

TAMPEREEN YLIOPISTO

Siina Repo

”Olivat tytöt kuulemma tehneet
aikamoisia päätöksiä yhdessä”

Naisjohtajien representaatiot

Suomen Kuvalehden henkilöhaastatteluissa vuosina 1970–2010

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2010

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

REPO, SIINA: ”Olivat tytöt kuulemma tehneet aikamoisia päätöksiä yhdessä”. Naisjohtajien representaatiot Suomen Kuvalehden henkilöhaastatteluissa vuosina 1970–2010.

Pro gradu -tutkielma, 115 sivua.

Tiedotusoppi
Joulukuu 2010

Tutkielma käsittelee naisjohtajien representaatioita ja niitä jäsentäviä diskursseja Suomen Kuvalehdessä vuosina 1970–2010. Tutkielmassa selvitetään, miten sukupuolta tuodaan esiin erilaisissa diskursseissa ja millaisiin positioihin naisjohtajat asemoidaan. Lisäksi pohditaan, miten diskurssit ja esittämisen tavat ovat muuttuneet vuosikymmenten aikana.

Tutkimukseni metodina käytän diskurssianalyysiä. Käyn läpi yksityiskohtaisesti aineistoni ja erittelen sieltä nousevat diskurssit. Lisäksi tutkin, miten naiseus nousee esiin diskursseissa. Olen valinnut aineistooni kahdeksan henkilöhaastattelua, joissa esiintyvät naisjohtajat ovat toimitusjohtajia tai muita politiikan ulkopuolisia johtajia sekä ministeritasoisia poliitikkoja. Olen valinnut aineistooni nimenomaan uraa uurtavia naisjohtajia, jotka ovat astuneet perinteiselle maskuliiniselle alalle ja esimiestasolle. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat feministisessä mediatutkimuksessa. Olen käynyt läpi myös johtamisen perusteita ja naiseuden suhteutumista maskuliiniseen johtamiskulttuuriin.

Havaitsin aineistossani seitsemän päädiskurssia: perheenäitidiskurssi, tunteilijadiskurssi, Aatamin kylkiluusta -diskurssi, kummajaisdiskurssi, selviytyjädiskurssi, jakkupukunainen -diskurssi, ja naissukupuolen edustaja -diskurssi.

Naisjohtaja asemoitiin henkilöhaastatteluissa 1970–1990 -luvuilla perheenäidin rooliin, lisäksi hänen osaamistaan, kykyjään ja myös taiteiluaan esimerkiksi äitiyden ja uran välillä pohdittiin useasti. 2000-luvulla naisjohtajien etäisyys perheenäidin rooliin kasvoi selkeästi. Naista arvioitiin 1970–1990 -luvuilla usein hänen tunne-elämänsä kautta. Etenkin 1970–1980 -luvuilla naisjohtajan tunteet olivat hyvin korostetussa roolissa. Naisjohtajia arvioitiin aineistossani herkästi miesten kautta, eli miesjohtajuus nähtiin johtajuuden normina. Naisjohtajuutta verrattiin usein miesjohtajuuteen vielä 1990-luvulle asti. Nainen esiintyikin usein kummajaisena, etenkin jos hän oli saavuttanut aseman jollakin naisille epätyypillisellä alalla. Kummajaisdiskurssi näkyi läpi koko aineistoni aina 2000-luvulle asti. Naisen rooli perhe-elämän ja miehisen johtajuuden keskellä nähtiin ristiriitaiseksi, mikä vaati erityisiä selviytymismetodeja. Näitä selviytymistapoja nostettiin usein esiin. Naisjohtajilta kysyttiin toisinaan myös koko naissukupuolta koskevia kysymyksiä. Tällöin heidät asemoitiin koko naissukupuolen edustajiksi. Lisäksi naisen ulkonäkö on herättänyt mielenkiintoa läpi aineistoni.

Aineistoni perusteella naisjohtajien kuvaamisessa Suomen Kuvalehdessä ei tapahtunut paljoakaan muutoksia 1970–1990 -luvuilla, suurimmat muutokset ovat tapahtuneet vasta 2000-luvulla. Muutosprosessi on kuitenkin vielä selkeästi kesken. Ennen kaikkea muutoksessa kyse on siitä, koska naiseen voidaan suhtautua reilusti johtajana, eikä pelkästään naisjohtajana.

Asiasanat: naisjohtajuus, johtajuus, Suomen Kuvalehti

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO.....	1
1.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA AIHEEN RAJAUS	2
2	TUTKIMUKSEN METODOLOGISIA LÄHTÖKOHTIA.....	4
2.1	DISKURSSIANALYYSI	4
2.2	REPRESENTAATIO	6
2.2.1	<i>Sukupuoli representaationa</i>	<i>8</i>
2.3	HENKILÖHAASTATELU GENRENÄ	10
3	NAINEN JA JULKISUUS	13
3.1	SUKUPUOLI KÄSITTEENÄ: NAISEUS	14
3.2	NAINEN, JULKISUUS JA MEDIA	16
3.3	FEMINISTINEN MEDIATUTKIMUS	17
3.4	NAINEN UUTISENA	19
4	JOHTAMISKULTTUURI.....	21
4.1	JOHTAMISKULTTUURIN TUTKIMUS	21
4.2	JOHTAJAN ROOLI	23
4.3	MIEHINEN JOHTAMISKULTTUURI	25
4.3.1	<i>Myytit johtajuuden takana</i>	<i>27</i>
5	NAISET TYÖSSÄ JA JOHTAJINA	29
5.1	NAISTEN KOULUTUS	29
5.2	NAISEN POLKU TYÖELÄMÄÄN	30
5.3	NAINEN POLITIIKASSA – HELPOIN TIE HUIPULLE	31
5.4	NAISJOHTAJIEN MÄÄRÄ SUOMESSA	33
5.5	NAINEN JA LASINEN URAPUTKI	35
5.5.1	<i>Naisjohtajien palkkaus.....</i>	<i>40</i>
5.6	NAISEUS JA TYÖELÄMÄ – KRITIIKKIÄ SYRJINNÄSTÄ	41
6	TUTKIMUSAINEISTO.....	43
6.1	SUOMEN KUVALEHTI - HISTORIASTA NYKYPÄIVÄÄN	43
6.1.1	<i>Suomen Kuvalehti ja naiset.....</i>	<i>45</i>
6.2	SUOMEN KUVALEHTI 1970-LUKU	46
6.2.1	<i>Maisa Siirala: ”Onko helppo ottaa määrääjän asema työpaikalla?”</i>	<i>46</i>
6.2.2	<i>Marjatta Väänänen: ”Somasti hoidetut pullukkasormet”</i>	<i>49</i>
6.3	SUOMEN KUVALEHTI 1980-LUKU	54
6.3.1	<i>Saimi Westerlund: ”Rekkarouvan pehmolinja”</i>	<i>55</i>
6.3.2	<i>Pirkko Työläjärvi: ”Milloin Teitä itkettää?”</i>	<i>58</i>
6.4	SUOMEN KUVALEHTI 1990-LUKU	63
6.4.1	<i>Satu Huber: ”Painaako vastuu, hirvittääkö riski?”</i>	<i>64</i>
6.4.2	<i>Elisabeth Rehn: ”Hän on nainen, mutta hänellä on ajatuksiakin”</i>	<i>67</i>
6.5	SUOMEN KUVALEHTI 2000-LUKU	73
6.5.1	<i>Sari Baldauf: ”Niin kuin Jorma sanoi... hän aloittaa, kuten useaan kertaan haastattelun aikana”</i>	<i>74</i>
6.5.2	<i>Mari Kiviniemi: ”Aviomies, vaalien suurin häviöjä”</i>	<i>77</i>

7	SUKUPUOLTA KOROSTAVAT DISKURSSIT NAISJOHTAJISTA SUOMEN KUVALEHDESSÄ	80
7.1	PERHEENÄITIDISKURSSI	81
7.2	SELVIITYJÄDISKURSSI.....	82
7.3	KUMMAJAISDISKURSSI (TOISEUS).....	84
7.4	TUNTEILIJADISKURSSI.....	88
7.4.1	<i>Kylmä nainen</i>	89
7.4.2	<i>Herkkä nainen</i>	90
7.4.3	<i>Sekava nainen</i>	90
7.4.4	<i>Määrätietoinen nainen</i>	92
7.5	JAKKUPUKUNAINEN -DISKURSSI	93
7.6	AATAMIN KYLKILUUSTA -DISKURSSI	94
7.7	NAISSUKUPUOLEN EDUSTAJA -DISKURSSI	95
8	AINEISTON YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	97
8.1	PYSYVÄT JA MUUTTUVAT DISKURSSIT	97
8.2	NAISEUDEN JA MIEHISYYDEN VASTAKOHTAPARIT	99
8.3	NAISEN NÄKÖINEN HAASTATELTAVA	101
	LÄHDELUETTELO	108

1 Johdanto

Istuin eräänä syksyisenä iltana oopperaesityksen väliajalla ravintolan puolella, kun pöytäseurueessani syntyi keskustelu naisjohtajuudesta. ”Kyllähän niitä naisjohtajia jo on, onhan se Sirkka Hämäläinenkin Suomen pankin pääjohtaja”, sanoi minulle entuudestaan tuntematon, keski-ikäinen nainen. Tämä virke kiteyttää mielestäni hyvin käsityksen siitä, miten naisjohtajien tilanne ymmärretään tällä hetkellä, vuonna 2010 Suomessa. Helposti ajatellaan, että *naisjohtajiahan jo on*, mutta ei ajatella sitä, kuinka vähän heitä on, ja kuinka vaikeaa heidän on päästä johtajiksi miehissä johtamismaailmassa.

Naiset ovat Suomessa vähemmistönä korkeissa johtotehtävissä siitäkin huolimatta, että naiset ovat miehiä korkeammin koulutettuja ja puolet palkansaajista on ollut naisia jo 1980-luvulta asti (Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/). Työelämässä naiset ovat aktiivisesti mukana, mutta naisten määrä johtajina laahaa jäljessä. Sen lisäksi, että naisjohtajia on edelleenkin määrällisesti vähän, he ovat myös melko eriarvoisessa asemassa miesjohtajiin verrattuna. Mies- ja naisjohtajat eroavat toisistaan sekä yrityksen koon että aseman tai tehtävänimikkeen sekä toimialan suhteen. Samalla naisjohtajan palkka on usein huonompi kuin miesjohtajalla. Yritysjohdossa naiset ansaitsevat vain 65 prosenttia miesjohtajien palkoista. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278–279, 281)

Helsingin pörssiin listatuista 115 yhtiöstä ainoastaan kahdessa oli nainen toimitusjohtajana vuonna 2008 (Niskanen & Nyberg 2009, 110). Keväällä 2009 vain yhtä pörssiyhtiötä johti nainen. (Naiset ja miehet työelämässä 2009, 23)

Vuonna 2008 naispuheenjohtajia ei pörssiyhtiöiden hallituksissa ollut lainkaan. Naisjäseniäkin pörssiyhtiöiden hallituksissa oli vain 12 prosenttia. Puolessa näistä pörssiyhtiöistä ei ollut yhtään naista hallituksessa. Metsäyhtiöt, isot pankit ja vakuutusyhtiöt olivat miesten hallussa vailla naisedustusta. (Niskanen & Nyberg 2009, 110; Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/)

Naisjohtajia on pääasiassa naisvaltaisilla aloilla ja naisvaltaisissa tehtävissä, julkisella sektorilla ja pienissä yrityksissä. Useimmat naisjohtajista ovat alemman- tai keskitason johtajia. He sijoittuvat keskijohtoon, kuten yksiköiden johtoon, henkilöstö- tai talousjohtoon. Strategisessa huippujohdossa naisia on vain pari prosenttia. (Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/; Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278; Veikkola 1999, 17)

Valtiolla tilanne on yksityistä sektoria parempi, naisvaltaista hallitusta myöten. Kuntien tasolla naisia on päätöksentekoeleimissä valtiota vähemmän, sillä esimerkiksi naiskaupunginjohtajia oli vuonna 2008 vain 11 prosenttia, naiskunnanjohtajia 16 prosenttia. (Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/)

Vaikka naisjohtajien määrä on lisääntynyt, heitä esiintyy mediassa huomattavasti vähemmän kuin miesjohtajia. Lisäksi naisjohtajia kuvataan eri tavoin kuin miesjohtajia. Median vaikutus käsityksiimme maailman järjestyksestä on merkittävä, joten siksi median tutkiminen on kiinnostavaa. Se, miten naisjohtajia tuodaan esiin mediassa, vaikuttaa siis käsityksiimme naisista johtajina. Median luomat naisjohtajien representaatiot voivat edesauttaa naisjohtajien uskottavuutta tai toisaalta vähentää sitä. Jos naisjohtajien uskottavuus kasvaa, heitä todennäköisesti myös valitaan entistä enemmän.

Toivon, että tämän tutkimuksen lukija saa jonkinlaisen mielikuvan siitä, miten naisjohtajien kuvaaminen on muuttunut yhdessä Suomen johtavista aikakauslehdistä vuosina 1970–2010. Ainakin itselleni tämä tutkimus on ollut hyvin opettavainen ja mielenkiintoinen prosessi.

1.1 Tutkimuskysymykset, aineisto ja aiheen rajaus

Tutkimuksessani aion selvittää, miten naisjohtajia representoidaan Suomen Kuvalehden henkilöhaastatteluissa vuosina 1970–2010. Tutkimusaineistoani aion lähestyä diskurssianalyysin keinoin.

- 1) Millaisissa diskursseissa naisjohtajista puhutaan kunakin vuosikymmenenä?
- 2) Miten diskurssit ovat muuttuneet, vai ovatko ne muuttuneet?
- 3) Miten naiseus nousee esiin henkilöhaastatteluissa, vai nouseeko se?

Naisjohtajiksi olen valinnut yhteiskunnan "kovan tason" johtajia, kuten poliitikkoja ja toimitusjohtajia. Valitsemieni henkilöhaastattelujen naisjohtajat toimivat usein "miehisessä maailmassa", eivät siis perinteisillä naisten aloilla, kuten kulttuuri-, terveydenhuolto- tai palvelualoilla.

Valitsin Suomen Kuvalehden aineistokseni ensinnäkin siksi, että lehti on Suomen vanhimpia aikakauslehtiä, joka ilmestyy edelleen. Näin saan analyysiini ajallista perspektiiviä. Lehti on kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista, kuten politiikasta, ja lehti tuo esiin henkilöhaastatteluissa yhteiskunnallisesti ja ajassaan tärkeitä ihmisiä. Näillä lehden valinnoilla siis voidaan arvioida, keitä lehti ylipäättään pitää yhteiskunnallisesti tärkeinä ihmisinä. Suomen Kuvalehdellä on sanomalehtiin verrattuna pitkä historia myös henkilöhaastatteluissa.

Aineistooni olen valinnut kaksi juttua yhtä vuosikymmentä kohden, eli tutkimusaineistoni koostuu kahdeksasta haastattelusta. Olen valinnut jokaiselta vuosikymmeneltä yhden naisjohtajan politiikan saralta ja yhden toimitusjohtajan tai muun politiikan ulkopuolella toimivan johtajan.

Ajankohta on mielenkiintoinen siksi, että 1970-luvulta alkaen Suomen Kuvalehdessä alkaa pikkuhiljaa esiintyä yhä useammin naisia poliitikkoina, tutkijoina, eri alojen asiantuntijoina sekä johtotehtävissä. Silti vielä 1990-luvullakaan naisjohtajien henkilöhaastatteluja ei esiintynyt edes joka vuosi, joten rajausteni varassa materiaalissa ei ollut juuri valinnan varaa. Henkilöhaastatteluissa on noussut esiin naisia tavallisina arjen sankareina, tutkijoina, taiteilijoina ja niin edelleen, mutta naisjohtajien määrä on ollut vähäinen. 1990-luvulla varsinkin vuosikymmenen alkupuolella myös naispoliitikkoja esiintyi lehdessä vielä melko vähän.

Keskityn tutkimuksessani vain suomalaisiin naisjohtajiin. Ulkomaalaisia naisjohtajia esiintyy jo 1970-luvulta alkaen harvakseltaan. Usein ulkomaalaiset naisjohtajat kuitenkin tuodaan Suomen Kuvalehdessä esiin uskottavampina kuin kotimaan naisjohtajat. Ulkomaalaisten naisjohtajien kykyjä ei epäillä kotimaisten naisjohtajien tavoin.

Naisia esiintyy henkilöhaastattelujen lisäksi myös niin sanotuissa asiantuntijahaastatteluissa. Asiantuntijahaastatteluissa muun muassa naisjohtajat, -poliitikot tai -tutkijat ovat kommentoineet ajankohtaista asiaa tai keskustelua jonkin tahon edustajana, mutta tekstissä ei puhuta haastateltavasta henkilönä ollenkaan. Tällaiset asiantuntijahaastattelut olen kuitenkin rajannut aineistostani pois.

Tutkimukseni lähtökohta on se, että media peilaa osittain sitä, miten sukupuoli ja tässä tapauksessa naiseus, ymmärretään yhteiskunnassa. Toisaalta myös tavat representoida naista vaikuttavat naisen asemaan yhteiskunnassa. Medialla on suuri voima, joko vahvistaa perinteisiä käsityksiä tai vaihtoehtoisesti tarjota yleisölleen uutta ajattelua. Avaamalla median rakentamia kuvia naiseudesta

ja naisjohtajista, voimme alkaa purkaa vallitsevia asenteita. On myös mielenkiintoista selvittää, miten representoimisen tavat ovat muuttuneet noin neljässä kymmenessä vuodessa. Tulokulma tutkielmaani on feministinen.

2 Tutkimuksen metodologisia lähtökohtia

Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia. Aloitan diskurssianalyysistä ja käyn läpi myös representaation, henkilöhaastattelun ja genren käsitteet.

2.1 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi nojaa pitkälti yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen taustalla olevaan sosiaaliseen konstruktionismiin traditioon, jonka mukaan meillä ei ole ympärillämme puhdasta todellisuutta, vaan todellisuus näyttäytyy meille aina kulttuuristen symbolien ja merkitysten kautta. Sosiaalinen konstruktionismi korostaa, että näemme todellisuuden esitykset aina jostakin kulttuurin ohjaamasta näkökulmasta. Sosiaalinen konstruktionismi ei pidä kieltä totuuden ehdottomana tulkkina, muttei myöskään siitä riippumattomana. Näkemykset eri merkityksistä tulevat esiin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Asiat saavat merkityksensä myös erontekojen ja vastakohtien kautta, vaikkapa verrattaessa surua ilon vastakohtana. Merkitysten rakentuminen on myös kontekstisidonnaista. (Jokinen ym. 1999, 39–41)

Diskurssianalyysi on sellainen kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimustapa, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suonio 1993, 9–10). Diskurssianalyysillä voidaan kiinnittää huomiota niihin käytäntöihin, jotka muokkaavat ”todellisuutta” (Ojajärvi 1998, 179).

Diskurssi viittaa johonkin erityiseen tapaan esittää jotain jonkinlaiseksi. Diskurssi on tapa puhua, ajatella ja kirjoittaa. Diskurssit ovat kulttuurisidonnaisia, lisäksi ne muuttuvat ajan ja paikan mukaan. (Lehtonen 1996, 31–32)

Stuart Hallin mukaan diskurssi on tietty tapa representoida jotakin ja kuvata ”sen jonkin” ja ”sen muun” välisiä suhteita. Hallin sanoin ”se on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jotakin aiheesta koskevasta tiedosta – toisin sanoen representoida tätä tietoa”. Hallin mukaan diskurssi mahdollistaa jonkin näkemisen jollakin tietyllä tavalla. Diskurssissa on kysymys tiedon tuottamisesta kielen välityksellä. (Hall 1999, 98)

Risto Kunelius määrittää diskurssit historiallisiksi, suhteellisen pysyviksi ja hitaasti muuttuviksi, tiettyihin tilanteisiin liittyviksi, erityisiksi kielenkäyttötavoiksi tai puhetavoiksi. Kuneliuksen mukaan puhuntaan liittyy monenlaisia odotuksia ja paineita. Diskurssit vaikuttavat siten myös tapaan, millä maailmasta puhutaan. Lisäksi ne tukevat tiettyjä näkökulmia, joista maailma nähdään. Diskurssit ohjaavat toimintaa, koska niiden tuottamat näkemykset ovat kytköksissä tiettyihin toimintatapoihin. Diskurssit sisältävät määritelmiä, jotka saavat puhua ja kenellä on oikeus sanoa asioita ääneen. Diskurssien sisältämät säännöt määrittelevät ”oikeat” tavat puhua maailmasta. Puhumisen tavat siis asettuvat arvojärjestykseen eli ne ovat hierarkisoituneet. Vallankäyttäjät nousevat esiin diskurkseista siten, että diskurssit määrittävät, mikä on ”normaalialia” ja ”totta”. Diskurssit luovat todellisuutta määrittelemällä sosiaalisen todellisuuden rajoja ja erotteluja vaikuttaen samalla ihmisten toimintaan. Diskurssia voi erottaa esimerkiksi tutkimalla sitä, millaista sanastoa tai lauserakenteita käytetään, mikä on tekstin juoni tai ketkä tekstissä saavat oikeuden puhua. (Kunelius 1999, 198–199, 202)

Ymmärrän diskurssit arvolatautuneiksi näkökulmiksi, jotka määrittävät pitkälti asioiden paikan maailmassa. Ne myös määrittävät sen, mikä on normaalialia ja mikä epänormaalialia, hyväksyttyä tai paheksuttavaa. Usein normaalitila on diskurssianalyysin näkökulmasta hyväksyttyä, kun taas poikkeukset siitä eivät. Tekstistä poisjättäminen saattaa tuoda näkyväksi erilaisia odotuksia ja arvoasetelmia. Vastaavasti tarve korostaa voi osoittaa epäilystä jonkin puuttumisesta. Esimerkiksi vallan korostamisen taustalla saattaa piillä epäily vallan haltijan kykyjen vajavuudesta.

Diskurssien nimeämisessä voidaan käyttää erilaisia tapoja. Myös tässä tutkimuksessa olisi voitu päätyä erilaisiin diskurssien nimeämisiin ja näkökulmiin, mutta valitsin diskurssien nimet sen perusteella, miten diskurssit asemoivat kohteensa tietyille sijoille yhteiskunnassa ja luovat niille erilaisia identiteettejä. Näihin diskurssihin eli kielellisiin muodostelmiin kytkeytyy muun muassa kamppailu vallankäytöstä. Näitä voidaan myös tarkastella siitä näkökulmasta, mitä ne tekevät tai aikaansaavat kohteilleen, tässä tapauksessa naisjohtajille. Feministinen näkökulmani vaikuttaa

siihen, että tarkastelen naisjohtajia suhteessa miehiseen johtajamaailmaan, joten sukupuoli on tutkimuksessani ja myös diskursseissani vahvasti läsnä.

2.2 Representaatio

Representaation käsitteelle ei ole olemassa yksiselitteistä suomennosta. Se esittää ja samalla edustaa jotakin, joka on olemassa, mutta saa merkityksensä vasta representaatioiden kautta. Muun muassa Anu Koivusen (1996) mukaan ”todellisuutta ja representaatiota ei voi erottaa toisistaan, vaan representaatiot itsessään tuottavat, jäsentävät ja merkityksellistävät todellisuutta, eli sitä, mitä me pidämme todellisuutena”. Todellisuus rakentuu kuitenkin diskursiivisesti, suoraa tietä todellisuuteen ei ole. Maailma näyttäytyy meille tiettyjen representaatioiden, eli valintojen ja rajoittuneiden näkökulmien kautta. (Koivunen 1996, 51–54; Ojajärvi 1998, 173)

Mikko Lehtonen (1996, 45) puolestaan näkee representaation jonkin esittämistä jonkinlaiseksi. Toisin kuin Koivunen uskoo, Lehtosen mukaan todellisuus ja representaatio, eli representoitu ja representaatio, voivat erottautua toisistaan. Representoiminen voi olla fyysistä edustamista jossakin, tai symbolin omaista kuvaamista. Representaatio voi tapahtua myös kielen tasolla. Re-etuliite viittaa siihen, että kohteet tulevat aina edustetuiksi kielessä, ne edustetaan uudelleen tai toisin. Representaatio voi olla äänellistä, kuvallista tai kielellistä. Lehtosen mukaan representoiminen edellyttää, että representoitava ja representoitu eroavat toisistaan. (Lehtonen 1996, 45)

Stuart Hall (1997, 28) katsoo representaatiota kielen näkökulmasta. Hänen mukaansa representaatio on merkitysten tuottamista kielen keinoin. Representaatiossa on Hallin mielestä eriteltävissä kaksi prosessia: ensimmäinen prosessi tapahtuu mielessämme, jossa luokittelemme ja järjestelemme maailman merkityksellisiin kategorioihin. Toinen prosessi on kieli. Toisin sanoen meillä on oltava yhteinen kieli, jonka avulla rakennamme merkityksiä. (Hall 1997, 17–18, 28)

Hall jakaa representaation vielä kolmeen osaan. Hänen mukaansa representaatio voi olla heijastavaa, intentionaalista tai kostruktionistista. Heijastavaa tai mimeettistä (*mimetic*) representaatio on silloin, kun merkitysten ajatellaan olevan todellisen maailman objektissa, ihmisessä tai tapahtumassa. Tällöin kieli toimii peilin tavoin, se heijastelee todellisuutta, joka on jo olemassa. Intentionaalinen representaatiokäsitys viittaa representaatioiden tarkoituksellisuuteen

(*intentional*). Kirjoittaja tai puhuja antaa tarkoituksellisesti merkityksen asioille ja sanat tarkoittavat sitä, mitä kirjoittaja tai puhuja on tarkoittanut niiden merkitsevän. Konstruktionistinen (*constructionist*) representaatio tarkoittaa, ettei asioilla ole pysyviä merkityksiä, vaan merkitys konstruoidaan käyttämällä representationaalisia systeemejä eli merkkejä ja konsepteja. Kieli siis itsessään muodostaa todellisuutta eikä ainoastaan heijasta sitä. (Hall 1997, 24–26)

Norman Faircloughin mukaan mediatekstit eivät ainoastaan "heijasta" todellisuutta representoimalla eri asioita, vaan ne luovat todellisuudesta omia muunnelmiaan, jotka vaihtelevat tekstien tuottajien yhteiskunnallisen aseman, päämäärien ja muiden taustojen mukaan. Representoimisessa on aina kyse myös valinnoista. Esimerkiksi yksittäisten sanavalintojen taustalla vaikuttavat erilaiset yhteiskunnalliset vaikuttimet, muun muassa ideologiat ja valtasuhteet. Kun representoidaan tekoja, tapahtumia, asioita tai ihmisiä, tehdään aina monenlaisia kielellisiä valintoja. Representaatioon kuuluu se valinta, mihin kategoriaan esitettävä asia sijoitetaan kategorioiden järjestelmässä. (Fairclough 1997, 136–137, 143)

Representaatioita tarkastellessa on huomioitava, mitä niihin sisältyy ja mitä ei, mikä on sanottu suoraan, mikä epäsuorasti, mikä puolestaan on ensisijaista ja mikä toissijaista. Kaikki tekstit ovat yhdistelmiä eksplisiittisistä ja implisiittisistä merkityksistä, eli siitä, mitä tuli "sanotuksi" ja siitä, mitä annetaan ymmärtää, mutta ei sanota suoraan. Varsinkin se, mikä tekstissä jätetään sanomatta, saattaa johdatella tekstin taustalla olevien ideologioiden juurille. (Fairclough 1997, 139–140, 142)

Erkki Karvosen mukaan representaatioissa elää "kolmas taso", joka ei kuvaakaan objektiivisesti todellista maailmaa, "tuolla ulkona", vaan representaatiot esittävät "kulttuurista kolmatta", eli käsitteellistä rakennetta siitä, millaiseksi mikäkin asia kulttuurisesti käsitetään. Toisin sanoen, representaatioissa esitetään jotakin siten, kuin se kulttuuristen odotusten mukaisesti on esitettävä. Kun esimerkiksi representoidaan naista, silloin ei kuvata maailmassa olevaa naista sellaisenaan, vaan naiseuden kuvaaja näkee kohteensa oman naiseuden käsitteensä läpi. Toisaalta myös nainen, jota representoidaan, pyrkii esittämään itsensä sellaisena, kuin naiseuteen liittyvät kulttuuriset odotukset häneltä edellyttävät. Representoija kenties uskoo näyttävänsä, mitä naiseus "todellisuudessa" on, mutta hän tuleekin esittäneeksi sen, mitä yhteisesti jaettu kulttuurinen käsitys naiseudesta on. Karvosen mukaan representaatiot myös perustuvat "pohjattomasti" toisiin representaatioihin, sillä kulttuuriset odotukset ovat syntyneet jo aikaisemmista esityksistä sukupuoleen tai muuhun kohteeseen liittyen. (Karvonen 1992, 3–4)

Arto Jokisen (2000) mukaan representaatio on niin edustamista kuin symboloimistakin. Representaatiossa jokin korvaa aina jonkin toisen asian, mutta vain symboloimisen kautta. Jokinen määrittelee, että ”diskursiivisina prosesseina representaatiot ovat valtaa tuottavaa, ylläpitävää ja järjestävää toimintaa, jolla ihmiset muokkaavat ympäristöään ja itseään”. Representaatioiden tuottaminen ja luominen eivät hänen mielestään kuitenkaan ole rajoituksista vapaata vallankäyttöä, vaan genreen eli lajityyppiin liittyvät konventiot ja koodit vaikuttavat siihen, mitä aihetta genren sisällä voidaan käsitellä ja millä tavoin. (Jokinen 2000, 117–118)

Oma tapani käyttää representaation käsitettä on yhdistelmä eri tutkijoiden luomista määritelmistä. Näen Faircloughin tavoin, että representaatiot voivat heijastaa todellisuutta, mutta ne luovat todellisuudesta myös omia muunnelmiaan. Representaatioihin vaikuttavat erilaiset valinnat, jotka saattavat olla tietoisia liittyen esimerkiksi genreen, kuten Jokinen toteaa. Tietynlaisen juttutyypin sisällä on tietynlainen tapa puhua asioista. Toisaalta representaation tavat ja siihen kuuluvat valinnat voivat olla tiedostamattomia. Niiden taustalla voivat olla Faircloughia mukailleen yhteiskunnallinen asema, päämäärät, erilaiset yhteiskunnalliset vaikuttimet, ideologiat, valtasuhteet, omat kokemukset ja muut taustat. Olen lisäksi Karvosen jalanjäljillä siinä mielessä, että representaatiossa esitetään jotakin siten, kuin se kulttuuristen odotusten mukaisesti on esitettävä. Esimerkiksi naiseus representaationa on useimmiten kuin kolmas todellisuus, mielikuva naiseudesta. On vaikeaa määrittellä absoluuttisesti mikä on ”naisellinen nainen” tai ”todellinen nainen”, vaan usein naiseuden määritelmä on jokaisen oma tuotos sekoitettuna kulttuuriin kuuluviin odotuksiin naiseudesta. Niinpä myös nainen, jota representoidaan, pyrkii esittämään itsensä sellaisena, kuin naiseuteen liittyvät kulttuuriset odotukset häneltä edellyttävät. Hän voi halutessaan esittää olevansa naisellinen tai rikkoa naisellisuuden käsitettä korostamalla maskuliinisia piirteitään.

2.2.1 Sukupuoli representaationa

Viestinnän feministisessä tutkimuksessa merkittävä tutkija Teresa de Lauretis on tarkastellut mediaa ”sukupuoliteknologiana”, joka representaatioiden avulla rakentaa ja uusintaa käsityksiämme sukupuolesta. (de Lauretis 1987, 5)

De Lauretiksen mukaan sukupuoli on historiallinen ja ”sosiokulttuurinen rakenne, representaatio tai paremminkin diskursiivisten ja visuaalisten representaatioiden yhteisvaikutus”, jota muun muassa joukkoviestintä jatkuvasti tuottaa ja muokkaa. (de Lauretis 2004, 60, 82)

Karvosen (1992, 180–181) mukaan alkuperäistä mieheyttä tai naiseutta ei ole olemassa, on olemassa vain mieheyden ja naiseuden esittämistä, representaatiota, eli jälleenesittämistä. Kukaan ei ole koskaan nähnyt niin sanottua alkuperäistä mieheyttä tai naiseutta, vaan ainoastaan sitä, miten naiseutta ja mieheyttä esitetään esimerkiksi mediassa tai muiden esikuvien kautta. Merkittävä ja menestynyt ihminen voi esimerkiksi toimia esikuvana, miehen tai naisen mallina, mutta tälläkin esikuvalla on ollut oma esikuvansa, joten kyseessä on ”loputon reduktio: alkuperätön alku, traditio”. Vertailupohjana naiseudelle tai mieheydelle syntyy siis kulttuurinen naisen tai miehen odotusarvo. (Karvonen 1992, 180–181)

Toisaalta Karvonen korostaa, että emme voi välttyä erilaisilta tulkinnoilta. Meidät tulkitaan aina joksikin ja jonkinlaiseksi, toisin sanoen meidät konstituoidaan aina joksikin. Ihminen tulee aina viestineeksi jotakin pelkästään olemalla olemassa. Toisten ihmisten reaktiot, palaute ja suhtautuminen meihin antaa meille myös tiedon siitä minkälaisia olemme muiden silmissä. Saamme jatkuvasti ympäristöstämme tällaista palautetta, ja se myös muokkaa toimintaamme, jotta muuttuisimme sellaisiksi, mitä ympäristömme meiltä edellyttää. (Karvonen 1992, 179–180)

Karvosen mukaan meitä on jatkuvasti vastassa institutionalisoitunut odotusten järjestelmä, joka edellyttää meitä olemaan tietynlaisia ja toimimaan tietyllä tavalla. Ihmisen on siis konstruoitava itsensä, esitettävä itsensä ja tuotettava semioottisesti itsensä tietyllä tavalla. (Karvonen 1992, 181)

Michèle Barrettin mukaan kulttuuriset representaatiot vaikuttavat naisen asemaan yhteiskunnassa. Ideologia, jonka mukaan koti esitetään usein naisen paikaksi, on siirtynyt naisten mukana myös työelämään. Barrett korostaa, että naisen alistamisen jatkuvuuteen vaikuttavat monet kulttuuriset prosessit, joissa naiset ja miehet esitetään erilaisina. Esimerkiksi representaatiojärjestelmät tuottavat eroja, jolloin samalla uusinnetaan käsityksiä naisista ja miehistä. Representaatiot kumpuavat paitsi nyky-yhteiskunnasta myös historiallisista rakenteista ja ajatusmalleista. Ideologiat ja sukupuolten merkitykset muotoutuvat kulttuurisella näyttämöllä, esimerkiksi mediassa ja kirjallisuudessa. (Barrett 1985, 32, 76, 92–93)

Tutkimuksessani nojaan Barretin käsitykseen siitä, että mediassa naisen paikka voidaan määritellä ikään kuin huomaamatta ja hänet voidaan asemoida tietynlaisiin positioihin. Lisäksi näen de Lauretiksen tavoin, että media muokkaa ja tuottaa jatkuvasti sukupuolta. Naisen paikka voidaan määritellä mediassakin biologian kautta. Esimerkiksi kodin voidaan määritellä olevan naisen ”luonnollinen” paikka, koska hänellä on vastoin miehen biologiana, mahdollisuus synnyttää ja imettää. Myös Karvosen ajatus siitä, ettei alkuperäistä mieheyttä tai naiseutta ole olemassa, on kiehtova. Hänen mukaansa on olemassa vain mieheyden ja naiseuden esittämistä, representaatiota, eli jälleenesittämistä. Nähdäkseni tavat esittää mieheyttä tai naiseutta ovat pitkään olleet suomalaisessa historiassa hyvin tiukkaan rajatut, ja vasta 2000-luvulla rajoja on alettu varovaisesti rikkoa. Myös tutkimuksessani käyttämäni aineisto tukee tätä ajatusta.

2.3 Henkilöhaastattelu genrenä

Perinteisesti lajityyppien erottelua on tehty muun muassa kirjallisuudessa sekä teatterin ja elokuvan tutkimuksessa. Genren käsite on kuitenkin yleistynyt myös journalismin tutkimuksessa, jossa sitä käytetään muun muassa sanomalehti uutisten ja muiden journalististen tyyllilajien erittelyssä ja tulkinnassa. Hannu Nieminen ja Merja Pantti määrittelevät genren koodiksi, joka sääntelee merkkien yhdistelyä tietyn luokan sisällä. Genre voidaan nähdä myös mediatekstien tuotantoa ja vastaanottoa sääntelevinä tulkintakehyksinä sekä sääntöjen ja odotusten järjestelmänä. Näin tiettyyn genreen kuuluvat tekstit ovat jo osin etukäteen merkityksellistettyjä, ja näiden merkitysten päälle yleisö rakentaa omat merkityksensä. (Nieminen & Pantti 2004, 115–116)

Seija Ridell (1994, 10, 147) määrittelee genren yleisesti tekstien tuottamista ja lukemista yhdistäväksi merkityksenannon horisontiksi, jota jäsentävät tietyt säännöt, konventiot ja odotukset. Genre ylläpitää yhteiskunnan vallitsevaa järjestystä ja sitä oikeuttavia ajattelutapoja. Genre säätelee merkityksellistämistä myös suhteessa sukupuoleen. (Ridell 1994, 147)

Mikko Lehtonen (1996, 184) vertaa genrejä tuoteselostuksiin, ”joiden avulla ihmiset voivat suunnistautua tekstien rannattomalla merellä ja etsiä sellaisia kokemuksia, joiden he aiempien kokemusten perusteella tietävät tuottavan itselleen mielihyvää”. Genre viittaa Lehtosen mukaan joukkoon tekstejä ja samalla systemaattiseen joukkoon odotuksia. (Lehtonen 1996, 184)

Genrellä on aina oma funktionsa, joka vaikuttaa myös sen sisältöön, joten vastaanottajat odottavat eri genreiltä eri asioita. Samalla genret määräävät myös mediaesityksen muotoa, jolloin muodon antamien vihjeiden perusteella yleisö voi tunnistaa kyseisen genren ja odottaa myös sisällöltä tiettyjä asioita. Jokaisella genrellä on oma tyylinsä ja tapansa kertoa asioita. Eri lajityypeillä on myös erityiset levityskanavansa, joiden perusteella tietty lajityyppi on myös helppo tunnistaa. Kanavien ansiosta genre suunnataan omalle kohdeyleisölleen, joka osaa hakeutua kyseisen kanavan äärelle. Genrerajat ovat kuitenkin aina häilyviä, eikä ole tarkkoja rajoja siitä, millainen tietyn genren edustajan pitäisi olla sisällöllisesti, muodollisesti tai levityskanavaltaan. Koska genret luodaan keinotekoisesti, ne ja niiden määritelmät myös muuttuvat jatkuvasti. (Herkman 2001, 111–112)

Henkilöhaastattelu juttutyypinä on Tervosen mukaan haastattelu, jonka perusintressi suuntautuu henkilöön itsenään kokonaispersoonana eikä esimerkiksi asiaan, asemaan tai historialliseen aikakauteen, jota hän edustaa. Henkilöhaastattelun tarkoitus on luoda haastateltavasta kuva persoonana, joten henkilöhaastattelun päähenkilö valikoituu haastateltavaksi yleensä persoonan kiinnostavuuden perusteella. Haastateltavan henkilön valintakriteerit voivat Tervosen mukaan olla joko henkilökohtaisia tai asialähtöisiä. Erottava tekijä kuitenkin on se, suuntautuuko kiinnostus viime kädessä henkilöön itseensä kokonaispersoonana vai hänen "taakseen", asiaan tai asemaan. Jos kiinnostus on haastateltavan taustalla olevassa asiassa, voidaan puhua asiahaastattelusta. Käytännössä jyrkkiä rajoja henkilö- ja asiahaastattelun välillä ei kuitenkaan ole, koska henkilö voi tehdä asiasta kiinnostavan ja asia puolestaan henkilöstä. (Tervonen 1994, 21)

Panu Rädyn mukaan henkilökuvalla (jonka ymmärrän samaksi kuin henkilöhaastattelu) tavoitellaan laajaa kokonaiskuvaa haastateltavasta ja ihmisistä hänen ympärillään. Lisäksi henkilökuvalla pyritään vaikuttamaan vahvasti lukijoihin. Henkilökuva ei ole Rätystä mukailleen tietoa välittävää, vaan tietoa muokkaavaa kirjoittamista, jossa etsitään uudella tavalla ilmaistuja tosiasioita ja tuoreita tulkintoja. Yleensä henkilökuvan kohde on julkisuudesta ennalta tuttu, mutta edelleen kiinnostava henkilö. Henkilön pitää olla myös ajankohtainen ja hän useimmiten edustaa jotakin. Rätystä korostaa, että jutun näkökulmaan vaikuttavat lehden linja ja perinne sekä kirjoittaja. (Rätystä 1998, 138–139)

Myös Jyrki Kalliokoski muistuttaa, että henkilöhaastattelu ei ole objektiivinen peilikuva haastateltavasta, vaan lukijan näkemä teksti on toimittajan muokkaama kuva toimittajan ja haastateltavan käymästä keskustelusta. (Kalliokoski 1991, 87)

Ken Metzler (1977, 108–114) jakaa henkilöhaastattelut kuuteen eri tyyppiin. Ensimmäinen tyyppi on inhimillinen näkökulma (*the Personal Sidelight*), joka liitetään tyypilliseen uutiseen. Koskettavan henkilöhaastattelun kautta esimerkiksi liikenneonnettomuudesta uutisoiminen tekee tavanomaisesta uutisesta epätavanomaisen. Toinen henkilöhaastattelun tyyli (*the Personality Sidebar*) on haastattelu, jossa yksi ihminen on esimerkkinä laajemmasta aiheesta antaen samalla kasvot laajemmalle ilmiölle. (Metzler 1977, 108–109)

Kolmas juttutyyppi (*The Personality Sketch*) on lyhyt, esittelevä henkilökuva- tai luonnehdinta, jossa esitellään esimerkiksi kaupungin palvelukseen astuva, uusi henkilö. Juttu on usein melko kapea-alainen ja haastateltavan persoonallisuus pääsee esiin vain rajoitetusti. Neljäs muoto on niin sanottu feature-haastattelu (*the Feature Interview*), joka pohjautuu yhteen tai useampaan haastatteluun yhdestä henkilöstä ja hänen elämästään. Keskustelu ja aiheet tällaisessa jutussa ovat laajat, mutta keskittyvät ainoastaan jutun päähenkilön näkökulmaan. Tällaisia haastatteluja ovat usein esimerkiksi kaupunkiin saapuvien julkisuuden henkilöiden haastattelut. (Metzler 1977, 109–110)

Viides luonnehdinta on niin sanottu tapauskertomus (*The Case History*), jossa haastateltava pääsee esiin tietyn tapahtuman tai tapahtumasarjan kautta. Hän voi kertoa hyvinkin intiimejä asioita parisuhteestaan tai muista henkilökohtaisista kokemuksistaan. Yhteen juttuun on saatettu koota useampia henkilöhaastatteluja saman aiheen tiimoilta. Haastateltavat kertovat esimerkiksi kokemuksiaan avioliitosta, univaikeuksista tai alkoholiongelmasta. (Metzler 1977, 111–112)

Kuudes henkilöhaastattelun tyyppi on niin sanottu profiili (*the Profile*), joka perustuu laajaan tutkimukseen haastateltavasta. Haastattelua varten on saatettu haastatella myös päähenkilön ympärillä olevia ihmisiä ja jutusta saattaa ilmetä myös päähenkilön pimeä puoli. (Metzler 1977, 112–114)

Jonita Siivosen mukaan henkilökuville on tyypillistä, että henkilöistä kirjoitetaan mieluummin positiiviseen kuin negatiiviseen sävyyn. Siivonen on tutkinut naisten henkilökuvia kahdessa ruotsinkielisessä sanomalehdessä, Hufvudstadsbladetissa ja Dagens Nyheterissä. Hän määrittelee sanomalehdessä julkaistavalle henkilökuvalle neljä kriteeriä. Siivosen mukaan tällaisella tekstillä on yksi päähenkilö, päähenkilöä siteerataan ainakin kerran sitaattiviivan kera, päähenkilö on jutussa olevassa valokuvassa ja jos kuvassa on monta henkilöä, häneen keskitytään. Lisäksi teksti sisältää

jotakin henkilön elämäntarinasta, joka voi kuvata henkilön yksityiselämää tai pelkästään uraa. (Siivonen 2006, 228; Siivonen 1999, 77)

Henkilöhaastatteluissa on usein tarkoitus päästä ”pintaa syvemmälle”, joten kysymykset saattavat vaikuttaa toisinaan yksityisyyttä loukkaavilta. Rädyn mukaan useimmat haastateltavat haluavat varjella tarkoin yksityisyyttään, mutta haastateltavilla on kuitenkin tapana avautua ymmärrettyään taustat tunkeileville kysymyksille. Tiedoilla pyritään antamaan henkilökuvalle syvyyttä ja saamaan tekstiin koskettavuutta. (Räty 1998, 143)

Kuten todettu, ihminen tulee viestineeksi jotain jo pelkällä olemassaolollaan (Karvonen 1992, 179). Karvosen mukaan esimerkiksi nainen voi pyrkiä esittämään itsensä sellaisena, kuin naiseuteen liittyvät kulttuuriset odotukset häneltä edellyttävät (Karvonen 1992, 3–4). Haastateltava voi siis myös itse pyrkiä antamaan itsestään tietyn vaikutelman. Tästä on kuitenkin kirjoitettu journalismin tutkimuksessa hyvin niukasti.

Omassa tutkimusaineistossani keskityn lähinnä Siivosen määritelmään henkilökuvaista ja jossain määrin myös Metzlerin kuudenteen määritelmään henkilöhaastattelusta. Joissakin aineistoni jutuissa on koottu myös ympärillä olevien ihmisten arvioita päähenkilöstä, mutta suurelta osin jutuissa vain päähenkilö itse kertoo elämästään. Kaikissa tapauksissa haastateltava pyritään kuvaamaan pääasiassa positiivisessa valossa, mikä usein onkin tyypillistä henkilökuvuissa.

3 Nainen ja julkisuus

Tässä kappaleessa käsittelen naiseutta käsitteenä lähinnä feministisestä näkökulmasta. Lisäksi pohdin naiseuden suhdetta julkisuuteen ja mediaan. Teen lyhyen katsauksen myös feministiseen mediatutkimukseen sekä naisten esittämiseen uutisissa.

3.1 Sukupuoli käsitteenä: naiseus

Naistutkimuksessa sukupuolen käsite on jaettu kahtia biologiseen (sex) ja sosiaaliseen (gender) sukupuoleen. Biologisella sukupuolella tarkoitetaan kehoa ja fyysisiä ominaisuuksia, sosiaalisella niitä sosiaalkulttuurisia määräyksiä, jotka kytkeytyvät biologiseen sukupuoleen tiettyinä historiallisena aikana tietyssä kulttuurissa. Sex/gender -jako kehittyi feministisessä tutkimuksessa 1970-luvulla, jolloin sukupuoli käsitteellistettiin uudelleen naisia syrjivän patriarkatin kyseenalaistamiseksi. Jaolla biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen feministit vastustivat naisen toiseutta ja vallitsevia valtahierarkioita. He halusivat kyseenalaistaa muun muassa sen, että nainen kuuluisi ”luonnollisesti” kodin ja perheen piiriin ja että naiselle voitaisiin määrittää tietty paikka työn- ja vallanjaossa. (Koivunen & Liljeström 1996, 15; Ojajarvi 2004, 258)

Muun muassa Teresa de Lauretis erottaa ”luonnollisen” biologisen ja kulttuurisesti rakentuvan sosiaalisen sukupuolen esittäessään, että sosiaalinen sukupuoli on kahden biologisen sukupuolen vastakkaisuuteen perustuva ”suhteen representaatio, siis luokkaan, ryhmään, tai kategoriaan kuulumisen representaatio”. De Lauretiksien mukaan sosiaalinen sukupuoli on representaatiota ja sosiaalisen sukupuolen representaatio on samalla sen konstruoimista. Hänen mukaansa sosiaalisen sukupuolen rakennusprojekti jatkuu edelleen kiivaana ja sosiaalisen sukupuolen konstruointiin vaikuttaa myös sen dekonstruointi. (de Lauretis 1987, 3–5)

Simone de Beauvoir puhuu naisesta toiseutena kirjassaan ”Toinen sukupuoli” (de Beauvoir 2009; alkuperäisteokset: *Le Deuxième Sexe*, 1949; *The Second Sex* 1953), eli mies määrittellään normiksi, kun taas nainen on poikkeus. De Beauvoirin mukaan naiseksi ei synnytä vaan tullaan, koska naiseus on ennen kaikkea historiallisesti ja kulttuurisesti tuotettu ominaisuuksien yhdistelmä. Judith Butlerin mukaan naiseksi tullaan nimenomaan kulttuurin pakottamana, pakko ei siis tule biologisesta sukupuolesta. Butler pohtii, kuinka ”annettu” sukupuoli oikeastaan on, vai onko kyse lopultakin kulttuurisesta rakentumisesta. Butler kysyykin, että jos sosiaalinen sukupuoli on kulttuurisesti rakennettu, niin voisiko ”biologinen sukupuoli” olla myös kulttuurisesti rakennettu käsite. Hän kritisoi jyrkkää luokittelua kahteen sukupuoleen ja kahteen sosiaaliseen sukupuoleen, jotka automaattisesti seuraavat toisiaan. Hänen mukaansa mies ja maskuliininen voivat yhtälailla tarkoittaa naispuolista kehoa kuin miespuolista, samoin nainen ja feminiininen voivat tarkoittaa miespuolista kehoa. Hänen mukaansa anatomiset erot eivät siis suoraan ole perusteluja niille eroille,

jotka sosiaalisessa järjestelmässä pätevät sukupuolieroina. (Butler 2006, 54–57; Koivunen & Liljeström 1996, 15; Pulkkinen 2000, 50)

Sukupuolen käsitettä pidetään edelleen ongelmallisena. Biologista sukupuolta ei yleensä analysoida, koska sitä pidetään luonnollisena tosiasiana. Naista ja miestä pidetään luonnostaan fyysisesti erilaisina, mikä ei vaikuta sinänsä hierarkkisesti, vaan he pikemminkin täydentävät toisiaan. Kysymys vallanjaosta syntyy vasta, kun puhutaan sosiaalisesta sukupuolesta, koska tällä tasolla käsitellään miehisyy- ja naisellisuusnormien mukaisesti määrättyjä ja sisäistettyjä, kulttuurisia ja historiallisesti muuttuvia identiteettejä. Valta ja alistaminen paikallistetaan tälle sosiaalisen sukupuolen tasolle, koska ajatellaan, että juuri tällä tasolla sukupuolten tehtävät määritellään hierarkkisesti. Nytemmin myös biologiaa ja fysiologiaa on alettu tutkia vallan määrittäjänä. Feministiselle tutkimukselle on ominaista, että käsitteet, kuten sukupuoli, nainen ja valta, ovat jatkuvasti uudelleen määriteltävinä. (Koivunen & Liljeström 1996, 22, 26)

Judith Butler on tullut tunnetuksi erityisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevistä teoksistaan. Hän on kritisoinut myös feminististä teoriaa. Hän näkee sukupuolen voimakkaiden yhteiskunnallisten käytäntöjen sekä toisiinsa kietoutuneiden tiedon ja vallan tuloksena ja lähinnä heteroseksuaalisen normin muovaamana instituutiona. Butler kiistää sen, että olisi olemassa jokin ”luonnollinen ydinsukupuoli”. Butlerin mukaan pitäisikin kiinnittää enemmän huomiota siihen, miten sukupuoli rakentuu tekoina ja esityksinä, joita toistetaan erilaisissa kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä sekä valtasuhteissa. Hän on kiinnostunut myös siitä, miten sukupuolta esitetään mediassa. Butlerin mielestä on tärkeää tutkia, miten sukupuolta rakennetaan diskursiivisesti, ja miten herkästi sukupuoli tai ajatus sukupuolesta voi muuttua. Butlerin mukaan jatkuva toisto ylläpitää vakiintuneita sukupuolen esitystapoja. Butler kuitenkin kritisoi kaikkia ennalta olemassa olevia sukupuolittuneita ja sukupuolittavia taustaoletuksia, joita feministisen mediatutkimuksen mukaan yhteiskunnassa vallitsee. Hän vastustaa ajatusta ennalta määrättyistä suhteista sukupuolten välillä. Butlerin mielestä myös feministinen tutkimus tekee virheen jakaessaan sukupuolet jyrkästi kahtia, sillä eroavaisuuksien vuoksi tuloksena voidaan saada vain toisiaan täydentäviä tai toisille vastakkaisia sukupuoliasetelmia. (Ojajärvi 2004, 256–259, 262, 269, 270)

Median tuotantokoneisto, journalismi, median esitykset, lajityypit ja vastaanotto ovat alueita, joissa sukupuolen kulttuurisia normeja muokataan ja joissa ne materialisoidaan (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 21).

Media representoi jatkuvasti naista, ja jo 1960–1970-luvuilla naisliike arvostelikin ankarasti median ”vääristynyttä naiskuvaa” ja vaati todenmukaisempaa kuvausta naisista. Lana Rakowin mukaan median tietyn tyyppistä naiskuvaa arvosteleva tutkimus sisältää tyypillisesti oletuksen, jonka mukaan median tulisi antaa kattava kuva olemassa olevasta todellisuudesta, eli todellisesta naiseudesta. Hän kuitenkin ihmettelee, miten media voisi kuvata todellisuutta oikein. Rakowin mukaan naisrepresentaatioita on monenlaisia ja ne ovat jatkuvasti muuttuvia, joten todellista kuvaa naisesta on vaikea yksiselitteisesti luoda. (Rakow 1986, 17–18)

On myös ongelmallista määritellä ”oikea nainen”, miten naisia kuuluisi esittää ja kenellä on oikeus määritellä naiseus (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 30). Lisäksi pohdiessamme ”oikeanlaista naiseutta”, luomme edelleen uudenlaisia stereotypioita ja mahdollisesti vääristymiä naiseudesta.

3.2 Nainen, julkisuus ja media

Talous, politiikka, puolustusvoimat, kirkko, julkinen hallinto, oikeusjärjestelmä, lehdistö ja urheilu ovat pitkälti miesten hallitsemia instituutioita ja niissä on maskuliinisuuden leima. Ne ovat myös julkisia instituutioita ja julkista elämän piiriä. (Eräsaari, Julkunen & Silius 1995, 7)

Julkisuuden käsitteen alkuperä on sukupuolittunut. Latinan kielestä periytynyt aikuisten miesten ”publicus” kuvaa avointa, manifestoitua ”yhteistä” hyvää erotuksena yksityiselle. ”Julkinen mies” edustaa ja toimii yhteisen hyvän eteen ja vastaavasti ”julkinen nainen” on prostituoitu, yhteinen ja jaettu nainen. (Ruoho 2006, 171–172)

Arvostettu julkinen asema on jo kielelliseltä perimältään maskuliininen asema, johon naisten pitää suhteuttaa itseään. Tämä pätee myös journalismissa, jonka ihanteena ovat julkiset asiat. (Ruoho 2006, 172)

Naisen julkisuuteen pääsy oli pitkään mahdotonta suurimmalle osalle naisista ja naisten osuus julkisuudessa on marginalisoitu. Tämä näkyy myös julkisuuden tutkimuksessa. Esimerkiksi filosofi Nancy Fraser on kritisoinut Jürgen Habermasin teoriaa julkisuuden rakennemuutoksesta (1962). Fraserin mukaan Habermasin kuvaama ”julkiso”, kriittinen ja kansalaisten ylläpitämä julkinen keskustelutila, edustaa porvarillis-maskuliinista ideaalia (Fraser 1990, 62). Myös poliittisen

historian ja naistutkimuksen professori Joan Landes (1998, 142–143) on kiinnittänyt huomiota siihen, että Habermas siviutti naisille ominaiset puhetavat ja julkista keskustelua edustavat instituutiot. Marginalisoimalla naisten julkisuusmuodot Habermas sai miesten maailmaan liitetyt keskusteluareenat näyttämään universaaleilta. Nykymaailmassa tällainen miesten maailman pohjalta luotu keskusteluareena on muun muassa uutis- ja ajankohtaismedia. (Ruoho 2006, 176–177)

Naisen on katsottu olevan myös fyysisesti sopimaton julkisuuteen esimerkiksi äänensä vuoksi. Vielä radion alkuaikoina naisen sopivuudesta radiotoimittajaksi huonon äänen vuoksi keskusteltiin rajustikin. (Ruoho 2006, 177)

3.3 Feministinen mediatutkimus

Feministisessä mediatutkimuksessa pohditaan maailman sukupuolittumista niin median tuotannossa, esityksissä, kuin vastaanotossakin. Feministinen mediatutkimus ei niinkään ole yhtenäinen tieteenhaara tai suuntaus vaan lähinnä tietynlainen näkökulma. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 7)

Samoin kuin naistutkimus yleensä, feministinen mediatutkimus pyrkii tekemään sukupuolen näkyväksi ja tarkastelemaan jatkuvasti muuttuvia valtasuhteita (Koivunen & Liljeström 1996, 25).

Feministinen mediatutkimus keskittyy lähinnä sukupuolen representaatioiden eli esitysten analyysiin, naiskuvan tutkimiseen tai katseen politiikan pohdintaan. Median ja sukupuolen tutkimus on monitieteistä, eivätkä kaikki sukupuolta ja mediaa, kuten mainoksia tai naistenlehtiä tutkivat, välttämättä edes pidä itseään mediatutkijoina. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 7–8, 43)

Feminismi ja feministinen mediatutkimus ovat kulkeneet pitkään käsi kädessä. Keskustelu naisen yhteiskunnallisesta asemasta pääsi vauhtiin myös yliopistopiireissä feministisen liikkeen ansiosta. Keskustelu vilkastui 1960-luvulla ja laajentui käsittelemään myös miehen asemaa. Queer-tutkimus, joka tarkasteli pääasiassa seksuaalisia vähemmistöjä, alkoi kritisoida heterolähtöistä jakoa kahteen, toisiaan täydentävään sukupuoleen. 1990-luvulla nousi myös ruumiillisuuden tutkimus, jossa on tarkasteltu muun muassa median luomaa naiskuvaa ja naisiin kohdistuvia kauneusihanteita. Tänä päivänä feministinen tutkimus kiinnittää huomiota naisten ja miesten erojen lisäksi samaa

sukupuolta olevien keskinäisiin eroihin. Toisaalta feministinen tutkimus pohtii myös naisten ja miesten yhtäläisyyksiä. Lisäksi tutkimuksessa on nostettu esiin sukupuolen ja seksuaalisuuden kytköksiä muihin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin eriarvoistaviin rakenteisiin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ikä, kansalaisuus tai etnisyys. (Mäkelä, Puustinen & Ruoho 2006, 16)

Feministisen mediatutkimuksen piirissä ei ole tarkkaan eksplikoitu eri sukupuoliteorioiden suhdetta mediatutkimukseen. Näyttää kuitenkin siltä, että mediatutkimuksessa on enemmän tai vähemmän nojaututtu samoihin teorioihin sukupuolesta kuin muillakin tutkimusalueilla. Mediatutkimuksessakin sukupuoli ymmärrettiin aluksi sukupuoliroolina, siirryttiin sitten sosiaalisen sukupuolen käsitteeseen sekä teoriaan sukupuolesta kielen ja materiaalien käytäntöjen rakennelmana. (Savolainen 1996, 18)

Savolainen on kiteyttänyt lisensiaatintyössään hyvin suomalaista, feminististä mediatutkimusta. Hänen mukaansa feministinen mediatutkimus on painottunut Suomessa pitkälti televisioon ja elokuvaan, niin kuin muuallakin maailmassa. Vähiten huomiota ovat saaneet sanomalehdet. (Savolainen 1996, 37, 39)

Vielä 1980-luvun puolessa välissä Suomessa ei katsottu, että naistutkimus liittyisi viestinnän tutkimukseen siitäkin huolimatta, että angloamerikkalaisessa yhteiskunnassa aiheesta oli keskusteltu jo kymmenisen vuotta. Hiljalleen naistutkimus on tullut eri tieteenaloilla myös suuren yleisön tuntemaksi tutkimusalueeksi. Näin on tapahtunut myös joukkoviestinnän tutkimuksessa. (Savolainen 1996, 38)

Suomessa myös joukkoviestinnän naistutkimus on seurannut pääasiassa kansainvälistä kehitystä. Naiskuvatutkimus alkoi Suomessa 1970-luvulla laudatur-töiden muodossa Tampereen yliopistossa tiedotusopin laitoksella, jossa tehtiin joitakin lähinnä naiskuvatutkimuksiksi luokiteltuja pro gradu -tutkielmia vuosina 1969–1970. Naisten tutkiminen katosi Tampereen yliopistosta lähes kymmeneksi vuodeksi vuoden 1977 jälkeen, mutta aihepiiri tuli esiin 1980-luvun alussa Helsingin yliopiston silloisella tiedotusopin laitoksella, jolloin muutamissa opinnäytteissä tutkittiin muun muassa television katselua, naisten rauhanmarssien esittämistä sanomalehdistössä sekä naisten kulttuuriharrastuksia. (Tutkielmaluettelo 1927–1992; Liikkanen 1984; Nizovsky-Mähönen 1980; Pacius-Hakanen 1984; Zilliacus-Tikkanen 1982; Savolainen 1995, 38)

Feministinen kulttuurintutkimus ja feministinen kulttuurikritiikki alkoivat nousta laajemmin joukkoviestinnän tutkimuksessa 1980-luvun puolivälin jälkeen Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella ja Turun yliopiston elokuvatutkijoiden keskuudessa. Tällöin alkoi siirtyä kvantitatiivisesta tutkimuksesta kulttuuritutkimuksen ja laadullisten menetelmien suuntaan. Lisäksi kiinnostuttiin siitä, miten merkitysten tuottaminen on sidoksissa sukupuoleen. (Savolainen 1996, 38–39)

Savolaisen mukaan journalismintutkimuksessa naistutkimus on edelleen oma saarekkeensa, jolla ei juuri ole tekemistä muun viestinnän tutkimuksen kanssa. Hän arvioi, että kahtiajakautuneisuus johtuu feminismin ja viestinnän välisten suhteiden vähäisestä analysoinnista, mutta myös siitä, että patriarkalisessa kulttuurissamme näemme ”yleisen” sukupuolettomana ja naisten teot puolestaan jonakin erityisenä, joka ”ei kosketa ihmistä yleensä”. Savolaisen mukaan kuitenkin myös miestutkimus on tärkeää, sillä jos miestutkimusta ei tehdä, naiset korostuvat ”sukupuoleksi”, ja miehet säilyttävät abstraktin, yleisihmisen statuksensa. (Savolainen 1996, 39)

3.4 Nainen uutisena

Feministisen mediatutkimuksen taustalla on usein ajatus, jonka mukaan yhteiskunnassa vallitsee hierarkkinen ja patriarkaalinen valtajärjestys, joka on estänyt naisilta täysivaltaisen pääsyn myös mediatuotannon toimijoiden joukkoon. Vaikka naiset ovat saaneet lisää näkyvyyttä esimerkiksi uutis- ja ajankohtaismaailmassa, näkyvyydellä on ollut odotettua vähemmän vaikutusta ohjelmasisältöjen ja mediakäytäntöjen kanssa. (Ojajärvi 2004, 262, 263)

Naisen rooli uutislähetyksissä onkin herättänyt paljon keskustelua tutkijoiden piirissä. Uutisseurannoissa on kiinnitetty huomiota myös siihen, miksi naisia ja naisjohtajia esiintyy uutisissa huomattavasti vähemmän kuin miehiä. Ensimmäinen suomalaisen uutis- ja ajankohtaisjournalismiin kohdistunut laajempi selvitys, jossa pyrittiin kiinnittämään huomiota naisten esittämiseen ja merkityksellistämiseen, tehtiin Yleisradion tutkimusprojektina vuonna 1983. Tutkimuksen mukaan uutis- ja ajankohtaislähetysten aihevalinnat korostavat niitä elämän sfäärejä, jotka ovat tyypillisiä niin sanotulle mieskulttuurille. Tämä on samalla merkki siitä, että nainen ja hänen maailmansa eivät ole arvostettuja uutisaiheita. Naishaastateltavien vähyys johtuu Halosen

mukaan toisaalta siitä, että naisia on miehiä vähemmän johtavissa asemissa varsinkin uutis- ja ajankohtaisjournalismin arvostamilla aloilla. (Halonen 1988, 7)

Yleisradio osallistui lisäksi tasa-arvo-ohjelmansa puitteissa vuonna 1995 kansainväliseen Media Watch -raportointiin. Raportissa selvitettiin muun muassa sitä, miten paljon tv- ja radiouutisissa sekä sanomalehdissä esiintyi haastateltavina miehiä ja naisia. Yleisradio teetti vielä oman tutkimuksen, ”Nais- ja mieskuva” -projektin (Sana 1996, 118–119, 121; Sana 1995).

Tutkimuksissa naisten selvä vähemmistö näkyi kaikilla aihealueilla, mutta etenkin politiikkaa, taloutta ja työmarkkinoita koskevissa sekä puolustusvoimia käsittelevissä jutuissa se korostui. Tutkimuksissa selvisi, että naiset esiintyivät usein myös anonyymeinä ilman minkäänlaista ammattitatuusta. He saattoivat esiintyä esimerkiksi äiteinä, opiskelijoina, kaupan asiakkaina ja työttöminä työnhakijoina. Kun nainen oli jutuissa haastateltavana, hänen lausuntonsa oli usein uutisten sisäisessä rakenteessa viimeisenä. Naisten lausuntoja käytettiin usein kuvituksena, jossa naisen asiantuntemus ei ollut tärkeää. Naiset ilmensivät haastattelulausunnoissa ”tunnelmaa”. Aineistossa oli 156 haastateltavaa, joista ”kovien uutisten” naisjohtajia oli vain kaksi. Tarja Savolainen toteaaakin, että uutisten maailma on selkeästi keski-ikäisten miesten maailma. (Savolainen 1995, 29–30)

Väitöskirjassaan Halonen (1999) on määritellyt joukon naisen subjektipositioita, eli niitä asemia, joissa naiset uutisissa usein nähdään. Ensimmäisenä hän näkee lähellä valtakurssia olevat naiset, jotka ovat korkeassa asemassa perinteisillä miesten aloilla, politiikassa tai elinkeinoelämässä. Toisena subjektipositiona hän pitää valtakurssin marginaalissa olevia, perinteisillä naisvaltaisilla aloilla toimivia naisia. Tällaisia ovat esimerkiksi naisasiantuntijat hoiva-ammateissa, opettajina, kasvattajina ja palveluammateissa. Kolmanneksi subjektipositioiksi Halonen listaa nais erityisyyttä ilmentävät naiset, jotka ovat uutiskurssissa mukana sukupuolensa vuoksi, kuvituksena, koristeena ja vaimona. (Halonen 1999, 81–82)

Naistoimijoiden määrä uutisissa on kasvanut nihkeästi vielä 2000-luvullakin. Yleisradion tv-uutisissa ei 1980-luvulla juuri nähty naisia haastateltavina, mutta vuonna 1990 heitä oli noin viidennes. Myös vuosina 1995 ja 2002 toimijoista oli naisia saman verran. (Aslama 2006, 52)

Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö on seurannut pääuutisten sisältöjä niin lehdissä, televisiossa, radiossa kuin internetissäkin. Tutkimusyksikkö on julkaissut tutkimuksistaan

raportin vuosina 2006, 2008 ja 2010. Viimeinen raportti julkaistaan vuonna 2012. Tutkimuksessa on seurattu systemaattisesti muun muassa uutisjournalismin sisältöjä, aihepiirejä sekä esiintyjien ikää ja sukupuolta. Uutismaailman voidaan todeta olevan tutkimuksen pohjalta edelleen melko miesvaltainen. Vuoden 2008 tutkimuksessa todettiin, että uutisten pääpuhujina ja toimijoina miesten määrä naisiin verrattuna oli lähes kolminkertainen ja vuoden 2010 aineistossa suhde oli sama. (Suikkanen & Syrjälä 2010, 54)

4 Johtamiskulttuuri

Tässä kappaleessa perehdyn johtamiskulttuuriin ja johtamiskulttuurin tutkimukseen. Lisäksi arvioin johtamiskulttuuria sukupuolten näkökulmasta.

4.1 Johtamiskulttuurin tutkimus

Naisen ääni on kuulunut hyvin heikosti johtamistutkimuksen historiassa. Tutkimuksen kohderyhmiä ovat usein miehet ja pojat ja tutkimusta ovat tehneet miehet. Naisia on ollut tutkijoina mukana varsin vähän, kun liikkeenjohtotutkimuksen teoriaperustaa on oltu rakentamassa. Historiallisia ja vaikutusvaltaisia teoksia voi luonnehtia miesten teksteiksi, joko heidän tekemikseen tai ainakin heidän nimiinsä kirjatuiksi. Kiinnostava kysymys on, kuinka usein nainen on ollut historian saatossa miesjohtamistutkijan apuna ja tukena, ehkä jopa ideoiden kehittäjänä saamatta kuitenkaan omaa nimeään esille. (Lämsä 2003, 32–33)

Mary Parker Follet (1868–1933) esiintyy kirjallisuudessa naisjohtamistutkijana, mikä on erittäin harvinaista johtamistutkimuksen historiassa. Hän korosti ihmissuhteiden ja ryhmien tärkeyttä, mitä ei aina riittävästi huomioitu, vaan Follett määrittänyt lähinnä miestutkijoiden ajatusten kehittelijäksi ja ennakoijaksi. Joan Woodward vaikutti tutkijana 1950-luvun alussa. Hän pohti muun muassa vallitsiko perinteisten johtamisperiaatteiden mukaisesti toimivien organisaatioiden ja niiden voiton tuottamiskyvyn välillä korrelaatiota. Woodward näyttäytyy itsenäisenä johtamistutkijana, mikä toimi päänavauksena uudentalaiselle tutkimusotteelle. Vaikka joitakin naisia on ollut johtamistutkijoina pitkin historiaa, tuli naisen sukupuoli itsessään johtamistutkimuksen kohteeksi

vasta 1970-luvulla. Siitä lähtien naisjohtajuuden tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti. Lämsän (2003, 34) mukaan yksi naisjohtajatutkimuksen virstanpylväs on Rosabeth Moss Kanterin (1977) kirjoittama teos ”Men and Women of the Corporation”. Perusteellista ja kattavaa vastausta siitä, miksi naisia on vähän yritysten huippujohdossa, ei ole pystytty antamaan runsaasta tutkimuksesta huolimatta. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että mielikuva johtamisesta on miehinen siitä huolimatta, että naisten osuus johtamistehtävistä on lisääntynyt. Mitä korkeammalle organisaatiohierarkiassa edetään sitä selvemmin odotukset suosivat miehisyyttä hyvänä ja hyväksyttävänä käyttäytymisen normina. (Lämsä 2003, 33–34, 36)

Johtamista koskeva tutkimus oli 1960-luvulle asti vahvasti liiketaloustieteellistä keskustelua, jossa julkinen johtaminen saatettiin mainita vain ohimennen. Julkista johtamista pohdittiin erikseen lähinnä poliittisen johtajuuden kysymyksenä valtio-opillisen tutkimuksen yhteydessä. 1980-luvulla myös julkisen sektorin johtamisen tutkiminen lisääntyi. Julkinen ja yksityinen johtaminen ovat lähentyneet toisiaan, mutta silti niissä nähdään edelleen eroja. Julkisen johtamisen perustana on yleinen etu, yksityisellä puolestaan yksityinen intressi. Julkinen johtaminen on myös nimensä mukaan julkista, yksityinen johtaminen yksityistä ja liikesalaisuuden piirissä. (Salminen 2002, 110–111)

1940-luvulle asti johtamistutkimuksessa ja teoriassa vallitsi johtamistyyliä korostava lähestymistapa, jossa johtajuus nähtiin synnynnäisenä ominaisuutena. 1940-luvulta 1960-luvun loppuun saakka keskeiseksi nähtiin johtajan teho ja käyttäytyminen. 1960-luvun lopulta 1980-luvun alkuun korostui kontingenssi-lähestymistapa, eli johtamisen tehokkuus selitettiin ympäristötekijöillä. 1980-luvun alusta alkaen johtajuudessa omaksuttiin karismaattinen johtamislähestymistapa, jossa karismaattisuutta tarkasteltiin sosiaalisena, yhteisöllisenä ja yksilöllisenä ominaisuutena. Karismaattisella johtajalla on otaksuttu olevan visioita, eli selkeä tulevaisuudenkuva. Lisäksi hänellä on katsottu olevan poikkeuksellista johtamiskvaliteettia ja hänen on pitänyt olla vihkiytynyt tehtäväänsä johtajana. On myös katsottu, että karismaattisessa johtamisessa johdettavat myös haluavat tulla johdetuiksi. (Salminen 2002, 105)

Naisjohtajuuden tutkimus on ollut pääasiassa naisten tekemää ja vain harva mies on ollut kiinnostunut naisjohtajuuden tutkimuksesta. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten laitossarjat ovat olleet tyypillisin julkaisuväylä. Kansainvälisten julkaistujen artikkeleiden määrä on lisääntynyt hieman 2000-luvulla. Tutkimukset ovat koskeneet lähinnä tasa-arvoa, syrjintää, uratutkimusta ja

naisjohtajien asemaa työelämässä. Suomalainen naisjohtajuustutkimus on määrällisesti kasvussa ja monimuotoistumassa. (Lämsä ym. 2007, 295)

4.2 Johtajan rooli

Johtajuus liittyy keskeisesti hallinnon käsitteeseen eli siihen, kuka hallitsee organisaation toimintaa, ja miten hän valtaa käyttää. Johtajuus pohjautuu siis valtaan ja valtasuhteisiin, joten johtaminen voidaan käsittää vallankäytön muodoksi. Henry Fayol määrittää johtajuuden olevan organisaation toiminnan käynnistämistä sekä jatkuvaa ohjaamista tekemällä päätöksiä sekä antamalla alaisille määräyksiä. (Salminen 2002, 103–107)

Chester Barnard puolestaan näkee johtajuuden olevan toiminnan tavoitteiden määrittelyä, organisaation yhteyksien hoitamista ja edustamista sekä alaisten kannustamista ja pätevyyden kehittämistä. Philip Selznick korostaa, että johtajan pitäisi kyetä asettamaan toiminnan tavoitteet suhteessa ulkoisiin ja sisäisiin vaateisiin. Lisäksi johtaminen tulee Selznickin mukaan rakentaa osaksi organisaation luonnetta ja sosiaalista rakennetta. Johtamiseen kuuluu Selznickin mielestä myös organisaation arvojen ja erityisyyden vaaliminen sekä konfliktien ratkaiseminen organisaatiossa. (Salminen 2002, 107–108)

Henry Mintzbergin mukaan johtajat toimivat tietyissä rooleissa, joita suorittamalla he toteuttavat tehtävänsä. Käytännössä johtajalla on kolme roolia: henkilösuhderooli, tiedonkäsittelyrooli ja päätöksentekorooli. Henkilösuhderoolissa johtaja toimii keulakuvana, johtajana ja yhteyshenkilönä. Tiedonkäsittelyroolissa hän on tarkkailija, tiedonlevittäjä ja puhemies/puhenainen. Päätöksentekoroolissa hän on yrittäjä, häiriöiden poistaja, resurssien jakaja ja neuvottelija. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 53)

Perinteisesti tieto, eli tosiasioihin perustuva käsitys asioista, on nähty johtajan perusominaisuutena. Nykyiset johtamistutkimukset osoittavat, että johtaja ei kuitenkaan voi olla ylivertainen yksintietäjä, koska tieto syntyy vuorovaikutussuhteissa ja tietäminen on vuorovaikutteista tekemistä. Siksi myös johtaminen on vuorovaikutusta. Johtajan tehtävä on myös saada oman väen viisaus esiin. (Ropo 2005, 51, 63)

Vuosikymmeniä johtaja on nähty yksilötoimijana, joka henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi on hyvä ja tehokas johtaja. Johtaja vaikuttaa alaisiinsa niin, että he toteuttavat yhteistä päämäärää, eli johtajan suhde alaisiinsa on välineellinen. Viime vuosina perinteinen johtajuuskäsitys on haastettu esittämällä, että johtaminen onkin toiminto, joka voidaan jakaa ryhmän tai organisaation jäsenten kesken. Organisaatioiden hierarkian purkaminen helpottaa nopeaa päätöksentekoa. Näin päätöksentekovastuuta voitaisiin jakaa myös alemmille portaille, eikä jokaista päätöstä tarvitsisi kuljettaa pääjohtajan leimasimen alitse. Tällainen organisaatio nähdään elävänä yhteisönä, jonka jäsenten suhteet lomittuvat vuorovaikutuksen verkoksi. Rovon (2005) mukaan onkin vanhanaikaista nähdä organisaatio koneena, johon syötetään resursseja ja josta ulos putkahtaa tuotoksia. (Ropo 2005, 17–18)

Unto Pirnes on luokitellut kuusi erilaista johtajatyyppeä. *Esimerkijohdaja* on hyvä johtamisen etiikan alueella, *tahtojohdaja* puolestaan on hyvä tahdon alueella, *toimeenpanijajohdaja* pätee toimeenpanoalueella ja *ymmärtäjajohdaja* on kanssaihmissiään kohtaan ymmärtäväinen. *Tuenantajajohdaja* puolestaan huolehtii alaisistaan ja yhteistyökumppaneistaan kun taas *kehittäjä(valmentaja)johdaja* on hyvä uudistamisen, henkisen jouston ja joustavuuden alueella. (Pirnes 1988, 73–76)

Risto Harisalo ja Ensio Miettinen puolestaan puhuvat *mahdollistavasta johtajuudesta*. Mahdollistava johtajuus on ansaittua, eli lunastettua johtajuutta. Mahdollistava johtaja saa muut ihmiset luottamaan itseensä. Hän johtaa ihmisiä edestä ja keskeltä rohkaisemalla, palvelemalla ja ihmisiä tukemalla, ei takaa käskyttämällä. Työntekijät ovat hänen kanssaan tasa-arvoisia kumppaneita, joille hän toimii esimerkkinä käyttäytymisen, arvomaailman ja työn tekemisen tavan ja laadun suhteen. Mahdollistava johtaja ei pakota työntekijöitä haluamaansa muottiin, vaan auttaa heitä toteuttamaan itseään. Mahdollistava johtaja poikkeaa perinteisestä käskyttävästä, kateederijohdajasta, joka pyrkii olemaan alaisiaan ylempänä, jakaa käskyjä sekä risuja ja ruusuja alaisilleen. (Harisalo & Miettinen 2004, 135–137, 142)

Toisaalta mahdollistava johtaja luottaa myös alaisiinsa, mistä Harisalo ja Miettinen puhuvatkin ”luottamuspääomana”. Luottamuspääoma on ”inhimillisen vuorovaikutuksen tuloksena syntyvä vakaumus siitä, kuinka ihminen suhtautuu muihin ihmisiin, lähipiiriinsä ja yhteiskuntaan”. Luottamuspääoma ei ole niukka resurssi, kuten raha, vaan se on jokaisen niin pienen kuin suurenkin yrityksen käytössä yhtäläisesti. Luottamus vähentää kustannuksia, mutta se myös aktivoi ja energisoi ihmisiä. Kun ihmiset luottavat toisiinsa, he pystyvät entistä parempiin suorituksiin. Jos

ihmiset pelkäävät jatkuvasti petosta ja vilppiä, heidän energiansa, aikansa ja rahansa valuvat hukkaan, mikä on pois yrityksen tai organisaation varsinaisesta toiminnasta. (Harisalo & Miettinen 2004, 21–22)

Arja Ropo puhuu myös ”jaetusta johtajuudesta”, joka korostaa yksilöjohtajuuden sijaan kollegiaalista yhdessä tekemistä sekä tiedon, kokemusten ja vastuun jakamista. Myös jaettu johtajuus kyseenalaistaa perinteisen maskuliiniseksi määritellyn, hierarkkisen käsityksen johtajuudesta, ja kritisoii hierarkiaa uudistusta rajoittavana johtamistapana. Tällainen johtajuus edellyttää johtajalta uskallusta altistua moniulotteiseen, inhimilliseen vuorovaikutukseen, joka kuuluu työn arkeen. Tällainen johtaja ei kavahda inhimillisen elämän rosoisuutta eikä perinteisen johtamistavan kyseenalaistamista. (Ropo 2006, 62–63)

4.3 Miehinen johtamiskulttuuri

Suomalaiseen työelämään kuuluu tietynlainen sukupuolineutraaliuden ja sukupuolettomuuden lume. Sukupuolesta ei yleensä puhuta. Suomalaiselle naistutkimukselle on ollut myös tyypillistä pyrkiä pikemminkin häivyttämään kuin korostamaan sukupuolten välistä vallan epätasapainoa, jotta sukupuolikonflikteilta vältyttäisiin. Meillä elää tyypillisesti mielikuva, että asiat ovat itsestä kiinni, ei sukupuolesta. (Karento 1999, 11; Koivunen 1996, 39; Julkunen 1994, 20)

Vaikka usein puhutaankin, ettei sukupuolella ole merkitystä, niin sukupuolen merkityksen huomaa jo siinä, jos emme pysty määrittämään ihmisen sukupuolta. Henkilö, jonka sukupuolta emme pysty refleksinomaisesti toteamaan, aiheuttaa ihmetystä ympärillään. Katsoja saa tuskin silmiään irti sukupuolensa kotiin jättäneestä ihmisestä ja yrittää kaikin tavoin löytää merkkejä mieheydestä tai naiseudesta. Sukupuoli on tärkeä tekijä, koska se toimii skeemana, joka ohjaa suuntautumistamme itseemme ja toisiimme. (Ropo ym. 2005, 149)

Sukupuoleen liittyvät jaot vaikuttavat työn organisoimisesta kokouskäyttäytymiseen asti. Työpaikoilla on sukupuoleen perustuvia odotuksia ja ennakkoluuloja siitä, miten naisten ja miesten pitäisi käyttäytyä. Sukupuolen mukaista työnjakoa selitetään usein naisten ja miesten ”luontaisilla” taipumuksilla. (Leinonen, Uosukainen & Ylöstalo 2006, 171–172)

Johtamisen maailma on myös vahvasti sukupuolittunut. Tutkimukset osoittavat, että mielikuva johtamisesta on miehinen siitä huolimatta, että naisten osuus johtamistehtävistä on lisääntynyt. Mitä korkeammalle organisaatiohierarkiassa edetään, sitä selvemmin odotukset suosivat miehisyttä hyvänä ja hyväksyttävänä käyttäytymisen normina. (Lämsä 2003, 34, 36)

Johtaminen nähdään usein miehiseksi maailmaksi, sillä pätevyyttä ja kokemusta arvioidaan perinteisellä miehisellä tavalla. Valintoja tekevät johtohenkilöt ovat pääosin miehiä. Kun uusia johtajakandidaatteja etsitään, miespuoliset ehdokkaat tunnetaan luontevasti jo etukäteen joko virallisista tai epävirallisista yhteyksistä. (Petäjaniemi 1998, 43–44)

Corporate Gender Gap Report (2010) julkisti maaliskuussa 2010 uusimpia tilastoja naisjohtajista ympäri maailmaa. Tutkimuksessa kysyttiin suurimpia esteitä sille, miksi naiset eivät pääse Suomessa johtajiksi. Merkittävimmäksi esteeksi nähtiin maskuliininen johtamiskulttuuri. (Corporate Gender Gap Report 2010, 43; www.weforum.org/)

Yhä enemmän on alettu kysellä, miten johtaminen on miehinen maailma. Näissä keskusteluissa on arvioitu johtajan ihannekuva, joka on miehinen. Arja Ropo on kärjistänyt ihannejohtajan ”teflonmieheksi”, jota mikään ei oikeasti kosketa ja hän pystyy järjen avulla selvittämään sotkuisimmankin tilanteen. Hänelle suhteet ovat tärkeitä välineitä päämäärien saavuttamiseksi ilman turhia luottamuksen ja vastavuoroisuuden painolasteja. Tällaista teflonmiehen johtajuusmaailmaa hallitsevat selvät rajat: johtajat johtavat ja alaiset tekevät työt. Kyse on Rovon mukaan mielikuvista. Samalla hän kuitenkin muistuttaa, että mielikuvat ohjaavat odotuksiamme, myös suhteessa johtajuuteen. Odotukset puolestaan määrittelevät, mitä pidämme hyvänä johtamisena ja mitä huonona ja epäkelpona. Lopulta arvioimme itseämme ja toisiamme suhteessa niihin. (Ropo ym. 2005, 151)

Tanskalainen tutkija Lis Højgaard (1990) ja Helena Karento väitöskirjassaan (1999) ovat selvittäneet työpaikkakulttuurin merkitystä naisten mahdollisuuksille edetä johtajiksi. Hänenkin mukaansa naisten on vaikea edetä urallaan pääasiassa miesvaltaisen, sekä virallisen että epävirallisen, työpaikkakulttuurin vuoksi. Toisin sanoen työpaikan asenteet, arvot, työtavat ja käyttäytymismallit asettavat tietoisesti tai tiedostamatta normiksi miehen. Suoraa ja avointa syrjintää tapahtuu käytännössä rekrytoinnissa, ylentämisessä ja työnjaossa. (Mustakallio 1993, 152; Karento 1999, 59)

Työpaikkakulttuurilla Højgaard tarkoittaa sekä rakenteellisia tekijöitä, kuten työntekijöiden sukupuolijakoa, virallista työn organisointia ja johtajien asemaa että arvoja, asenteita, käyttäytymismalleja, sääntöjä ja rutiineita, joita luodaan ja ylläpidetään päivittäin työpaikalla. Kulttuuri käsittää sekä viralliset että epäviralliset normit, tietoiset ja tiedostamattomat säännöt, jotka ohjaavat päivittäistä toimintaa. Tällaisia tietoisia tai tiedostamattomia sääntöjä voi sisältyä esimerkiksi töiden jakautumiseen. Arvostetut ja laajat kehittämistehtävät sekä strategiset linjanvetotehtävät, ovat tyypillisesti miesten tehtäviä. Naiset puolestaan tekevät useammin konkreettista, sisällöllistä kehittämistyötä. Työnjaossa määrittäyty myös käsitys eri työtehtävien arvosta. Højgaardin tutkimuksen mukaan naiset pitävät omaa työtään haastavana ja yhteiskunnallisesti merkittävänä, mutta työpaikalla vähemmän arvostettuna kuin miesten yleisemmällä tasolla liikkuva työ. Toisin sanoen, miesten tehtävät saavat yleisesti suuremman arvostuksen kuin naisten työ. (Mustakallio 1993, 153–154)

4.3.1 Myytit johtajuuden takana

Nais- ja miesjohtajia voidaan tarkastella mytologioiden kautta. Yrityskulttuurit uusintavat ja toisaalta rikkovat vallitsevia myyttejä naisista, miehistä ja johtajista. Aaltio-Marjosola korostaa, että mytologiat ovat sankaritarustoja, ja että johtajuuden ja sankaruuden myyttien välillä on perinteisesti ollut runsaasti yhtäläisyyksiä. Useissa mytologioissa sekä johtajuus että sankaruus ovat olleet miehisiä toimintamalleja. (Aaltio-Marjosola 2001, 29, 52–54)

Vanhat sankarimyytit ovat yleensä sukupuolisesti mustavalkoisia ja polarisoivia. Ne lokeroivat sekä naiset että miehet yksipuolisella tavalla. Mytologioissa nainen nähdään usein hoivaavana, empaattisena ja äidillisenä, uskollisena vaimona, ”ehtoisana emäntänä” ja usein alisteisena miehelle tai ainakin vanhemmilleen. Nainen voidaan nähdä negatiivisilta piirteiltään myös helposti manipuloivana, kostavana ja epäluotettavana. Lisäksi nainen voi olla viettelijä ja johdattaa miestä harhaan tehtävästä. Myyttinen mieskuva on tavallisesti rehellinen ja suunnitelmallinen, lisäksi mies pystyy jättämään tunteet syrjään työstä ja päätöksenteosta. Tätä pidetään usein myös hyvänä johtamisena. Mytologioissa naisilla on usein passiivinen rooli ja miehillä aktiivinen. Tarinoissa miessankari edustaa usein seikkailua, mutta hän ei seikkaile päämäärättömästi vaan hänellä on visio. Stereotyyppisesti naiseen liittyviä ominaisuuksia ovat muun muassa emotionaalisuus, kiltteys, hoivaavuus, pehmeys, päättämättömyys, epävarmuus, puhtaus, perhekeskeisyys, alistuvuus ja

heikkous. Miehen ominaisuuksiksi nähdään puolestaan strategisuus, asiakeskeisyys, itsenäisyys, loogisuus, itsevarmuus, aggressiivisuus, käytännöllisyys, kovuus, vahvuus, ongelmanratkaisukyky ja menestymishakuisuus. Usein nämä naisten ja miesten piirteet nähdään toistensa vastakohtiksi. Naisten ja miesten välillä määritellyt eroavaisuudet näkyvät perhe-elämän lisäksi työelämässä, sillä työn ja työtehtävien eriytyminen pohjautuu pitkälti polarisoituneisiin stereotypioihin naisista ja miehistä. Tällöin yksilöiden ominaisuudet hukkuvat helposti stereotyyppien alle. (Aaltio-Marjosola 2001, 59–66, 67–68; Karento 1999, 17)

Stereotyyppistäminen on yksi tapa representoida ihmisiä. Stuart Hallin mukaan se pelkistää ihmiset muutamiksi yksinkertaisiksi ja olemuksellisiksi ominaispiirteiksi, jotka esitetään ”luonnon” tuottamiksi ja vakiinnuttamiksi. Stereotyyppistämässä käytetään myös kahtiajakamisen menetelmää, sillä se on osa sosiaalisen ja symbolisen järjestyksen ylläpitoa. Stereotyyppistämisen keinoin määritellään, mikä on ”normaalialia” ja mikä ”poikkeavaa”, tai mikä on ”hyväksyttävää” ja ”epämiellyttävää”, ”johonkin kuuluvaa” tai ”johonkin kuulumatonta” ja mikä kuuluu ”sisäpiiriin” ja mikä sen ulkopuolelle. Stereotyyppistäminen synnyttää myös toiseutta jättämällä ”toiset” ulkopuolelle. Toiseuden kautta stereotyyppistäminen vaikuttaa myös vallankäyttöön ja eriarvoisuuden muodostumiseen. (Hall 1999, 189–193)

Naisen asemaa johtajana hankaloittavat usein erilaiset ristiriitaiset naiseuteen kohdistuvat rooliodotukset, stereotyypit, joiden taustalla myytit vaikuttavat. Näitä ristiriitaisia rooliodotuksia voidaan kutsua kaksoissidokseksi (*double bind*, Vinnicombe & Singh 2002, 128), joihin useat tutkijat ovat perehtyneet. Yksi heistä on Kathleen Hall Jamieson, joka on kirjoittanut aiheesta teoksen ”Beyond the Double Bind, Women and leadership” (1995).

Käsitteenä kaksoissidos tarkoittaa eräänlaista lose-lose -tilannetta: kahdesta vaihtoehdosta kumpikin on huono, eikä mahdollisuutta voitokkaaseen ratkaisuun ole. Oakleyn mukaan tyypillinen kaksoissidos on se, että naisjohtajan odotetaan olevan kova ja arvovaltainen (niin kuin miesjohtajat ovat), mutta nainen ei silti saa olla ”määräilevä ämmä”. (Oakley 2000, 324)

Toisin sanoen, kun naisjohtaja on maskuliininen, hänestä ei pidetä. Kun naisjohtaja on feminiininen, häntä ei pidetä päteväenä johtajana. Kaksoissidos liittyy myös esimerkiksi ikääntymiseen. Kun mies ikääntyy, hänestä tulee vaikutusvaltainen ja viisas. Kun nainen ikääntyy, hänestä tulee rypyinen ja tarpeeton. (Lämsä 2007)

Naiseuden ja johtajuuden ihanteet ovat siis ristiriitaisia keskenään, minkä on arvioitu olevan yksi syy siihen, miksi naisten eteneminen uralla on hankalampaa kuin miehillä. Johtajuuden ihanne on selvästi miehinen ja perinteiset stereotyyppit vahvistavat ihannekuvaa miehestä johtajana. Ylläpitämällä tai häivyttämällä stereotyyppioita voidaan ohjata sitä, kuinka vanhat näkemykset pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi työelämässä. Median rooli tässä kuviossa ei ole ollenkaan vähäinen.

5 Naiset työssä ja johtajina

Tässä kappaleessa teen katsauksen naisten rooliin työelämässä ja johtajina. Ensin käyn hieman läpi naisten koulutusta. Sen jälkeen selvitän naisten siirtymistä kotoa työelämään sekä lopulta johtotehtäviin ja avaan muun muassa sitä, miksi politiikka on ollut helpoin tie naisjohtajille. Lisäksi kartoitan naisjohtajien karikkoja heidän urallaan, naisjohtajien määrää sekä palkkausta. Viimeiseen kappaleeseen tiivistän joidenkin tutkijoiden kritiikkiä syrjinnästä, jota naisten ajatellaan kohtaavan työelämässä ja johtajina.

5.1 Naisten koulutus

Naisten tänä päivänä saama koulutus ei ole ollenkaan itsestään selvää, sillä koko naissivistyskeskustelu on alkanut yleisesti vasta 1800-luvun alkupuolella. Naisia alettiin kouluttaa 1800-luvun Euroopassa lähinnä siksi, että heistä tulisi hyviä lastenkasvattajia ja miehensä tukijoita, ei heidän itsensä tai uusien yhteiskunnallisten tehtävien takia. Yläluokan ja vaurastuvan keskiluokan tyttärien kasvatuksen päämääränä oli tulla hyviksi aviovaimoiksi, jotka sulostuttivat miehen elämää. Äitiys oli naisen keskeisin tehtävä ja avioliitto oli sen perusta. Avioliitto olikin naiselle ja etenkin säätyläisnaiselle lähes ainoa tae elatuksesta ja yhteiskunnallisesta asemasta. (Jallinoja 1985, 143; Korppi-Tommola 1985, 148–151)

Suomessa suuret ikäluokat koulutettiin jo huomattavasti paremmin kuin edeltäjänsä, samalla myös naisten opiskelu on lisääntynyt huomasti. Uusista ylioppilaista yli puolet oli naisia jo vuonna 1960, ja tämä alkoi näkyä myös yliopistoissa. 1966 uusista opiskelijoista yli puolet oli naisia ja sen

jälkeen määrä on kasvanut tasaisesti. Sotien aikana naisten osuus hyväksytyistä väitöskirjoista oli 15 prosenttia. Määrä pysyi samana 1980-luvulle asti, mutta se on noussut puoleen 2000-luvulla. Naiset opiskelivat pääasiassa humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä aineita jo 1960-luvulla, ja edelleen naiset kouluttautuvat eniten terveys- ja sosiaali-aloille, opetus- ja palveluammatteihin sekä yhteiskuntatieteellisille ja kaupallisille aloille. (Utrio 2006, 105)

Tällä hetkellä naiset ovat Suomessa miehiä koulutetumpia. Suomessa noin 47 prosenttia kaikista 25–64 -vuotiaista työllisistä naisista on suorittanut korkean asteen tutkinnon, kun miehistä korkean asteen tutkinnon on suorittanut noin 30 prosenttia työllisistä. Miesten ja naisten koulutusvalinnat ovat selvästi eriytyneet. Miehet opiskelevat tekniikan ja liikenteen koulutusaloilla, naiset sosiaali- ja terveysalalla, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla, sekä humanistisella ja kulttuurialalla. Segregaatio näkyy myös alojen sisällä, esimerkiksi tekniikan alan naisopiskelijat ammattikoulussa suosivat tekstiili- ja vaate- ja vaatetustekniikkaa. (Naiset ja miehet työelämässä 2009, 16)

5.2 Naisen polku työelämään

Suomessa naisen työpanoksen tärkeys havaittiin sotavuosina 1941–1944, jolloin miehet taistelivat rintamalla. Naiset tekivät perinteisiä miesten töitä niin maataloilla, metsissä kuin tehtaissakin. Tässä tilanteessa yhteiskunnan kärkipaikoille nousi myös naisia, vaikka heitä ei virallisesti vallankäyttäjiksi hyväksytykään. (Utrio 2006, 92; Lähtenmäki 1999, 50–52)

Sodan jälkeen suuri osa naisista palasi miesten töistä perheen pariin. Maaseudulla ei kuitenkaan riittänyt enää töitä 1960-luvulla suurten ikäluokkien synnyttyä. 1970-luvulla maataloudesta leipänsä sai enää 18 prosenttia suomalaisista, kun teollisuus ja rakennusala elättivät lähes 40 prosenttia väestöstä. Maatalousyhteiskunta oli muuttunut kaupungistuvaksi yhteiskunnaksi. (Utrio 2006, 101)

Naiset tekivät raskasta ruumiillista työtä siinä missä miehetkin. Naisen palkka oli kuitenkin hieman yli puolet miehen palkasta. Tätä perusteltiin sillä, että naisen ruumiinvoimat ovat vähäisemmät. (Utrio 2006, 102)

Ihmiset alkoivat kuitenkin siirtyä maataloudesta tehtaisiin ja maalta kaupunkiin, postin, pankkien, kuntien ja valtionhallinnon palvelukseen. Siirtyminen palveluyhteiskuntaan ja hyvinvoinnin

korostamiseen alkoi luoda työpaikkoja palvelualoille ja hoiva-alalle. Palkka tosin pysyi edelleen huonona, vaikka palveluammateissa ei vertailtu enää ruumiin voimia. (Utrio 2006, 102)

Korppi-Tommolan mukaan naisten työelämälle oli kaksi ehtoa 1960-luvulla. Äidin oletettiin hoitavan pienet lapset työelämästä huolimatta ja naisille suositeltiin sellaisia aloja, joilla perhe ja työnteko olivat yhdistettävissä. Esimerkiksi opettajantyötä pidettiin hyvänä työnä naisille, koska pitkien vapaiden ja lomien ansiosta aikaa jäi perheelle. Korppi-Tommola kärjistääkin, että naisten ammatinvalintaa ohjasi pikemminkin poissaolon mahdollisuus, kuin naisen oma tahto ja kiinnostus alalle. Koska lastenhoito on pitkään katsottu naisten työksi, on naisten työssäkäyntikysymyksiä värittänyt jo vuosikymmenet myös kysymykset lasten päivähoidosta ja yhteiskunnan vastuusta lasten hoidossa. (Korppi-Tommola 2004, 18)

Tällä hetkellä naiset ovat edelleen useammin osa-aikatyössä, kuin miehet, mutta Suomessa naisten osa-aikatyö on harvinaisempaa kuin EU-maissa yleensä. Naisista on osa-aikatyössä Suomessa 19 prosenttia ja EU-maissa 32 prosenttia. Toisaalta naisten määräaikaiset työsuhteet ovat Suomessa yleisempiä kuin muissa EU-maissa. Naisten määräaikaisten työsuhteiden yleisyyden taustalla Suomessa on lähinnä se, että määräaikaisia työsuhteita käytetään runsaasti julkisella sektorilla, jossa valtaosa työntekijöistä on naisia. Miehet tekevät Suomessa, niin kuin kaikissa muissakin EU-maissa, pidempää työpäivää kuin naiset. Miehet työskentelevät keskimäärin 41,7 tuntia viikossa ja naiset 34,3 tuntia viikossa. Tätä eroa selittää se, että monessa EU-maassa naiset tekevät selvästi miehiä enemmän osa-aikatyötä. Suomessa naisten keskimääräinen työaika on 35,8 tuntia ja miesten 41,3. (Naiset ja miehet työelämässä 2009, 11)

5.3 Nainen politiikassa – helpoin tie huipulle

1990-luvulle asti naisen paikka talouselämässä oli lähinnä tiskin takana tai kassalla. Tie valtion talousjohtoon ei ole ollut yhtä kivikkoinen kuin matka yritysten johtoon. Yhtäläinen äänioikeus takasi jo vuonna 1906 sen, että naiset saavat äänestää ja asettua ehdokkaaksi eduskuntavaaleissa. Kunnallisvaaleissa naiset saivat vaalikelpoisuuden vasta vuonna 1917. Kunnallishallinnossa naisten paikoiksi osoittautuivat kulttuuri- ja sosiaalilautakunnat. (Utrio 2006, 63, 65, 67)

Naisten on ollut helpointa edetä huipulle yksilöllistä lahjakkuutta edellyttävillä alueilla, kuten politiikassa (Utrio 2006, 106–107). Suomen Kuvalehdessä tämä näkyy siinä, että suurin osa haastatelluista naisjohtajista on politiikan saralta.

Vuonna 1907 naiset olivat astuneet ensimmäisen kerran mukaan valtiopäivätoimintaan, jolloin naiset saivat äänestää. Lisäksi valituksi tuli 19 naista. Ensimmäisiä kansanedustajia oli yhteensä 200. Heistä siis 9,5 prosenttia oli naisia, mikä oli huomattava tulos. Näin naiset astuivat miehiseksi mielletylle elämänalueelle. (Sulkunen 1989, 13)

Suomeen saatiin ensimmäinen naisministeri, Miina Sillanpää, vuonna 1926. Seuraavan kerran naisministeri nimitettiin vasta vuonna 1948. (Kuusipalo 1999, 60)

Politiikassa naiset aloittivat ja toimivat edelleenkin usein niin sanotuilla pehmeillä aloilla, hoiva- ja opetusaloilla. Sosiaali- ja opetusministeriöt on katsottu heidän kentikseen. Vasta 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla naiset ovat alkaneet vallata niin sanottuja ”kovia aloja”. (Utrio 2006, 110; Kuusipalo 1999 61, 77)

Naisministerien määrä pysyi jokseenkin samana niin kauan kuin naisille ei annettu muita kuin perinteisiä salkkuja. Hallituksen sukupuoleen perustuva työnjako alkoi murtua vasta 1990-luvulla, kun naisten määrä hallituksessa lisääntyi eikä niin sanottuja naispaikkoja enää riittänyt kaikille. Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen aikana 1995–1999 muun muassa Tarja Haloselle myönnettiin ulkoministerin salkku, puolustusministeriksi tuli Anneli Taina, toinen valtiovarainministeri oli Arja Alho ja työministerinä Terttu Huttu-Juntunen. (Kuusipalo 1999, 77; Tietoa valtioneuvostosta: www.vn.fi/tietoa-valtioneuvostosta/)

Naispoliitikko leimautui vielä 1970-luvulla oman sukupuolensa edustajaksi, joka ajoi lähinnä naisten asiaa. Toisin sanoen, naispoliitikkoa ei vielä pidetty tuolloin "oikeana poliitikkona". Poliitikassa menestyneiden naisten on pitänyt ponnistella voittaakseen naiseuteen liittyvät ennakkoluulot, kuten oletuksen epäpätevydestä ja epävarmuudesta. (Kuusipalo 1999, 62, 69)

Politiikkaan pyrkiville naisille puolueen naisjärjestö oli pitkään lähes ainoa ponnahduslauta eduskuntaan tai hallitukseen. Naisjärjestöt hoitivat uusien jäsenten hankkimisen ja naisten kouluttamisen poliittiseen työhön. Ne myös järjestivät vaalikampanjoita ja huolehtivat, että tarjolla oli myös naisehdokkaita. Järjestöt saivat edustajiaan myös puolueiden johtoelimiin ja asettivat

tavoitteitaan puolueohjelmiin. Toisaalta naisjärjestön asema puolueessa oli marginaalinen. Naisten läpimenoa vaaleissa helpotti myös Suomen monipuoluejärjestelmä, suhteellinen vaalitapa ja henkilövaalit. Henkilövaaleissa pystyi äänestämään henkilöä ja sukupuolta, ei pelkästään puoluetta. (Kuusipalo 1999, 58–59)

1960-luvun lopulla käynnistyi yleinen feminismin ja tasa-arvopolitiikan aika. Suomessa 1960–1970-luvut olivat käännekohtia, jolloin vaimojen ja äitien ansiotyö määriteltiin uudestaan, sitä alettiin pitää tärkeänä ja tavoiteltavana. Lisäksi se alettiin nähdä naisten sosiaalisen itsenäisyyden ehdoksi. (Julkunen 1999, 79)

Laki lasten kunnallisesta päivähoitosta 1973 vaikutti myös siihen, että naiset saattoivat siirtyä lastenhoitosta työelämään. Synnytyksen yhteyteen määritelty lyhyt isyysloma toteutui vuonna 1978, mikä alkoi muuttaa myös isän roolia perheessä. (Kuusipalo 1999, 66)

5.4 Naisjohtajien määrä Suomessa

Naiset ovat Suomessa vähemmistönä korkeissa johtotehtävissä siitäkin huolimatta, että naiset ovat miehiä korkeammin koulutettuja ja puolet palkansaajista on ollut naisia jo 1980-luvulta asti. 1990-luvun alkupuolella naisten osuus palkansaajista nousi yli puoleen. Naisia on paljon esimiesasemissa, mutta ylimmistä johtajista ja -virkamiehistä naisia on vajaa kolmannes. (Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/)

Naisjohtajia on pääasiassa naisvaltaisilla aloilla ja naisvaltaisissa tehtävissä, julkisella sektorilla ja pienissä yrityksissä. Useimmat naisjohtajista ovat alemman- tai keskitason johtajia. He sijoittuvat keskijohtoon, kuten yksiköiden johtoon, henkilöstö- tai talousjohtoon. Strategisessa huippujohdossa naisia on vain pari prosenttia. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278; Petäjäniemi 1998, 44; Veikkola 1999, 17)

Vuonna 1980 naisia kaikissa johtotehtävissä oli 13 prosenttia, vuonna 1992 naisia oli jo noin 25 prosenttia johtajista. Tämän jälkeen naisjohtajien osuus kääntyi kuitenkin laskuun. Sen lisäksi, että naisjohtajia on edelleenkin määrällisesti vähän, he ovat myös melko eriarvoisessa asemassa miesjohtajiin verrattuna. Mies- ja naisjohtajat eroavat toisistaan yrityksen koon, aseman,

tehtävänimikkeiden sekä toimialan suhteen. Samalla naisjohtajien palkka on usein huonompi kuin miesjohtajan. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278–279)

Suomea on pitkään pidetty tasa-arvon mallimaana, mutta kansainvälisin luvuin tarkasteltuna Suomi ei sellaisena näyttäyty. Euroopan yritysjohtajista (Directors and Chief Executives, johtajat, pääjohtajat ja toimitusjohtajat) noin kolmannes on naisia. Korkein naistoimitusjohtajien osuus on Ranskassa. Suomessa osuus on vain noin 17 prosenttia eli Euroopan kolmanneksi matalin. Euroopan tasolla johtajista ylipäättään on naisia noin 33 prosenttia. Eniten naisjohtajia on itäisen Euroopan maissa (Latvia, Liettua, Bulgaria, Unkari, Slovakia, Tšekki, Viro, Romania), ja eniten Latviassa, jossa naisjohtajia on 51 prosenttia. Pohjoismaissa johtajista naisia on 30–40 prosenttia. Naisjohtajia on eniten terveys-, kasvatusta ja koulutusaloilla sekä kaupan alalla. Sen sijaan tehdas- ja kaivosteollisuudessa, rakennus- ja sähköalalla sekä kaasun ja vedenjakelualoilla naisjohtajia on selvästi miehiä vähemmän. Sama tilanne näkyy myös Suomen tilastoissa. Suomessa on kuitenkin Euroopan maista eniten työntekijöitä, joilla on naispuolinen esimies (39 prosenttia). Tyypillistä on, että naisiesimiehellä on naisalaisia, eli naisjohtajia on eniten naisvaltaisilla aloilla. Naisten ja miesten keskittyminen tietyille aloille näkyy selvästi myös eurooppalaisissa tilastoissa. (Naiset ja miehet työelämässä 2009, 23–24)

Maailmanlaajuisesti katsottuna muun muassa USA:ssa, Australiassa ja Ruotsissa naisten osuus johtopaikoista oli jo vuonna 1995 noin 40 prosenttia. Suomessa vastaava luku löytyy ainoastaan valtionhallinnosta, jossa naisten osuutta on pitkään vahvistettu tietoisella politiikalla. (Veikkola 1999, 17; Karento 1999, 195; Kinnunen 2001, 10)

Suomessa on vuonna 2010 harvinainen naisenemmistöinen hallitus, jossa naisten osuus on 60 ja miesten 40 prosenttia. Suomessa on 20 ministeriä, joista 12 on naisia. Suomessa on naispresidentti ja tällä hetkellä toinen naispääministeri. Eduskunta on edelleen miesvaltainen, kansanedustajista naisia on noin 40 prosenttia. (Ministerit: www.eduskunta.fi/; Tilastokeskus 2009; www.stat.fi/)

Vuonna 2008 naisten osuus kunnanjohtajista oli 16 prosenttia ja kaupunginjohtajista 11 prosenttia. Maakuntajohtajista vain kaksi oli naisia. (Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/)

Elinkeinoelämässä ei ole havaittavissa sitäkään vastaavaa kehitystä kuin politiikassa viimeisten 15 vuoden aikana. Elinkeinoelämä vaikuttaa olevan edelleen miehin linnake harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. (Nordic Gender Institute, 2009)

Tosin naisten osuus yritysjohdossa kasvaa, mutta hitaasti. Pörssiyhtiöiden toimitusjohtajien joukossa viime vuosina naisia on ollut ainoastaan muutama. Helsingin pörssiin listatuista 115 yhtiöstä ainoastaan kahdessa oli nainen toimitusjohtajana vuonna 2008. Keväällä 2009 vain yhtä pörssiyhtiötä johti nainen. (Naiset ja miehet työelämässä 2009, 23; Talouselämä 2009, www.talouselama.fi/)

Vuonna 2008 naispuheenjohtajia ei pörssiyhtiöiden hallituksissa ollut lainkaan. Pörssiyhtiöistä naisten hallussa olevat hallituspaikat keskittyivät yrityksiin, joissa valtiolla ja kunnilla on vahva omistus. Näin ollen pörssin valtionyhtiöissä naisten osuus hallituksissa olikin peräti 30 prosenttia. Metsäyhtiöt, isot pankit ja vakuutusyhtiöt olivat miesten hallussa ilman naisedustusta. (Niskanen & Nyberg 2009, 110; Tilastokeskus 2009, www.stat.fi/)

5.5 Nainen ja lasinen uraputki

Lasikatto-käsite ponnahti julkisuuteen Yhdysvalloissa vuonna 1986 Wall Street Journalissa ilmestyneessä Hymowitzin ja Schellhardtin kirjoittamassa artikkelissa. Termi sai heti paljon kiinnostusta ja vastakaikua osakseen. Se tarkoittaa työtehtävien sukupuolenmukaista pystysuoraa eriytymistä, niin sanottua vertikaalista segregaatiota. Kansanomaisemmin sanottuna lasikattoilmiö tarkoittaa, että ylimmän päätöksenteon ja naisten välissä on ikään kuin näkymätön este. Yritysten ja yhteiskunnan tärkeimpien työorganisaatioiden johtotehtävät ovat tämän eriytymisen seurauksena miesvaltaisia ja naiset puuttuvat johtotehtävistä joko kokonaan, tai ovat niissä pienenä vähemmistönä. (Kauppinen 2006, 15; Aaltio-Marjosola 2001, 15)

Jokin näkymätön este siis katkaisee usein naisen uraputken, kun kilpaillaan korkeimmista johtopaikoista. Selityksiä on pohdittu laajalti, mutta selkeitä, yksiselitteisiä vastauksia ei ole löydetty. Naiset ylenevät miehiä harvemmin, vaikka tutkimuksissa olisi huomioitu monipuolisesti niin henkilö-, tehtävä- kuin yrityskohtaisia eroja heidän taustaominaisuuksissaan. Miehet ylenevät naisia useammin kahden vuoden sisällä toimihenkilöuran alkamisesta. Naiset pysyvät työuransa aikana miehiä useammin samalla vaatavuustasolla ja naiset jopa alenevat työuransa aikana miehiä useammin. (Kauhanen & Napari 2009, 16–18)

Naisten etenemisen esteille on etsitty syitä monelta taholta. Puhutaan lasikatosta, hyvä veli -verkostoista ja luutuneista asenteista. Syiksi on nähty työorganisaatiossa vallitsevat asenteet ja ennakkoluulot, naisjohtajaesikuvien puuttuminen, naisten suurempi perhevastuu, naisten vähäinen halu edetä uralla tai se, että naisilta puuttuu johtajatehtävien edellyttämiä ominaisuuksia. Yksi este uralla kaikkialla maailmassa näyttää olevan se, että naiset niputetaan usein yhteen kaavaan. Toisin sanoen, nainen on usein sukupuolensa edustaja, eikä hänen yksilöllisyyttään tunnusteta. Herkästi ajatellaan, että yhden naisen mielipide edustaa kaikkien naisten mielipidettä. Moni nainen on kieltäytynyt esimiestehtävistä silloin, kun heidän lapsensa ovat olleet pieniä. Tällä varjolla on myös luotu myytti, että naiset eivät haluaisi edetä urallaan. (Petäjäniemi 1998, 43–44, 46–47; Mustakallio 1993, 147)

Toisinaan naiset hankaluuksista huolimatta puhkaisevat lasikaton. Hannele Koivusen mukaan on kuitenkin varsin tavallista, että johtopaikoille palkataan mieluummin epäpäteviä, vähemmän kompetentteja ja siksi helposti ohjaitavia naisia kuin voimakkaita, lahjakkaita, itsenäisiä eli ”hankalia” naisia. (Koivunen 2006, 93–94)

Valtionhallinnon kehittämiskeskus teetti vuonna 1992 tutkimuksen valtionhallinnon tasa-arvotyön kokemuksista Pohjoismaissa. Tutkimuksen mukaan naiset näkivät etenemisensä esteet pääasiassa valtionhallinnon ominaisuuksissa, miehet puolestaan näkivät vian naisten ominaisuuksissa. Miesten mukaan naisilta puuttuu tärkeitä johtajalta vaadittavia ominaisuuksia, kuten tietoa, kykyjä, taitoja, itsenäisyyttä, omatoimisuutta, itsetuntoa, uralla etenemismotivaatiota ja työhön liittyvää kunnianhimoa ja johdonmukaisuutta. Naiset painottivat tutkimuksessa vähemmän yksilötason tekijöitä ja nostivat miehiin verrattuna hyvin erilaisia asioita esiin. Yksilötasolla naisten heikkouksia olivat heidän omasta mielestään vaatimattomuus, liiallinen itsekritiikki, itseluottamuksen ja itsetunnon puute. Kummatkin sukupuolet näkivät perheen ja lastenhoidon sekä kotityöt suunnilleen yhtä usein naisen johtajan uran esteinä. Tutkimus ei antanut tukea väitteelle, jonka mukaan naisilta puuttuisi halukkuutta edetä uralla tai intoa uralla etenemiseen olisi vähemmän kuin miehillä. (Mustakallio 1993, 148–149)

Norjalaiset tutkijat Elin Kvande ja Bente Rasmussen ovat tutkineet naisinsinöörien urakehitystä erilaisissa yrityksissä. Heidän mukaansa naisilla on erilaisissa organisaatioissa erilaiset mahdollisuudet saada ammatillista tunnustusta, kehittyä työssä ja edetä uralla. Tutkijoiden mukaan naisilla on parhaimmat mahdollisuudet edetä dynaamisissa organisaatioissa, joissa tehtävät ja ylenemiskriteerit eivät ole tiukasti määriteltyjä. Hierarkia on näin ollen merkittävä naisten

johtajauran este, ja byrokraattisissa organisaatioissa naisten eteneminen on kaikkein vaikeinta. (Mustakallio 1993, 155–159)

Nais- ja miesjohtajien työskentelytapoja verratessa on havaittu, ettei sukupuolten välillä juurikaan ole eroja. Vähäisestään erot eivät ole juuri osuneet miesten eduksi. Muun muassa Unto Pirnes jakaa johtamiskäyttäytymisen neljään osa-alueeseen: johtamisen etiikka, tehtävien hoito, ihmissuhteiden hoito ja henkinen jousto. Tutkimuksissa naiset pärjäsivät miehiä paremmin kaikilla näillä osa-alueilla. Naiset toimivat Pirneksen mukaan esimerkillisesti muutostilanteissa ja saavat kiitosta myös järjestelykyvyssä ja yhteistyön joustavuudessa. Miehet taas pärjäsivät itsevarmuudessa, tietorikkaudessa ja ratkaisujen luovuudessa. Naiset myös ovat Pirneksen mukaan miehiä kehittymiskykyisempiä, he vaativat itseltään enemmän kuin miehet ja panostavat jokaisen osa-alueensa uusiutumiseen miehiä enemmän. Naisilla on taipumus aliarvioida ja miehillä yliarvioida henkinen joustonsa. (Pirnes 1988, 16–19, 25–26; Laukkanen & Koskinen 2002, 285–286)

Kaikki miehet ja naiset eivät kuitenkaan todellisuudessa pyri johtajiksi, joten valikoitunut johtajien joukko ei yleensä edusta muutenkaan perinteistä sukupuolijakoa. Elin Kvanden ja Bente Rasmussenin mukaan (1991) Usein myös miesjohtajat eroavat miehistä yleensä, samoin naisjohtajat eroavat muista naisista enemmän kuin miesjohtajista. (Karento 1999, 17)

Johtajiksi valikoituu tyypillisesti samankaltaisia ihmisiä myös sukupuolesta riippumatta. Sukupuolten yhdenmukaisuuden taustalla voi olla se, että liikkeenjohto uusintaa toimintamallejaan edistämällä ja rohkaisemalla itsensä kaltaisten uraa. Vanhalan ym. (2002) mukaan johtotehtäviin etenevät naiset muistuttavat usein arvomaailmaltaan ja käyttäytymisellään miehiä. Toisaalta, koska liikkeenjohto on usein hyvin miehinen, naiset myös joutuvat omaksumaan miesten pelisäännöt. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 285–286)

Tyypillisesti johtoon valikoituvat kuitenkin miehet. Højgaard puhuu Tupu, Hupu ja Lupu -ilmiöstä, jossa nykyiset johtajat valitsevat uusiksi johtajiksi itsensä kaltaisia, siksi miesjohtajat valitsevat seuraajikseen tavallisesti miehiä. (Mustakallio 1993, 155)

Nainen ja mies nähdään pitkälti sukupuoltensa edustajina, ja koska johtajan ammatti on leimautunut hyvin maskuliiniseksi, naiset johtajina edustavat ”väärää sukupuolta”. Naisjohtajat ovat siten mielikuvien ja roolien rikkojia, jotka viestittävät ulospäin erilaisuutta ja poikkeavuutta normista, joka on tässä tapauksessa mies. Roolinrikkoja on erilaisuutensa vuoksi näkyvä, mistä hänelle saattaa

olla sekä hyötyä että haittaa: hänet muistetaan paremmin niin hyvässä kuin pahassakin. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 283)

Roolinrikkoja säätelee erilaisuuttaan joko korostamalla tai häivyttämällä sitä. Naisjohtajat usein joko korostavat pehmeää johtamistyyliään tai häivyttävät ja neutraloivat sukupuolensa olemalla ”hyvä jätkä” omaksuen maskuliinisen johtamiskulttuurin. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 284)

Højgaardin mukaan monilla johtotehtäviä hakevilla naisilla on työpaikallaan tunne, etteivät he voi toimia omana itsenään naisena, vaan heidän pitäisi olla pikemminkin sukupuolineutraaleja. Usein ”yksi pojista” -tyyliset naisjohtajat työskentelevät irrallaan muista naisista, kieltävät havaitsevansa eriarvoisuutta, pitävät itseään poikkeuksena naisten enemmistössä ja korostavat osaamistaan. Heidän mielestään naisten erilaisuus miehiin nähden määrittyy vajavuudeksi. (Mustakallio 1993, 155; Karento 1999, 179; Pulkkinen 2002, 21–24)

Naisjohtajuuskeskusteluun liittyy usein työn, uran ja perheen yhdistämistä koskevaa keskustelua. Perinteinen selitys naisten vähäiselle osuudelle huippujohdossa ja naisten huonommalle urakehitykselle ovat naisten miehiä suuremmat perhevelvoitteet. Eräänä selityksenä naisjohtajuuskeskustelun perhekeskeisyydelle puolestaan on pidetty perinteistä menestyvän johtajan mallia, joka perustuu 1950-luvun perherakenteeseen. Tässä mallissa äiti on kotona lasten kanssa ja isä on perheen ansaitsija. Isä on myös vapaa panostamaan uraansa tekemällä pitkää työpäivää, matkustamalla ja joustamalla aina tarpeen vaatiessa. Vaikka yhden ansaitsijan taloudesta onkin yleisesti siirrytty kahden ansaitsijan tai kahden uran perheisiin, naisjohtajat ovat tilastojen mukaan useammin perheettömiä kuin miesjohtajat ja muut naiset. Miesjohtajilla puolestaan on useammin puoliso ja lapsia kuin naisjohtajilla ja muilla miehillä. Koulutus edelleen vahvistaa miesten ja naisten välistä eroa siten, että mitä korkeampi koulutustaso on, sitä suurempi on sukupuolten välinen ero johtajien perheellisyydessä. Tilastojen mukaan näyttää siltä, että naisjohtajat valitsevat tai joutuvat valitsemaan perheettömyyden useammin kuin ikäluokkansa muut naiset. Vaikka miesten lasten hoitoon ja kotitöihin käyttämä aika onkin pikkuhiljaa lisääntynyt, naiset kantavat edelleen päävastuun lapsista ja kodista. Tätä perhemallia on pidetty yhtenä naisten uraa haittaavana tekijänä. (Vanhala 2005, 200–201, Karento 1999, 62; Kauppinen 2006, 21)

Toisin kuin naisjohtajalla, naimisissa olevalla miesjohtajalla oletetaan olevan vankka tukijoukko kotona, mikä antaa miehelle täydet mahdollisuudet keskittyä työhönsä. Naimisissa olevan

naisjohtajan puolestaan katsotaan asettavan perheensä edun uran edelle, joten hänen ei uskota omistautuvan työlleen yhtä kokonaisvaltaisesti kuin miesjohtajan. (Kauppinen 2006, 22)

Pienten lasten äitien kokonaistyöaika, kun mukaan lasketaan ansiotyön lisäksi myös kotityö, on Suomessa selvästi korkeampi kuin pienten lasten isien. Kotityön kaatuminen pääasiassa äitien niskaan lapsen syntyessä perheeseen saattaa heikentää monesta syystä naisten ura- ja palkkakehitystä. Perhevelvoitteiden takia naisilla voi olla esimerkiksi vähemmän energiaa, ja ennen kaikkea vähemmän aikaa, panostaa työuraan. (Kauhanen & Napari 2009, 9)

Usein naisjohtajat potevat menestyessään huonoa omaatuntoa moneen eri suuntaan. Huonoa omaatuntoa podetaan perheen, ystävien, itsestään huolehtimisen ja työvelvoitteiden ja yleensäkin ajankäytön suhteen. Seurauksena haasteista ja suuresta panostuksesta moneen asiaan voivat olla onnistumisen kokemukset, mutta toisaalta taas monen roolin välissä taiteilu saattaa aiheuttaa turhautumista, uupumista, roolikonflikteja tai identiteettikriisin. (Vanhala 2005, 199, 202)

Vaikka miesjohtajat työskentelevät yhtä paljon kuin naiset, huono omaatunto ajan jakamisesta vaivaa eniten naisia ja varsinkin pienten lasten äitejä. Kaisa Kauppinen mukaan työelämässä pitäisikin kehittää enemmän eri elämänvaiheisiin sopivia työn, uran ja perhe-elämän yhteensovittamisen joustavia ratkaisuita, jotka myös helpottaisivat paluuta äitiyslomalta töihin ja motivoisivat pienten lasten äitejä panostamaan työuraansa. (Kauppinen 2006, 25, 27–28)

Naisjohtajien määrä on alkanut lisääntyä 2000-luvulla laajentuneen tasa-arvoajattelun ansiosta. Pelkkä määrien laskeminen ei kuitenkaan kerro koko totuutta. Naisten uralla etenemisen taustalla piilee vielä paljon purkamattomia asenteita ja näkymättömiä esteitä. Toisaalta, jos tietty sukupolvi on kasvatettu tietynlaisiin asenteisiin, on vaikea muuttaa niitä kertarysäyksellä ulkoapäin.

Naisen pääsy johtajaksi on tänä päivänä mahdollista, mutta helppoa se ei vaikuta tutkimusten valossa olevan. Perhevelvoitteiden epätasainen jakautuminen naisten ja miesten kesken koituu usein naisten uralla etenemisen esteeksi. Vaikuttaa, että miehisessä johtamismaailmassa uran on oltava kaikki kaikessa, ja perheen rooli on pikemminkin uraa tukeva kuin johtajan aikaa vievä. Tämä käsitys puolestaan on ristiriidassa perinteisen naiskäsityksen kanssa, jossa perhe on kaikki kaikessa.

Vaikka nainen pääsisikin johtajaksi, epäilykset naisten kyvyistä saattavat edelleen kyteä taustalla. Naisten johtamia tehtäviä tai aloja saatetaan myös arvostaa miehisiä aloja vähemmän. Lisäksi

naisen on toisinaan mukauduttava häntä alentaviin pelisääntöihin, jotta pääsy johtajaksi mahdollistuu. Tällaisia ovat esimerkiksi oman naiseuden piilottaminen, pakkovalinta perheen ja uran välillä, vähättelyn sietäminen ja miestä huonompi palkkaus.

5.5.1 Naisjohtajien palkkaus

Naisjohtajien palkka on usein huonompi kuin miesjohtajan (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278–279). Suomessa työssäkäyvien naisten ansiotaso on keskimäärin 80 prosenttia miesten tasosta. Ero on suurempi kuin muualla EU-maissa keskimäärin. Yritysjohdossa naiset ansaitsevat vain 65 prosenttia miesjohtajien palkoista. Sukupuolten palkkaeroja on selitetty muun muassa sukupuolten välisellä ammattien ja koulutuksen eriytymisellä ja kulttuurisilla käytännöillä. Osa sukupuolten välisistä palkkaeroista johtuu siitä, että naiset toimivat usein alemmissa johtotehtävissä kuin miehet. Vaikka kyseessä olisikin samantasoinen vakanssi, naisille maksetaan aina keskimäärin vähemmän. On arvioitu, että noin puolelle naisten ja miesten välisistä palkkaeroista ei löydy selitystä. Luonnollisesti yksittäisiä tapauksia kuten ”sirkkahämäläisiä” ja ”saribaldaufeja” aina löytyy, mutta heitäkin on hyvin harvassa. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 281; Leinonen, Uosukainen & Ylöstalo 2006, 174; Kinnunen 2001, 14–21)

Sukupuolten välinen keskimääräinen palkkaero on suuri heti toimihenkilöuran alussa. Miesten aloituspalkka oli 2000-luvun alussa edelleen keskimäärin 4,4 prosenttia naisten aloituspalkkaa korkeampi. Tätä eroa ei voida selittää miesten ja naisten erilaisilla koulutusvalinnoilla tai valikoitumisella eri tehtäviin ja yrityksiin, vaan sen taustalla on jokin muu joko havaittavissa oleva tai ei-havaittavissa oleva tekijä. (Kauhanen & Napari, 2009, 18–19)

Eroavaisuutta löytyy myös palkankorotusten pyytämisen kohdalla. Miehistä joka toinen uskaltaa pyytää palkankorotusta, naisista vain joka kolmas. Miehet pyytävät palkankorotuksia koulutuksesta riippumatta, mutta naisilla vasta hyvä koulutus rohkaisi pyytämään palkankorotuksia. (Pulkkinen 2002, 88)

5.6 Naiseus ja työelämä – kritiikkiä syrjinnästä

Useat tutkijat näkevät, että työelämä syrjii edelleen monella tavoin naisia. Monilla työpaikoilla korostetaan työelämän sukupuolettomuutta ja yksilöllisyyttä, mutta tutkijoiden mielestä sukupuoli on tästä huolimatta tunnistettavissa näennäisesti neutraalin työelämän tietyissä rakenteissa. Naisten ja miesten työelämän eriarvoisuudet sisältävät esimerkiksi eriytyneitä työtehtäviä ja palkkaeroja, lisäksi naisten ja miesten työtehtäviä arvostetaan eri tavoin. Työelämän tutkimuksissa naisvaltaiset alueet niin ammateissa kuin työpaikoissakin sijoittuvat arvostuksessa alemmaksi kuin miesten alueet. (Karento 1999, 11; Silius 1995, 49; Kinnunen & Korvajärvi 1996, 9–13; Kinnunen 2001, 9, 156)

Anna-lehti teetti vuonna 2009 kyselyn, joka koski naisten asemaa työelämässä (Naisen asema työelämässä). Tutkimuksessa selvisi, että naisten ja miesten käsitykset tasa-arvon toteutumisesta ovat melko kaukana toisistaan. Naisten mukaan miehen on helpompi saada palkankorotus, naiselta vaaditaan johtotehtäviin yltämiseen enemmän kuin mieheltä ja naisen pitää olla pärjätäkseen "hyvä jätkä". Naisten mukaan myös heidän mielipiteitään vähätellään työelämässä eikä naisilla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia edetä urallaan verrattuna miehiin. Suurin osa miesvastaajista ei nähnyt ollenkaan tällaisia ongelmia. Naiset myös toivoivat enemmän naisia johtotehtäviin, toisin kuin miehet. (Naisen asema työelämässä 2009, 6; <http://kotiliesi.fi/>)

Suomessa työelämä on edelleen jakautunut pitkälti sukupuolen mukaan, niin horisontaalisesti työtehtävien laadun mukaan kuin vertikaalisestikin päätöksentekorakenteiden mukaisesti. Naiset ja miehet tekevät erilaisia töitä ja työyhteisöt ovat muodostuneet nais- tai miesvaltaisiksi. Yritysjohdossa toimii enemmän miehiä kuin naisia ja ero korostuu mitä ylemmäs hierarkiassa mennään. Koulutusalat ovat samalla tavoin eriytyneet. Hoiva-, opetus-, sosiaali- ja terveysalalla sekä majoitus- ja ravitsemusalalla työskentelee paljon naisia. Rakentamisessa, teollisuudessa, tekniikassa, liike-elämässä ja tietotekniikan alalla puolestaan on paljon miehiä. Naisten ja miesten alat ovat säilyneet, vaikka yhteiskunnan muutokset olisivat mahdollistaneet rajojen liikkumisen. (Aaltio-Marjosola 2001, Pulkkinen 2002, 16–19, 50)

Norjalainen Yvonne Hirdman (1990) käyttää tutkimuksessaan käsitettä ”sukupuolijärjestelmä”. Termi tarkoittaa, että sukupuoli järjestyy yhteiskunnassa monitahoisesti ja sukupuoli myös järjestää maailmaa tiettyihin järjestyksiin. Hirdmanin mukaan sukupuolijärjestelmä perustuu eroon ja erillään

pitämiseen, jossa naiseus ja mieheys pidetään toisistaan erillään. Erillään pitäminen voi olla esimerkiksi sitä, että julkinen toiminta rajataan miehille ja koti naisille, huolehtiminen naisille ja hyökkääminen miehille. Kyse on myös hierarkiasta, jossa naisten työt ja toiminta-alueet ovat vähemmän arvostettuja kuin miesten. Hierarkiassa miehet eivät voi mennä naisten alueelle, mutta naiset voivat tehdä miesten asioita. Tämä johtuu siitä, että miestä pidetään arvokkaampana kuin naista ja naiseutta. Mies on normi ja perusmalli, jota alempiarvoisetkin voivat tavoitella. Miestä pidetään abstraktin ihmisen perusmallina, ja samalla se määrittelee normaaliuden, johon nähden naiseus on vajavuutta. (Rantalaiho 1994, 10–12)

Pulkkisen (2002) mukaan sukupuoli vaikuttaa työorganisaation ja yhteiskunnan rakenteisiin sekä yksilön työpanoksen arvostukseen. Sukupuolten mukaista roolijakoa tehdään työorganisaatioissa jatkuvasti, ja eriarvoisuus tuotetaan sukupuoliperustaisissa prosesseissa, jotka ovat näennäisesti sukupuolineutraaleita. Eri työtehtävillä, samantasoisillakin, on erilainen arvostus. Pulkkinen näkee, että usein arvostetuimmat tehtävät annetaankin miehille. Jopa naisvaltaisilla aloilla miehille saatetaan antaa parempia tehtäviä kuin naisille, vaikka he työyhteisössään olisivatkin vähemmistössä. Toisaalta vaikka naiset saisivatkin arvostettuja tehtäviä, he ovat Pulkkisen mukaan tehtävässä kuitenkin tietystä ominaisuudessa ja usein vieläpä avustajan roolissa miesten hoitaessa varsinaisen johtamisen ja ”arvokkaan” työn. Usein naisen on myös todistettava pätevyytensä miehiä useammin. Työnjako vaikuttaa myös siihen, millaiset etenemismahdollisuudet naisille avautuvat. Samalla työnjako vaikuttaa palkkaeroihin. (Pulkkinen 2002, 16, 43–44, 47–48)

Sinikka Vanhalan ym. (2002) mukaan joissakin tapauksissa organisaation hierarkiarakenteita on alettu muuttaa, kun yhä useammat naiset ovat päässeet hierarkian ylemmille tasoille. Tällöin heiltä on otettu päätösvaltaa pois ja heidän yläpuolelleen on luotu uusi johtoporras, johon on valittu miehiä. Vanhalan ym. mukaan esimerkiksi pankkialalla on ollut nähtävissä ”valta pakenee naista” - ilmiö, jossa työnkuvia on muutettu ja päätäntävaltaa on otettu pois konttorinjohtajilta, kun konttorinjohtajiksi on alettu valita enenevässä määrin naisia. (Vanhala, Laukkanen & Koskinen 2002, 278)

Jos työpaikalla on vähemmän naisia, kuin miehiä, vähemmistöstä tulee ryhmänsä ”ainokaisia” ja stereotyyppisiä, oman sukupuolensa symboleja, ”toisia”. Miesvaltaisilla aloilla naisten ammattitaito usein kyseenalaistetaan. Tavallisesti etenkin miesvaltaisilla aloilla johtotehtäviin valitaan usein enemmistön edustajia, jolloin vähemmistön edustajien ammattitaito, osaaminen ja uskottavuus jäävät enemmistön edustajien varjoon. Työorganisaation sukupuolikoostumus vaikuttaa siihen,

millaiseen asemaan naiset ja miehet työpaikallaan päätyvät, ja millaiseksi naisten asema ja mahdollisuudet toimia muodostuvat. Sitä mukaa, kun naisia tulee miesvaltaisille aloille lisää, heidät otetaan vakavammin työyhteisön jäseninä. (Karento 1999, 22, 66–67; Pulkkinen 2002, 15–19, 47)

6 Tutkimusaineisto

Tässä kappaleessa käyn läpi tutkimusaineistoni, Suomen Kuvalehden lehtijutut eli kahdeksan haastattelua. Olen valinnut jokaiselta vuosikymmeneltä yhden naisjohtajan politiikan saralta ja yhden toimitusjohtajan tai muun politiikan ulkopuolella toimivan johtajan. Ensin kuitenkin tiivistän Suomen Kuvalehden historian muutamaaan riviin.

6.1 Suomen Kuvalehti - historiasta nykypäivään

Kustantamo Otava perusti Suomen Kuvalehden vuonna 1916 ja valitsi lehden päätoimittajaksi maisteri Matti Kivekkään. Suomen Kuvalehti oli viikoittain ilmestyvä kuvallinen lehti, jossa oli tarkoitus mainostaa myös Otavan uutuskirjoja. Painos oli 12 000 kappaletta ja lehden hinta 10 markkaa vuodessa. Lehteen oli varattu kuusi sivua tilaa kuville. Tavoitteena oli suurten eurooppalaisten kuvalehtien tapaan julkaista kuvia mielenkiintoisista tapahtumista niin koti- kuin ulkomailtakin, esimerkiksi taiteesta, keksinnöistä, ja merkkihenkilöistä, mutta myös sodista. (Karlsson 1996, 18)

Suomen Kuvalehti -nimistä lehteä oli koetettu perustaa ennenkin. Julius Krohnin ensimmäisessä Suomen Kuvalehdessä vuonna 1873 ei ollut vielä oikeaa kansikuvaa, vaan Albert Edelfeltin piirros. Lehti ilmestyi vuosina 1873–1880. Toisen kerran Suomen Kuvalehteä yritettiin perustaa vuonna 1893, mutta se lopetettiin jo seuraavana vuonna. Kolmas Suomen Kuvalehti oli turkulaisten lehtimiesten perustama lehti, joka eli vain vuoden 1912. (Karlsson 1996, 19, 24)

WSOY perusti Kotilieden vuonna 1922 ja muutamaa vuotta myöhemmin Kansan Kuvalehden, jossa vetovastuun otti Ilmari Jäämaan jälkeen pohjalainen juristi Ilmari Turja. Otava perusti kilpailuhengessä Oma koti -lehden WSOY:n Kotilieden vastustajaksi. 1930-luvun lama hankaloitti

kuitenkin lehtien toimintaa, joten kilpailevien lehtien voimien yhdistäminen näytti olevan ainoa ratkaisu lehtien pelastamiseen. Syntyi Yhtyneet Kuvalehdet Oy, joka alkoikin tuottaa voittoa. Henkiin jäivät enää Suomen Kuvalehti ja Kotiliesi. (Karlsson 1996, 10–13)

Tällä hetkellä Suomen Kuvalehti kuuluu Otavamedia Oy:lle, sen levikki vuonna 2009 oli 96 791 kappaletta ja sen lukijamääräksi arvioitiin 319 000. Lehti ilmestyy 49 kertaa vuodessa ja se ryhmitellään perhe- ja yleisaikakauslehdiksi. (www.levikintarkastus.fi/; www.otavamedia.fi/)

Suomen Kuvalehti käsittelee yhteiskunnallisia kysymyksiä, talouden ja politiikan taustoja, kulttuuri-ilmiöitä sekä tieteen ja taiteen vaikutuksia. Se pyrkii kirjoittamaan koko maailman tapahtumista, kansainvälisestä politiikasta ja globaalitalouden trendien lisäksi Suomen tapahtumista. Lehden tavoitteena on olla ajankohtainen ja puolueeton. Suomen Kuvalehti pyrkii olemaan ”ajattelevien ihmisten lehti” tarjoamalla ”korkealuokkaista ja viihdyttävää luettavaa” viikoittain. (www.otavamedia.fi/)

Vuonna 2010 päätoimittaja Tapani Ruokanen kuvasi lehteään näin:

”Ymmärrystä maailman melskeissä

Maailman yllättävät muutokset eivät pysähdy. Uutisten aktiivinen seuraaminenkaan ei aina tunnu riittävän tapahtumien ymmärtämiseksi. Tarvitaan tietoa uutisten taustoista, politiikkaan ja talouteen vaikuttavista prosesseista. Kulttuurin virtaukset syntyvät ajan ilmiöistä. Suomen Kuvalehti on selvittänyt jo vuodesta 1916 alkaen maailman myllerrystä - ja tehtävä jatkuu. Lukijamme ovat ajattelevia ihmisiä, joille tavanomainen pintatieto ei riitä. He haluavat sanoa painavan sanansa keskusteluissa itsekkin. Suomen Kuvalehti on säilyttänyt vuosien mittaan hyvän lukijakuntansa, joka on sitoutunut vahvasti lehteensä. Ilmoittaja jakaa osaltaan lehden nauttiman arvostuksen ja luotettavuuden.” (<http://mediatiedot.kuvalehdet.fi/>)

Kaikki Suomen Kuvalehden päätoimittajat ovat olleet miehiä. Heitä ovat olleet: Matti Kivekäs (1916–1918), L. M. Viherjuuri (1918–1936), Ilmari Turja (1936–1951), Ensio Rislakki (1952–1960), Leo Tujunen (1961–1974), Jouko Tyyri (1974), Mikko Pohtola (1974–1986), Pekka Hyvärinen (1987–1992), Martti Backman (1993–1996) ja tutkimusta tehdessäni päätoimittajana oli Tapani Ruokanen (alkaen 1996). Toimituspäälliköinä työskentelivät vuonna 2010 Pekka Ervasti ja Jyrki Jantunen. Toimitussihteereistä yksi oli mies, kaksi naista. Naistoimittajia toimituksessa

vuonna 2010 oli seitsemän, miestoimittajia yhdeksän. Avustajista kaksi oli naisia ja viisi miehiä. (Karlsson 1996, 384; www.suomenkuvalehti.fi/; <http://mediatiedot.kuvalehdet.fi/>)

6.1.1 Suomen Kuvalehti ja naiset

Tutkimustani varten olen käynyt läpi Suomen Kuvalehdet vuosilta 1970–2010. Tämän selauksen pohjalta sain käsityksen siitä, millainen naisen rooli lehdessä oli näinä vuosina.

Ehkä osittain miehisestä toimituskulttuurista johtuen, naiset ovat olleet Suomen Kuvalehdessä pitkään sivuroolissa. Naisten vähäinen merkitys lehdessä näkyi erityisen selkeästi 1990-luvulle asti. Naiset esiintyivät mainoksissa ja tavallisten kansalaisten rooleissa. He olivat haastatteluissa usein sivuosissa esimerkiksi kodinhengettärinä ja miestensä tukijoina, tai osana suurempia juttukokonaisuuksia nousten esiin vain harvoin yksilöinä.

Aineistossani 1970-luvulla ja vielä 1980-luvullakin naisilta kysyttiin suoraan heitä kyseenalaistavia kysymyksiä, mikä ei tyyliltään sovi enää 2000-luvun kirjoitustyyliin. Näissä kysymyksissä oli havaittavissa naisiin liittyvät stereotyypit, kuten epävarmuus ja tunteellisuus.

Lehdessä 1970-luvulta 1990-luvulle asti esiintyi *naiset eduskunnassa* -tyyppisiä juttuja, joissa esiteltiin kerrallaan useita naiskansanedustajia tai ministereitä. He esiintyivät jutuissa yhtenä ryppäänä sukupuolensa edustajina, nostivat esiin tasa-arvokysymyksistä ja ottivat kantaa naisen asemaan. Teksteissä käytiin tyypillisesti läpi hyvin suurin sanoin naisten asemaa yhteiskunnassa. Niissä arvosteltiin muun muassa sitä, että naisille oli säilytetty kodin vastuu, eikä heitä kohdeltu tasa-arvoisesti työelämässä. Lisäksi haastateltavat totesivat usein, että johtajina tai poliitikkoina naisia ei otettu tosissaan. Nämä jutut jäivät lehdessä kuitenkin erillisiksi saarekkeikseen. Valtaosa Suomen Kuvalehden jutuista koski miesvaltaista taloutta, kotimaan politiikkaa ja ulkopoliitiikkaa. Näiden juttujen pääosissa olivat miehet.

Seuraavassa kappaleessa käyn läpi yksityiskohtaisesti aineistoni, kahdeksan lehtijuttua. Tämän jälkeen nostan esiin aineistosta nousseet diskurssit ja käyn ne läpi luvussa seitsemän.

6.2 Suomen Kuvalehti 1970-luku

Aluksi käyn läpi kaksi haastattelua 1970-luvulta. Tältä vuosikymmeneltä olen valinnut aineistokseni toimitusjohtaja Maisa Siiralan ja ministeri Marjatta Väänäsen henkilöhaastattelut.

6.2.1 Maisa Siirala: ”Onko helppo ottaa määrääjän asema työpaikalla?”

Suomen Kuvalehti 24.4.1970 s. 38–39

Teksti: Elina Karjalainen

Kuvat: Topi Ikäläinen

Haastateltavana Maisa Siirala, Veikko Piispasen rakennusliikkeen toimitusjohtaja

”Koko elämä on politiikkaa”

Aineistoni ensimmäinen Suomen Kuvalehden juttu kertoo Maisa Siiralasta, joka on perinyt edesmenneen isänsä toimitusjohtajan paikan Veikko Piispasen rakennusliikkeessä. Heti aluksi astutaan sisään rakennusliikkeen toimistoon Kuopioon. Lähetyslistaa tuova mies saapastelee Siiralan ohi ymmärtämättä, että Siirala itse on toimitusjohtaja. Jo alussa annetaan ymmärtää, ettei Siirala ole tavanomainen toimitusjohtaja.

”Sisään saapasteli mies lähetyslista kädessään ja sanoi haluavansa jättää valurautaa johonkin. Maisa Siiralan silmiin ilmestyi huvittunut pilke: - Mikään ei tunnu auttavan, he kävelevät ohitseni. Täytyy kai kiinnittää selkään lappu, jossa lukee: toimitusjohtaja.

Vaikka Maisa Siirala poikkeaa mitä suurimmassa määrin tavanomaisista toimitusjohtajista, sovimme hänen kanssaan heti aluksi siitä, ettei ole vähäisintäkään syytä:

- 1) asettaa huutomerkin toteamuksen perään: Nainen rakennusliikkeen toimitusjohtajana,*
- 2) puhjeta ylistämään tarmokkuutta, millä nuori nainen on ryhtynyt hoivaamaan isänsä, talousneuvos Veikko Piispasen kevättalvella tapahtuneen kuoleman jälkeen rakennusliikkeen asioita jakaen aikansa tämän työn, Teknillisen korkeakoulun opintoneuvojan ja huoltojärjestelmäassistentin tehtävien, opintojen ja perheen kesken,*

3) *ryhtyä hempeäksi sen tähden, että kysymyksessä on sen verran nuori ihminen niin vaikealle pallille istuutuneena”*

Miesjohtaja on selkeä normi, josta naisjohtaja poikkeaa. Erittäin voimakkaasti nainen erottui johtajana etenkin 1970-luvulla. Tässä tekstissä toimitusjohtaja Siirala esitetään erikoisuutena monelta kantilta katsottuna. Ensinnäkin hän on nainen toimitusjohtajana. Häntä ei havaita eikä tunnisteta toimitusjohtajaksi. Toiseksi, hän on toimitusjohtaja tyypillisellä miesvaltaisella alalla, rakennusalalla. Kolmanneksi, hän on kyennyt jatkamaan isänsä aloittamaa työtä siitäkin huolimatta, että hänellä on myös muita tehtäviä. Lisäksi hän pystyy hoitamaan nämä kaikki tehtävät perheestä huolimatta. Hän on myös nuori ja kokematon nainen, joten vastuu on siihen nähden suuri. Siiralan nuoruuteen viitataan jutussa neljä kertaa, ikää ei kuitenkaan mainita. Lisäksi nuoruus vaikuttaa haittaavan vain johtamista, ei esimerkiksi äitiyttä.

Jo toisella palstalla Siirala on kiedottu elämäntarinansa kautta isäänsä, mieheensä ja lapsiinsa. Tämän jälkeen päästään käsiksi tämän hetkiseen työhön, rakennusliikkeen käynnissä oleviin projekteihin. Siiralalta kysytään myös kiinnostusta politiikkaan, mihin hän vastaa myöntävästi.

Aika-ajoin tekstissä palataan perheteemaan. Toimittaja kysyy Siiralalta, mitä lapset tuumivat tilanteesta. Ilmeisesti viittauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa äiti on toimitusjohtajana. Siiralan mukaan lasten mielestä ”tilanne on normaali, Maisa vain matkustaa hiukan enemmän kuin muulloin”. Jutussa kysytään yksityiskohtaisesti jopa lastenkasvatusperiaatteita.

Siiralalta kysytään paikoitellen hänen selviytymismetodeistaan ja työtavoistaan toimitusjohtajana. Sukupuolta tuodaan jälleen esiin korostamalla alan miehisyyttä. Tekstissä tuli selvästi esiin epäily tuoreen toimitusjohtajan selviytymisestä. Naiseuden epäiltiin olevan eräs haaste selviytymiselle.

”– Pelkäätekö, että teidän on vaikea selviytyä mieskeskeisen kulttuurimme rakennusrintamalla siksi, että olette nainen?”

– Miksi se olisi vaikeaa, ei naisena oleminen ole mikään este selviytymiselle”

Siiralan taloushallintokykyjä epäiltiin myös vahvasti. Toimittaja vaikuttaa olettavan, että Siirala tarvitsee työssään asiantuntija-apua selvittääkseen.

”– Entä taloudellisen puolen hoitaminen, onko se vaikeaa?”

- *Tietysti liikuteltavat rahasummat tuntuvat suurilta, mutta en näe syytä, miksi en oppisi niitä liikuttelemaan. Tällä sanonnallani en halua väheksyä sitä oppimisen määrää, johon on pakko paneutua. Siihen sisältyy monia asioita, joita en aikaisemmin pitänyt tarpeellisena, mutta jotka nyt koen tarpeellisina.*
- *Asiantuntija-apuahan on saatavissa (toimittaja).*
- *Niin on ja sitä on mielestäni käytettävä. Minulla on ollut onnea, sillä suuri osa liikkeen työnjohdossa työskentelevistä henkilöistä on ollut täällä työssä jo kauan, heiltä saan korvaamatonta apua. Lisäksi arvostan suuresti sitä apua, jota saan mieheltäni.”*

Häneltä kysytään myös suhtautumisesta ryhmätyöhön ja johtamiseen. Siiralan johtamisstrategiasta annettu mielikuva vaikuttaa pikemminkin uskon asialta, kuin itsenäisiltä päätöksiltä.

- ”– *Uskotteko ryhmätyöhön?*
- *Uskon. Jokaisessa ihmisessä asuva luova kyky purkautuu parhaiten kosketuksessa toisiin eri alojen ihmisiin. Tietomäärä, joka meille jaetaan, on niin valtava, ettei sitä voi yksin hallita ja maailmantilanne on sellainen, ettei yksilön korostukseen ole varaa.*

Jos Siiralan johtamistaito olisi itsestään selvää, ei hänen ”määrääjän asenteestaan” tarvitsisi edes kysyä. Toimittaja kuitenkin vaikuttaa epäilevän haastateltavan johtamistaitoja.

- *Onko helppoa ottaa määrääjän asenne työpaikalla*
- *En ole toistaiseksi ottanut mitään asennetta, yritän vain oppia.”*

Lopuksi Siiralalta kysytään tulevaisuuden näkymiä yrityksen suhteen.

- ”– *Ne keskittyvät tällä kertaa Suomenjoelle. Olemme vuokranneet keskustan liiketontit ja rakentaminen aloitetaan toivottavasti jo kesällä. Tarkoitukseni on jatkaa tätä liikettä ja kehittää sen organisaatiota. Olen aivan tosissani.”*

Siiralan strategiset suunnitelmat tuodaan lopulta esiin, mutta niitäkin pyritään alleviivaamaan sillä, että Siirala on ”tosissaan”. Olisiko Siiralan uskottavuus heikompi, jos hänen tosissaan oloa ei korostettaisi? Vaikutus on mielestäni päinvastainen, todistelu vie herkästi pohjan vakavalta asialta. Mitä häneltä ylipäätään on kysytty, että hänen pitää vastata näin?

Tekstistä huokuu ajatus, jonka mukaan nainen johtaa eri tavalla kuin mies, tai ainakaan hän ei osaa määrätä yhtä hyvin kuin mies. Piilevänä oletuksena on, että nainen johtaa yhteistyöllä tai jollakin muulla, pehmeämmällä tavalla. Naisen täytyy myös vakuuttaa, että on tosissaan. Siiralan tarve ”puhua asiaa ja työskennellä tosissaan” toistuu myös kuvatekstissä. Naiseus saattaa olla myös este selviytymiselle varsinkin miesvaltaisella alalla. Naistoimitusjohtajan selviytymistä myös epäillään ja hän tarvitsee asiantuntija-apua. Nainen myös tukeutuu mieheen, ainakin aviomieheensä.

Jutussa on kirjoitettu auki ainakin osa toimittajan esittämistä kysymyksistä. Siirala antaa itsestään vaikutelman, että hän pyrkii todistamaan pärjäävänsä ja hän vaikuttaa myös uskottavalta. Toisaalta hän myöntää avoimesti ja rehellisesti sen, että hänellä on vielä paljon opittavaa. Hän ei erityisesti korosta tai peittele naiseuttaan, eikä pyri erityisesti erottautumaankaan muista naisista.

Naiseus tuodaan esiin eri tavoin nimitysten kautta. Siiralasta käytetään sukupuoleen viittaavia nimityksiä ”nainen”, ”nuori nainen”, ”rouva toimitusjohtaja”. Sana ”nainen” toistuu aukeaman jutussa viisi kertaa. Siiralan asemaan viitataan niin yrityksen, koulutuksen kuin perheenkin kautta. Siiralaa teititellään ja hänet mainitaan aina koko nimellä, ei koskaan pelkällä sukunimellä.

6.2.2 Marjatta Väänänen: ”Somasti hoidetut pullukkasormet”

Suomen Kuvalehti 31.1.1975, s. 26–30

Teksti: Juha Numminen

Kuvat: Kalle Kultala

Haastateltavana Marjatta Väänänen, toinen opetusministeri, kulttuuriministeri

”Katkeran suloista”

Marjatta Väänänen toimi Kalevi Sorsan hallituksen kulttuuriministerinä vuosina 1972–1975, opetusministerinä 1976–1977, toisena sosiaali- ja terveysministerinä 1982–1983, kansanedustajana 1975–1991 sekä tasavallan presidentin valitsijamiehenä 1978 ja 1982. Hän sai ministerin arvonimen vuonna 1994. Väänänen on nimetty Keskustanaisten kunniapuheenjohtajaksi. (Marjatta Väänänen: www.keskustanaiset.fi/; www.eduskunta.fi/)

Ylen elävän arkiston esittelyn mukaan Väänäsen tukijat kutsuivatkin häntä ”hallituksen ainoaksi mieheksi” hänen määrätietoisuutensa vuoksi, vastustajat taas ”kulttuurin pahimmaksi jarrumieheksi”. (Ylen elävä arkisto) Väänästä ei siis muutenkaan pidetty kovin naisellisena, mikä ilmeisesti johtui hänen määrätietoisesta ja jyrkästäkin käytöksestään.

Marjatta Väänäsen haastattelu alkaa tilanteen kuvailulla. Haastattelija, poliittinen sihteeri ja ministeri Väänänen istuvat eduskuntatalon ravintolan pöydässä. Äänessä on aluksi poliittinen sihteeri, jonka nimeä tai sukupuolta ei mainita. Kuvatekstistä kuitenkin selviää, että hän on mies. Juttu alkaa huumoripitoisella huulenheitolla, jossa poliittinen sihteeri vaikuttaa puhelevan mitä sattuu, kun taas Väänänen on tiukan asiallinen. Ministeri poistuu heti alussa pöydän äärestä puhelimeen, jolloin toimittaja jää poliittisen sihteerin kanssa kahdestaan pöydän ääreen. Väänänen on käskenyt sihteerin tarjota toimittajalle kahvit, mutta ”poliittiseen sihteeriin menee pieni piru”, ja ”otamme kaljat”, kertoo toimittaja jutussaan. ”Eipä sanota tätä ministerille”, sanoo poliittinen sihteeri. Salaa olutta ryystämisen taustaksi poliittinen sihteeri kertoo, että Väänänen on aina ”viileän asiallinen”.

”Ihmisenä häntä ei pääse lähelle, eikä oikeastaan opi tuntemaan.

– Ministeriviinoinin nähden hän on erittäin jyrkkä: ei ollenkaan”

Jutun alussa päästään saman tien Väänäsen luonteen kuvailuun poliittisen sihteerin sanoin. Poliittinen sihteeri kokee ilmeisesti hengenheimolaisuutta miestoimittajaa kohtaan, ja kertoo avoimesti mutta epäkunnioittavasti näkemyksensä ministeristä.

”Hän selittää, että Marjatta Väänänen sopii mainiosti juuri toiseksi opetusministeriksi, kulttuuriministeriksi. Hoitamaan kansainvälisiä suhteita, tuntemaan protokollaa, keskustelemaan kevyen älykkäästi cocktailkutsuilla. Mutta kovissa neuvotteluissa... No, häntä ymmärretään. Hän on nainen. Älykäs nainen. Arvostettu nainen”

...

”Hän kertoo, että aikaisemmin Marjatta Väänäsellä oli naispuolinen poliittinen sihteeri, jolla ei ollut poliittista kokemusta – kuten ei Marjatalakaan. Olivat tytöt kuulemma tehneet aikamoisia päätöksiä yhdessä”

Tekstistä saa ristiriitaisen mielikuvan siitä, mitä poliittinen sihteeri oikeastaan tarkoittaa puhuessaan Väänäsestä. Poliittinen sihteeri vähättelee Väänäsen taitoja pärjätä ”kovissa neuvotteluissa”, mutta

toisaalta pitää Väänästä hyvänä kansainvälisten suhteiden hoitajana. Toisaalta, kansainvälisiä suhteita hän ilmeisesti pitää hölynpölynä puhuessaan kevyestä älykkyydestä. Sarkasmin ja vakavuuden ero on tekstissä erittäin häilyvä. Poliittisen sihteerin näkemys Väänäsen älykkyydestä on hämmentävä, sillä vakavana kommenttina se on ristiriidassa aiemman vähättelyn kanssa. Sarkastisena lauseena puolestaan se on hyvin halveksiva. Poliittinen sihteeri ainakin vähättelee naisten päätöksentekokykyä ja kokemusta kertoessaan Väänäsestä ja hänen aiemmasta poliittisesta sihteeristään. Sarkasmi on kirjoitettuna huumorina sikäli hankalaa, että sitä on vaikea tulkita ilman ilmeitä, äänensävyjä ja eleitä.

Seuraavaksi jutussa kuvaillaan, kuinka Väänästä ja hänen tekemisiään ympäröi kohu, kuin ”samea pilvi”, joka nousi silloin kun Väänänen nousi ”kulttuuriministerin valtaistuimelle”. ”Se laskee kun hän luovuttaa paikkansa”, jutussa sanotaan. Jutun mukaan ”kohupilvi syntyi, kun politiikkaa, taidetta, ideologioita, kulttuuria, henkilökohtaisuuksia, juonitteluja ja rahoja sekoitettiin keskenään sopivissa suhteissa – ja hämmennettiin.” Kirjoittaja ei tarkenna enempää sitä, mikä on Väänäsen osuus näissä juonitteluissa ja intohimoissa. Tekstissä ei liiemmin oteta kantaa, onko Väänänen itse aiheuttanut kohupilven, vai onko hän tahtomattaan joutunut sen keskelle. Tämä asia jää lukijan tulkittavaksi. Jostakin syystä Väänänen vain joutuu joko oman persoonallisuutensa tai muiden seikkojen vuoksi kyseessä oleviin ristiriitaisuuksiin. Jutussa vain todetaan, että kulttuuriministeri joutuu olemaan tekemisissä erikoisten ja hankalienkin ihmisten, kuten taiteilijoiden kanssa.

”Kuinka Marjatta Väänänen on kestänyt tämän intohimojen pilven? Hyvin. Kerrassaan mainiosti. Hänellä ei ole pienintäkään epäilyä vetäytyä leikistä. Hän säteilee taistelutahtoa ja itsevarmuutta. Hän ei kadu yhtään toimenpidettään eikä myönnä tehneensä yhtään erehdystä – ainakaan Suomen Kuvalehden haastattelijalle. Marjatta Väänänen istuu pilvessään pää pystyssä – kuin vetäisi tunnelmia syvälle henkeensä. Vaikuttaa siltä kuin Marjatta Väänänen vastustuksesta ja hyökkäilystä valittaessaan samalla myös nauttisi niistä.”

Väänäsen selviytymiskykyä ja poikkeuksellisuuttaan korostetaan. Tekstistä on kuitenkin toisinaan vaikea määritellä, pidetäänkö Väänästä positiivisessa vai negatiivisessa mielessä poikkeuksellisenä. Väänäsen luonnetta kuvaillaan jutussa tarkasti ja kriittisestikin. Häntä pidetään kylmänä, asiallisena ja tiukkana ja hän vastustaa alkoholin nauttimista. Hän on taistelutahtoinen, ehkä jopa nauttii taistelusta, itsevarma ja jämerä päätöksentekijä, joka ei kadu päätöksiään. Väänästä kuvaillaan

värikkääksi, mutta silti rauhalliseksi, pidättyväksi, varmaksi sekä hiljaisella ja tasaisella äänellä puhuvaksi.

”Hän on niin kylmäkiskoinen ja hillitty, että panee ajattelemaan, miten pitkälle se on luontaista, miten pitkälle opeteltua.”

Toisaalta Väänästä kuvataan vaiteliaaksi.

”Häneltä ei saa irti yhtään kärkevää lausetta. Hän ei arvostele nimeltä mainiten ketään. Hän ei arvostele myöskään mitään muuta kuin keskustapuoluetta – ja sitäkin kehuen. Hän ei kerro itsestään mitään, mitä ei jo tiedettäisi. Hän vaikenee tulevaisuuden suunnitelmistaan.”

Jutun mukaan Väänänen kokee joutuneensa ajolahdin kohteeksi ja tiedotusvälineiden valehdelleen hänen tekemistään. Kirjoittaja kuitenkin ihmettelee, miksi hänen edessään ei istu tuohtunut nainen, joka ”lausuisi valittuja ja valikoimattomia sanoja”.

”Toivon pitkään, että tuo tätimäinen hahmo pudottaisi edes toviksi naamionsa, korottaisi vaikka ääntään – haukkuisi reilusti, eikä pyörittäisi ja pyöristelisi. Sen sijaan hän nyt vain sormeilee taukoamatta somasti hoidetuin pullukkasormin pientä, kiiltävää kukkaroa tai kultasormuksiaan, manaisi esimerkiksi minut ammattikuntani edustajana suohon ja löisi nyrkillä – mieluummin pöytää. Ei voi olla terveellistä pitää kaikkea kiukkuaan noin visusti piilossa”

Hillitty olemus tuodaan esiin poikkeuksena, mutta edelleen, mihin nähden Väänänen on poikkeuksellinen? On epäselvää, verrataanko Väänästä edeltäviin kulttuuriministereihin, muihin naispoliitikkoihin, miespoliitikkoihin vai naisiin tai ihmisiin yleensä.

On hankalaa arvioida, miksi toimittaja ihmettelee näin paljon Väänäsen asiallisuutta. Toivooko hän työnsä kannalta, että Väänänen tekisi jotakin räväkkää ja toimittaja voisi nostaa asian otsikoihin? Toisaalta hän on voinut tottua siihen, että poliitikot yleensä ovat räväköitä silloin kun he ovat tuohtuneita. Kolmanneksi, hän saattaa pitää naisia tunneihmisinä, jotka eivät voi hillitä tunteitaan. Siksi toimittaja saattaa ihmetellä Väänäsen asiallista käytöstä. Toimittajan suhtautuminen voi toki olla myös ihailevaa: ihminen osaa käyttäytyä näin hyvin katkeruudestaankin huolimatta. Toisaalta toimittaja määrittelee, mikä on normaalia eli terveellistä, ja toteaa Väänäsen toiminnan

päinvastaiseksi. Tässä toimittaja asettaa itsensä Väänäsen yläpuolelle arvioidessaan tämän käytöksen epänormaaliksi.

Jutussa silmiinpistävää on suora tyyli puhua naisen ulkonäöstä, kuten somasti hoidetuista pullukkasormista.

Lopulta toimittaja vaikuttaa päätyvän siihen, että Väänäsen väitetty värikkyys johtuukin hänen vastustajiensa värikkyydestä. Tämän jälkeen Väänäsen annetaan käydä läpi tapauksia, joissa on katsonut joutuneensa vääristellyn tiedonvälityksen kohteeksi. Väänänen kuvailee pitkissä sitaateissaan asiallisesti, mitä hänestä on väitetty ja oikaisee sitten asian näkemyksensä mukaiseksi. Väänänen saa puhua politiikasta melkein kahden sivun verran. Häntä on jutun mukaan syytetty muun muassa itsevaltaisuudesta ja omiensa suosimisesta. Väänäsen perusteluissa ei nouse esiin sukupuoli, eikä toimittaja pyri värittämään hänen kommenttejaan. Hänen persoonaansa tuodaan esiin korostettuna jämäkkyytensä.

Jutun loppupuolella aletaan keskittyä jälleen hänen persoonallisuuteensa ja myös yksityiselämään.

”Myös hänen vastauksensa henkilökohtaisiin kysymyksiin osoittavat tarkkaa tyyliä – häneltä ei tavoita yleensä poliitikoille tyypillisiä minä-minä-minä - piirteitä”

Väänäsen pehmeää puolta tuodaan esiin ainoastaan muutamalla rivillä perheen kautta.

”Marjatta Väänäsen elämässä koti ja perhe merkitsevät eniten – siksi hän ei odota muulta kovin paljon. Hän on ollut yllättynyt, kun hänet on katsottu ministerin tehtävään sopivaksi”

Väänäsen kovuudelta menee näissä lauseissa tavallaan pohja, kun hänen todetaan olleen epävarma sopivuudestaan ministerin tehtävään. Toisaalta naisellista pehmeyttä tuodaan esiin perinteisellä näkemyksellä, että naiselle kuitenkin perhe ja koti on tärkein asia. Kaikenlainen herkkyys karistellaan kuitenkin saman tien pois kovuuden todistelulla. Ilmaan aiotaan heittää epäily Väänäsen epäpätevyydestä työhönsä, mutta asia pyritään hätäisesti ja korostetusti korjaamaan.

”Mutta älköön kukaan luulko, ettei Marjatta Väänänen olisi oikea poliitikko. Kyllä hän on – siinä suhteessa umpiluuta”

Juttu loppuu Väänäsen poliittisen eli keskustalaisen ajatusmaailman ja muutoin Suomen poliittisen tilanteen kuvaamiseen Väänäsen kautta.

Kuvatekstissä kerrotaan, että Väänänen on 50-vuotias. Väänäsen perhesuhteista ei itse jutussa puhuta mitään, vaikka perhe sivumennen mainitaankin. Tosin yhdessä kuvateksteistä kerrotaan, että hän on tunnetun maalaisliittolaisen lehtimiehen Urho Kittilän tytär. Itse jutussa Väänästä ei kuitenkaan määritellä mitenkään miesten kautta, vaan hänen persoonansa, aiempien tekemistensä ja puoluepolitiikan kautta.

Tekstissä Väänäsen sukupuoli tulee korostetusti esille vain jutun alussa. Väänäseen viitataan jutussa sanoilla ”nainen”, ”tätimäinen”, ”tytär” ja ”tytöt” kuusi kertaa. Lisäksi jutussa mainitaan sanat naispuolinen ja myyjätär, joilla ei kuitenkaan tarkoiteta Väänästä. Väänäseen viitataan usein neutraalilla sanalla ministeri. Piilomerkityksissä naiseuden voidaan ajatella tulevan esiin muun muassa kodin ja perheen rooleissa, ulkonäön kuvailussa, stereotyyppisissä naisten piirteiden kuvailussa ja naisten heikkouksien, kuten huonon päätöksentekokyvyn esilletuomisessa.

6.3 Suomen Kuvalehti 1980-luku

1980-luvulta valitsin Kaukokiidon toimitusjohtaja Saimi Westerlundin ja ministeri Pirkko Työläjärven haastattelut.

6.3.1 Saimi Westerlund: ”Rekkarouvan pehmolinja”

Suomen Kuvalehti 4.5.1984, s. 78–80

Teksti: Martti O. Hosia

Kuvat: Jorma Komulainen

Haastateltavana Saimi Westerlund, Helsingin Kaukokiidon toimitusjohtaja

”Rekkarouvan pehmolinja”

Heti otsikossa ja ingressissä tuodaan esille, että ”Saimi Westerlund on kova rekkarouva, joka työnantajana ajaa pehmolinjaa”. Naiseus tuodaan kovalle ja kylmälle autoalalle pehmeiden kautta, vastakohtaparit ”naiseus” ja ”pehmeys” sekä ”miehisyys” ja ”kovuus”, ovat syntyneet heti alussa.

Juttu alkaa Westerlundin työhuoneesta avautuvan maiseman kuvailulla. Maisemassa näkyvät asfalttikenttä, joka on täynnä rekkoja, tavaraterminaali, tie, VR:n tavarajunia ja Helsingin keskuspuisto. Jutussa kerrotaan, että Westerlundin johtamalla Helsingin Kaukokiito Oy:llä on 69 kuorma-autoa ja 300 työntekijää, joilla kuvataan yrityksen suuruutta sekä Westerlundin vallan ja vastuun määrää. Ensimmäisessä kappaleessa kuvaillaan yrityksen tilankäyttöä ja toiveita saada myös osa keskuspuistoa hyödynnettyä omaan käyttöön, mikä kuitenkin ei ole tähän mennessä onnistunut. Jutun alkuun saadaan jännitettä tuomalla nainen miehiseen maailmaan ja yksittäinen ihminen suuren yrityksen keskelle.

Ensimmäisessä väliotsikossa todetaan, että Westerlund on edennyt ”kotirouvasta johtajaksi”. Uran kerrotaan alkaneen 27 vuotta sitten eli vuonna 1954. Aluksi Westerlund teki kotirouvana kirjanpitoitöitä, kunnes hänen vastuulleen annettiin koko Kaukokiidon toimisto. Westerlund nousi Kaukokiidon toimitusjohtajaksi vuonna 1960 ja osti puolet yrityksestä vuonna 1965.

Seuraavaksi jutussa kerrotaan, kuinka Westerlund on kehittänyt yritystä, ja jopa järkyttänyt vanhaa, konservatiivista linjaa. ”Rekkarouvaksi” tituleerattua Westerlundia kuvataan innovatiiviseksi ja itsevarmaksi. Hän toi 1970-luvulla kansainvälisiä tuulia Ruotsista siitakin huolimatta, että hänen kollegansa aluksi epäröivät ideaa, jossa asiakkaille myydään kuljetuksen lisäksi varastointipalveluja. Westerlundilla on jutun mukaan näkemystä myös kustannussäästöjen tekemisestä sekä tulevaisuudesta kuljetusalalla. Westerlund kritisoi myös vallitsevaa työmarkkinasysteemiä ja kuvailee nykyaikaista johtamista sekä omia johtamisperiaatteitaan.

Westerlund pitää työhuoneensa ovea avoimena ja välttää byrokratiaa. Tekstissä päästään siihen, millaista on olla naistoimitusjohtaja. Ristiriita syntyy vanhojen miesmallien ja urauurtavan naisjohtajan välille.

”Toimitusjohtajaksi tullessani etsin hirveästi oikeaa naisjohtajan mallia; miesjohtajat tunnisti silloin kilometrin päästä. Meillä oli vähän väkeä ja paljon työtä, enkä sitten ehtinyt muuta kuin todeta, että hyvänen aika, jatketaan entiseen tapaan. Minun tapani johtaa on tehdä työtä yhdessä, Westerlund sanoo”

Westerlund haastaa perinteisen (silti vielä tänäkin päivänä hallitsevan) tehokkuuden näkökulman. Tehokkuus syntyy hänen mukaansa hyvästä mielestä. Hänen mielestään on tärkeää, että työpaikalle on mukava tulla.

Westerlund on uudistusmielinen monessa mielessä. Jutusta saa mielikuvan, että nainen koetaan 1980-luvun yhteiskunnassa työpaikalla ongelmaksi joko sen vuoksi, että hän synnyttää, tai on liian vanha, olemalla ”työmarkkinoiden pohjasakkaa”. Westerlund kuitenkin tyrmää ajatuksen. Jutun mukaan hänen perusvakaumuksiaan on muun muassa se, että ”keski-ikäiset naiset eivät suinkaan ole työmarkkinoiden pohjasakkaa vaan parasta ainesta”. Westerlund kuvaa keski-ikäisten naisten tilanteen näin:

”Heillä kotihuolet ovat ohi ja he ovat tulleet työpaikalle jäädäkseen”

Westerlund pyrkii myös helpottamaan pienten lasten äitien arkea niin, että he kuitenkin säilyttäisivät paikkansa työelämässä.

”Westerlundin keinoa pitää hyvää henkeä yllä ovat mm. oikeus pitää kahden vuoden äitiysloma sekä mahdollisuus sovittaa työaikaansa kulloisenkin elämäntilanteen mukaan”

Westerlund kertoo tarinan työpaikkansa tositapahtumista.

”Ensimmäinen äitiyslomalainen oli surkeana lapsenhoidon takia. Sanoin, että ole lomalla kaksi vuotta. Olen itsekin ollut kotona lapsia hoitamassa kahdeksan vuotta, Westerlund kertoo. Epäilytös tuli, kun atk-osaston peräjälkeen kolmas työntekijä ilmoittautui äitiyslomalle.

– Silloin minä sanoin, että oikeus pysyy, jos koko osasto ei tyhjene kerralla. Sopikaa keskenänne, onhan teillä pillerit ja muut. Seuraava synnyttävä ei sitten halunnutkaan pitää palkatonta äitiyslomaa asuntovelkojen takia, vaan halusi sovittaa työaikansa miehensä työvuorojen mukaan. Sekin koe onnistui erinomaisesti.”

Westerlund kertoo, että hänelle oli valitettu naisten oikeudesta kahden vuoden vapaaseen ja siitä, että Kaukokiidossa suosittaisiin naisia.

”Minä vastasin, että heti kun miehet alkavat synnyttää, hekin pääsevät kahden vuoden äitiyslomalle”

Tomerasti asiaan vastannut Westerlund vaikuttaa uskovan asiaansa.

”Aika moneen yhtiöön nämä meidän järjestelmät ovat silti levinneet. Esimerkiksi teinä minä olisin huolestunut, riittääkö ensi vuosituhannella eläkkeiden maksajia. Täällä minä huolehdin, että riittää”

Juttu päättyy Westerlundin näkemykseen, jonka mukaan äitiysloma on panostus tulevaisuuden veronmaksajiin ja eläkkeiden kustantajiin. Westerlundilta kysytään yleisesti naisen asemaan liittyviä mielipiteitä työyhteisössä ja kysytään esimerkkejä, miten hän on parantanut naisten asemaa työyhteisössä. Naisjohtajalla on ehkä arvioitu olevan velvollisuus, tai ainakin tahto ja kiinnostus, edistää yrityksen edun lisäksi myös yleisesti naisten asemaa.

Westerlund siis edustaa tässä koko naissukupuolta, ei esimerkiksi johtajia. Toisaalta toimittaja saattaa olettaa, että kuka tahansa nainen on aina valmis ottamaan kantaa naisasioihin.

Westerlundin ajatuksia nostetaan jutussa esiin hyvin monipuolisesti naiskysymystenkin lisäksi. Tekstiä saa lukea melko pitkälle, ennen kuin varsinaisiin naiskysymyksiin päästään. Westerlundista annetaan poikkeuksellisen itsevarma kuva ajatellen vuosikymmentä, jolloin juttu on julkaistu. Toimittajan vakavaa suhtautumista Westerlundiin puoltaa myös se, että Westerlundia on haastateltu myös vuonna 1975 (SK 5.12.1975, 54–55), jolloin Westerlundilta kysyttiin ainakin lähes yhtä uskottavasti yhtiön taloudesta, kilpailutilanteesta ja tulevaisuudesta, mutta myös persoonasta ja henkilökohtaisista mieltymyksistä kuitenkin juuri naisellisuutta korostamatta.

Naiseus nousee ajoittain esiin. Erilliset työpaikan naisiasiakysymykset nousevat kuitenkin voimakkaasti esiin analysoimani jutun loppupäässä. Tunneasiat tulevat esiin työilmapiirin kuvailemisena ja mukavan työpaikan ideaalina. Toisaalta tunne-elämä sidotaan myös taloudelliseen hyvään, tuottavuuteen, eli mukava työpaikka on myös tuottava.

Westerlundin omia ihmissuhteita ei juuri käsitellä tekstissä. Hänen perhesuhteistaan ei juuri puhuta, mikä on hyvin poikkeuksellista muuhun aineistooni nähden. Aviomiehestä ei mainita, mutta kahdeksan vuoden äitiyslomaa sivutaan ja kuvatekstissä kerrotaan kuka Westerlundin isä on. Westerlundin tunne-elämästä sinänsä ei puhuta mitään, ei hänen herkkyydestään eikä naisellisesta luonteestaan. Häneen viitataan kerran sanalla ”rekkarouva”. Häntä kuvataan varmaksi ja harvoin epäröiväksi. Hänen ulkonäköönsä ei puututa ollenkaan. Syitä tällaiseen poikkeukselliseenkin neutraaliuteen voi löytyä Westerlundin jo suhteellisen korkeasta iästä ja pitkästä kokemuksesta Kaukokiidossa. Hän siis ikään kuin olisi jo lunastanut paikkansa uskottavana johtajana.

6.3.2 Pirkko Työläjäarvi: ”Milloin Teitä itkettää?”

Suomen Kuvalehti 3.4.1980, s. 36–40

Teksti: Riitta Pyysalo

Kuvat: Timo Kirves

Haastateltavana Pirkko Työläjäarvi, toinen valtiovarainministeri

”Pirkon polku”

Pirkko Työläjäarvi on pitkäaikainen kansanedustaja, eduskunnan varapuhemies, moninkertainen ministeri sekä maaherra. Työläjäarvi on toiminut ministerinä sosiaali- ja terveysministeriössä 1975–1976 ja varsinaisena sosiaali- ja terveysministerinä 1977–1979, ministerinä kaupp- ja teollisuusministeriössä 1979–1981 sekä kaupp- ja teollisuusministerinä 1981–1982. (Pirkko Työläjäarvi: www.eduskunta.fi/)

Henkilokuva Pirkko Työläjäarvestä alkaa muiden ihmisten kuvailulla hänen persoonastaan. Häntä kuvaillaan laidasta laitaan: söpöksi ja suloiseksi, valloittavaksi, ihanaksi, kunnianhimoiseksi, nuhteettomaksi, elintavoiltaan kiltiksi, taktikoivaksi, häikäilemättömäksi ja juonittelevaksi, työhulluksi, klassisen naiselliseksi, miellyttävän tavalliseksi, loistavaksi esiintyjäksi ja niin

edelleen. Toiset uskovat, että hänestä olisi ainesta pääministeriksi, toiset eivät usko. Työläjäjärvi myös itse arvioi itseään muun muassa vaativaksi, kärsimättömäksi, häijyksi ja suoraksi.

Työläjäjärven tuhkimotarinaksi kuvailtu elämäntarina alkaa lapsuudesta. Se kertoo Työläjäjärven koulunkäynnistä, Ruotsissa asumisesta, kauppakoulussa opiskelusta, yliopistoon pääsystä aviomiehen taloudellisen tuen avulla sekä Työläjäjärven työurasta. Työläjäjärvi kertoo elämänsä muutoksesta miehensä työn kautta, kun mies toimi lastenvalvojana, sosiaalisihhteerinä ja viimein Rauman aluesairaalan talousjohtajana. Lisäksi jutussa käydään läpi Työläjäjärven asennetta elämään ja omaan työhönsä. Toimittaja ihmettelee myös Työläjäjärven nopeaa etenemistä uralla.

”Pirkko Työläjäjärvi, liityitte puolueeseen vasta vuonna -68. Vuonna -72 olitte jo eduskunnassa, vuonna -75 puolueenne varapuheenjohtaja, viime vaaleissa saitte runsaasti yli kymmentuhatta ääntä. Olette jo kolmatta kertaa ministerinä ja istutte tässä haastateltavana Smolnan sinisellä samettisohvalla, toisena valtiovarainministerinä. Miltä tuntuu? Ettekö nipistele itseänne?”

Työläjäjärvi nauraa toimittajan kysymykselle. Ilmenee, että Työläjäjärvelle työn tekeminen on tärkeää ja että hän pitää nykyistä työyhteisöään muiden työyhteisöjen luonnollisena jatkeena. Poliittinen tausta kumpuaa omista vanhemmista ja suvusta. Jutussa pohditaan Työläjäjärven suhtautumista ”kovaan” politiikkaan ja työelämään.

”– Mutta minua vieroksutti sivusta katsoen järjestöelämän kovuus. Vasta avioliiton aikana opin näkemään, että kovuudesta huolimatta pitää olla organisoitua toimintaa. Että täytyy panna asioita tärkeysjärjestykseen, tehdä valintoja, joita ei yksilönä tekisi. Suostuttava enemmistömielipiteeseen, vaikkei se vastaisi omia käsityksiä. Se on kovaa. Mutta vain siten saa jotain aikaan”

Seuraavaksi käydään läpi Työläjäjärven suhtautumista julkisuuteen, mitä politiikka ja poliittinen johto pitävät pitkälti sisällään. Työläjäjärven mukaan julkisuus ei ole hänelle ongelma, koska hänellä ei ole lapsia ja mies on mukana julkisuudessa.

”Poliitikon täytyy maksaa osastaan hintansa, niin kuin kaikkien muidenkin omastaan”

...

”Minun kohdallani ei ole tätä hintaa tarvinnut maksaa. Meillä ei ole lapsia, ja mieheni on samanlainen yhteiskunnallinen ihminen kuin minäkin”

Lapset ovat siis yksi este tai ongelma julkisuudelle puolison lisäksi. Mielenkiintoinen kysymys onkin, katsotaanko naisen julkisuus epäedullisemmaksi kuin miehen. Perinteisesti muun muassa talous, julkinen hallinto ja politiikka ovat olleet miesten hallitsemia instituutioita (Eräsaari, Julkunen & Silius 1995, 7). Vaikuttaa, että tässä lehtijutussa naisen rooli näissä tehtävissä kyseenalaistetaan, koska nämä asiat ylipäätään tuodaan esille näin voimakkaasti.

Esillä on kaksi stereotyyppiä naiseudesta: pehmeys ja koti, joiden vastakohtina nähdään politiikan kovuus ja julkisuus. Naista pidetään stereotyyppisesti pehmeänä ja miestä kovana, naisen paikka on ollut perinteisesti kotona, mutta politiikassa hän astuu julkisen alueelle. (Aaltio-Marjosola 2001, 59–66, 67–68; Karento 1999, 17; Ruoho 2006, 176–177) Ilmeisesti siksi toimittajaa askarruttaa, miltä tämä rajojen rikkominen tuntuu naisesta, ja juuri siksi nämä näkökulmat on tuotu esiin jutussa. Työläjärvi on yksi uranuurtaja ja tiennäyttävä naisena kovalla alueella, poliittisessa johdossa ja julkisuudessa.

Oman alaotsikkonsa alla käsitellään Työläjärveä myös ”Naisena”, joten ei ole epäilystäkään siitä, aiheuttaako sukupuoli keskustelua, kun kysymys on naisesta toisena valtiovarainministerinä 1980-luvulla.

Otsikon alla kerrotaan, että Työläjärvi ei ole noussut perinteisen poliittisen naisliikkeen kautta, vaikka politiikkaan pyrkiville naisille puolueen naisjärjestö oli pitkään lähes ainoa ponnahduslauta eduskuntaan tai hallitukseen (Kuusipalo 1999, 58–59).

”Pirkko Työläjärvi ei ole noussut perinteisen sosiaalidemokraattien naisliikkeen kautta, vaan edustaa modernimpaa naiskansanedustajatyyppeä, jonka kohdalla roolirajat ovat murtuneet”

Toimittaja kuvailee Työläjärveä moderniksi. Toimittaja kysyy myös suoraan, riittääkö naisuus politiikassa. Samalla miehen rooli johtajuuden normina korostuu.

”Täytyykö naisen olla politiikassa mies?”

Työläjärvä kieltää asian totaalisesti, ja sanoo, että naisena oleminen on pikemminkin etu. Lisäksi hän tekee pitkän analyysin muun muassa siitä, millaista on olla nainen politiikassa.

”Sanon jyrkästi: ei. Sukupuoleni on ollut lähinnä etu, minua ei ole vierastettu sen vuoksi. Naisena oleminen on tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa etu, vaikkei sitä haluta nähdä. Poliittisessa elämässä ei naisten pitäisi jatkuvasti marista. En pidä sitä viisaana. Ja feminismi nostaa karvani pystyyn! Mielestäni feministit toimivat miesten ehdoilla. Suoraan sanottuna heidän yhteiskunnallinen analyysinsä on väärä! (Naurua) Pinnallinen! Suurin osa sekä miehistä että naisista on tässä yhteiskunnassa vailla valtaa. Naisten kohdalla sukupuoli selittää osaksi vaikutusvallan puutteen, mutta vain osaksi”

”Naisena olemiseen liittyy sellaisia perusarvoja, joita ei ole miesten maailmassa. Ja nuo maailmat ovat erilaisia – ilman arvoasetelmia. Niitä ei voi selittää kaavalla yksi ynnä yksi on kaksi. Naispoliitikkojen tehtävä on osoittaa, että on naisten maailma! Minun ei koskaan tarvitse erityisesti ajatella sitä että olen nainen, esimerkiksi hallituksessa istuessani. Jollei joku keksi huomauttaa. Ja kun miehet joskus heittelevät kalikoita rattaisiin, se on vain pikanttia! Sen verran pitääkin olla kitkaa”

Sitaatti on rakennettu melko sekavaksi ja osittain myös ristiriitaiseksi sanomiensa puolesta. Toisaalta Työläjärvä myöntää, että naisia väheksytään miesten rinnalla, toisaalta hän taas kieltää ongelman olemassaolon. Ainakin hän pitää naisia ja miehiä erilaisina.

Työläjärvä viittaa itsekin pehmeeseen, jollaiseksi naisen maailma usein ymmärretään. On siis olemassa ristiriita pehmeään naisten maailman ja kovan miesten maailman, eli politiikan välillä. Työläjärvän mielestä naisena olemisessa on tiettyjä etuja ja hän pitää pehmeyttä yhtenä niistä. Hän toteaa, että naisissa ja miehissä on eroja, mutta ei pidä eroavaisuuksia huonoina asioina. Hänen mielestään naisten tehtävä politiikassa on tuoda esiin naisten asioita. Tässä rivien väliin on piilotettu toteamus, jonka mukaan politiikka on miesten maailma, minne naiset eivät perinteisesti kuulu. Naisten kuitenkin pitäisi Työläjärvän mukaan päästä esiin politiikassa ja tuoda näkyville naisnäkökulmia.

Ristiriitaisesti hän tuomitsee feministit ja sanoo naiseuden olevan etu työelämässä, mutta silti hän myöntää, että naisten kohdalla sukupuoli selittää osittain vaikutusvallan puutteen. Tästä huolimatta

hän ei koe tarpeelliseksi, että tätä ongelmaa tulisi korjata. Toki hän on itse sellaisessa asemassa, että hän on sukupuolestaan huolimatta saavuttanut jo valtaa. Hän ei ehkä siksi pidä ongelmaa merkittävänä, koska se ei koske enää häntä itseään. Työläjäjärvi myös myöntää, että miehet heittelevät joskus ”kalikoita” naispolitiikon ”rattaisiin”, eli pyrkivät hankaloittamaan hänen työtään. Silti hän kiistää, että asia häiritsisi häntä.

Seuraavaksi Työläjäjärveltä kysytään näkemyksiä ylipäätään politiikasta ja politiikan kentän muuttumisesta. Hänen mukaansa politiikka on raaistunut, ja tiedotusvälineillä on politiikassa yhä suurempi rooli.

Tämän jälkeen tuodaan esiin jälleen Työläjäjärven henkilökohtaista puolta. Alaotsikon ”Porukolli” alla kysytään ensimmäiseksi, ”milloin Teitä itkettää?”

” – Aika ajoin itkettää ihan hurjasti, itse asiassa olen aikamoinen porukolli. Mutta en itke ihmisten nähden. Minua itkettävät sellaiset asiat, joille ei mahda mitään. Kun ihmisten asiat ovat huonosti. Mutta minua suututtavat sellaiset asiat, joille mahtaisi, jos olisi valta”

Jutussa tuodaan esille Työläjäjärven tunne-elämä, naiset luokitellaan helposti emotionaaliseksi (Aaltio-Marjosola 2001, 59–66, 67–68; Karento 1999, 17). Kirjoittaja olettaa ilmeisesti, että naiset itkevät helposti ja kysyy suoraan, itkeekö myös vallan kahvassa oleva, toinen valtiovarainministeri.

Jutussa palataan jälleen Työläjäjärven suosioon, suhtautumista huhuihin ja muuhun politiikon elämään. Työläjäjärven luonnetta toimittaja pyrkii kuvaamaan kertomalla, että Työläjäjärven mielestä ”on kiva sanoa paukauttaa ääneen asioita, joita on mietiskellyt!”. Työläjäjärvestä sanotaan myös että hänellä on epärealistisia, joskin ihanteellisia ehdotuksia.

Vaikuttaa, ettei Työläjäjärvi oikein osaisi harkita sanojaan eikä hän toimisi aina kovinkaan järkiperaisesti. Toisaalta häntä pyritään kuvaamaan suorasanaiseksi ja räväkäksi kertomalla, että hän paukauttaa ääneen miettimäänsä asioita.

Jutun päätteeksi kuvailaan Työläjäjärven tulevaisuuden suunnitelmia. Haastattelu päättyy Työläjäjärven toteamukseen, jonka mukaan politiikka ei ole hänelle itsetarkoitus.

”Kun olen joskus ollut vähän pitempään sairaana, olen hätkähtänyt huomattessani, ettei politiikka ole minulle itsetarkoitus. Elämänsisältöä löytyy muualtakin”

Jutussa tuodaan esiin, ettei politiikka ikään kuin sittenkään ole Työläjärvelle maailman vakavin asia. Näillä sanoin hänet tuodaan taas lähemmäs kodin piiriä.

Työläjärvestä puhutaan toistuvasti koko nimellä. Häneen viitataan myös naiseuteen viittaavilla sanoilla ”naispresidentti”, ”ihana nainen”, ”kova nainen” ja ”tytär”.

Muita naiseuteen viittaavia nimityksiä jutussa ovat: ”naispuolinen rivijäsen puolueesta”, ”pahat sisarpuolet”, ”haltijatar”, ”äiti”, ”myyjätär”, ”yksinhuoltajaäiti”, ”naiskansanedustaja”, ”feminismi”, ”feministit” ja ”naispoliitikko”.

Tekstissä viitataan usein ainoastaan Työläjärven äitiin, sillä lehden mukaan isä on kuollut puukkotappelon seurauksena Työläjärven ollessa lapsi.

6.4 Suomen Kuvalehti 1990-luku

Tässä kappaleessa käyn läpi Valtiokonttorin finanssijohtaja Satu Huberin ja puolustusministeri, presidenttiehdokas Elisabeth Rehnin haastattelut.

6.4.1 Satu Huber: ”Painaako vastuu, hirvittääkö riski?”

Suomen Kuvalehti 25.9.1998, s. 71–73

Teksti: Arja Piispa

Kuvat: Petri Kaipainen

Haastateltavana Satu Huber, Valtiokonttorin finanssijohtaja

”Satu Huber: Velkasalkun kantaja”

Satu Huber on yksi tunnetuimmista menestyneistä naisjohtajista finanssialalla. Hän on toiminut Keskinäinen Eläkevakuutusyhtiö Tapiolan toimitusjohtajana vuodesta 2008 lähtien, lisäksi hän on ollut Finanssialan Keskusliiton toimitusjohtaja, Valtiokonttorin toimialajohtaja sekä toiminut laajasti pankkialalla. (Satu Huber: www.yit.fi/)

Aineistoni juttu alkaa Huberin vastuun päivittelyllä.

”Finanssijohtaja Satu Huberilla, 39, on vastuullaan pahuksenmoinen taakka, Suomen valtion koko velkasalkku, noin 420 miljardia markkaa. Jos taakkaan lisätään muutkin Valtiokonttorin rahoitusyksikön vastuulla olevat raha-asiat, esimerkiksi valtion varoista myönnettyjen lainojen hallinnointi, summa nousee yli 550 miljardin markan”

Seuraavaksi pohditaan, kuinka Huber pärjää.

”Painaako vastuu, hirvittääkö riski?”

Toimittaja vastaa itse kysymykseensä.

”Tämän kaltaisia kysymyksiä on tältä tarmokkaalta ja tyylikkäältä naiselta turha kysellä. Hän haluaa puhua varainhankinnasta, velanhoidosta ja riskienhallinnasta ammattilaisena, asiallisin termein. Muusta voidaan keskustella kevyemmillä sävyillä”

Vaikuttaa, että toimittaja pyrkisi todistelemaan, että Huber haluaa puhua rahasta vakavasti ja että Huber on ”tosissaan”. Huberin ammattilaisuutta korostetaan. Toimittaja pyrkii myös vakuuttamaan,

että kyseessä on ihan oikea ammattilainen, joka osaa puhua oikeilla termeillä asioista. Jokin tarve kevyempään sävyyn kuitenkin vaikuttaa olevan, koska ”muusta voidaan keskustella kevyemmällä sävyillä”.

Varsinaista vastausta siihen, miksi juuri Huber pärjää tässä tehtävässä, ei tässä vaiheessa anneta. Pelkällä tyylikkyydellä ja tarmokkuudella tuskin hoidetaan finanssijohtajan tehtäviä, vaikka sellaisen kuvan tekstistä saakin. Vasta jutun loppupuolella sivutaan Huberin kansainvälistä kokemusta ja koulutusta sekä hänen 11-vuotista uraansa pankkialalla.

Kun Huberin vastuualue on lyhyesti esitelty, siirrytään Huberiin henkilönä. Huberin nimen, ”huuperi”, todetaan tarkoittavan vettä. Tästä aiheesta syntyy aasinsilta Huberin aviomieheen, asianajaja Thomas Huberiin, jonka sveitsiläinen isoisän isä perusti Suomeen tunnetun vesijohtoliikkeen.

Seuraaksi kuvaillaan Huberin luonnetta. Asiaa on kyselty myös hänen entiseltä kollegaltaan ja kahdelta naisiesimieheltään. Huberia kuvataan huumorintajuiseksi, jonka seurassa ei jäykistellä, Laitisen perheen hyvin kasvatetuksi lapseksi, mutta reteämmäksi kuin mitä ulkonäkö antaa ymmärtää, pahasuisemmaksi ja hauskeemmaksi miltä näyttää, vahvaksi, suorasukaiseksi, määrätietoiseksi, energiseksi, tarmokkaaksi, lojaaliksi, avoimeksi, rehdiksi, kekseliääksi, ennakkoluulottomaksi, puheliaaksi ja vilkkaaksi. Huonoina puolina pidettiin Huberin kärsimättömyyttä.

Entisten työpaikkojen, esimiesten ja kollegan lisäksi Huber määrittellään myös perheen kautta. Kommenttinsa Huberin luonteesta kertoo myös hänen isänsä, jonka huomautetaan olevan pankinjohtaja ja entinen Yhdyspankin varatoimitusjohtaja. Lisäksi selvitetään hänen veljensä ja isoisänsä arvokas asema. Myöhemmin kerrotaan, että veli on ollut aikanaan Huberin esimies MeritaNordbankenissa. Huberia verrataan myös äitiinsä, jonka mainitaan olevan pikkutarkka toisin kuin Huber itse. Äidin nimeä ei kuitenkaan mainita eikä hänen työpaikastaan puhuta tässä vaiheessa mitään. Jutun loppupuolella kuitenkin kerrotaan, että äiti, Raili Laitinen, luopui urastaan perheen takia.

Huberin suuresta vastuualueesta ja merkittävästä asemasta huolimatta tekstissä korostetaan, ettei Huber ”kuvittele olevansa kaikessa paras”. Näillä sanoilla Huberin uskottavuutta johtajana lasketaan.

Huber saa kertoa ajatuksistaan ja strategiastaan Valtiokonttoriin liittyen seuraavilla palstoilla. Hän korostaa uutta trendiä, avoimuutta, Valtiokonttorin toiminnassa. Toimittaja kuvailee myös tärkeää puhelua, jonka Huber saa kesken haastattelun.

”Ohoh! Voihan nenä! On finanssijohtajan ensikommentti soittajan tietoihin”

Tässä lauseessa luodaan jännitettä tärkeän finanssijohtajan statuksen ja rempseän kommentin välille. Johtajasta luodaan rento kuva, kyseessä on siis poikkeuksellinen johtaja.

Huber ottaa asiallisesti kantaa valtion velkaan ja Suomen taloudelliseen tilanteeseen ja ylipäätään Suomi-kuvaan. Jutun loppupuolella puhutaan jälleen Huberin yksityisestä puolesta. Lukija johdatetaan Huberin perheeseen ja lapsuuteen.

Huberilla kerrotaan olevan kolme poikaa, ”joilla on kotona tuttu ja turvallinen hoitaja, Maija Moilanen, joka huolehtii myös kodinhoidosta”.

”Virkaäidin ei tarvitse juosta töiden jälkeen kauppaan eikä pestä pyykkejä. Hän voi sen sijaan viedä poikia futismatseihin, pelata ja pyöräillä heidän kanssaan”

Huberilla on kodinhoitaja, joka tekee kotityöt hänen puolestaan. Kotitöiden oletetaan kuuluvan Huberille, mutta koska hän ei ehdi niitä hoitaa, työt hoitaa joku muu – nainen kuitenkin. Tekstissä ei mainita sanaakaan siitä, mitä lakimiespuoliso tekee kodin eteen, kasvaako hänen kotityökuormansa vai ottaako hän niihin osaa ollenkaan. Jutussa oletetaan automaattisesti, että kotityöt kuuluvat naiselle, ja jos nainen ei niitä pysty hoitamaan johtajauransa takia, niitä ei hoida aviomies vaan toinen nainen.

Jo aiemmin Huberin paikka määriteltiin osittain kotiin ja vastuulliseksi kotitöistä. Huberia verrattiin hänen äitiinsä pikkutarkkuudessa. Huber kiisti olevansa pikkutarkka, kuten äitinsä, ”olosuhteiden pakosta, hoitaakseen kunnolla sekä työn että kotiasiat, hänen (Huberin) on organisoitava”, toimittaja kertoo.

Keskustelua naisjohtajuudesta värittää usein käsitys naisen huonosta omastatunnosta, joka aiheutuu perheen laiminlyömisestä (Vanhala 2005, 199, 202). Myös Huberilta kysytään tai hän kertoo asiasta oma-aloitteisesti.

”Siksi hän ei kannakaan huonoa omaatuntoa siitä, ettei luopunut urastaan, kuten äitinsä Raili Laitinen aikanaan teki.

– Tietysti tunnen jatkuvaa riittämättömyyttä, mutta en varmaan olisi yhtään parempi äiti, jos olisin aina kotona.”

Jutun päätteeksi puhutaan vielä Huberin veljestä, jonka alaisena Huber oli vuoden verran, lapsuudesta, koulun käynnistä, isästä ja hänen urastaan. Huberin uran myötävaikuttajat ovatkin olleet jutun perusteella veli ja isä. Huberia määritelläänkin monissa kohdin isänsä, veljensä ja aviomiehensä kautta. Vaikuttaa, että heidän korkeilla asemillaan koetetaan nostaa myös Huberin pisteitä.

Useimmiten Huberiin viitataan koko nimellä, Satu Huber. Joissakin kohdissa hänestä puhutaan myös pelkällä sukunimellä, pelkkää etunimeä käytetään kerran. Häneen viitataan sanalla ”nainen” kaksi kertaa, sanalla ”tytär” ja ”virkaäiti” kerran. Yhden kerran häntä kutsutaan sukupuolineutraalisti ”finanssijohtajaksi”.

6.4.2 Elisabeth Rehn: ”Hän on nainen, mutta hänellä on ajatuksiakin”

Suomen Kuvalehti 14.1.1994, s. 16–19

Teksti: Leena Häyrinen

Kuvat: Hannu Lindroos

Haastateltavana: puolustusministeri, presidenttiehdokas Elisabeth Rehn

”Pois alta miehet ja männynkävyt, Elisabeth tulee”

Elisabeth Rehn on toiminut ministerinä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä 1991–1995, sekä puolustusministerinä 1990–1991 ja 1991–1995 (Elisabeth Rehn: www.eduskunta.fi/). Rehn on ollut kannatusluvultaan yksi Suomen varteenotettavimmista, ensimmäisistä ja harvoista naispresidenttiehdokkaista. Toiveet ensimmäisestä naispresidentistä näkyvät myös analysoimassani Suomen Kuvalehden jutussa, niin kuin jo ingressissä todetaan:

”Naisilla on nyt tuhannen taalan tilaisuus. Elisabeth Rehnin loppukiri tekee sunnuntaista todella jännittävän päivän”

Valitsemani juttu on julkaistu juuri presidentinvaalien alla. Sen julkaisupäivä on 14.1.1994, kun vaalien ensimmäinen kierros pidettiin kahden päivän päästä, 16.1.1994. Rehn sai ensimmäisellä kierroksella 702 211 ääntä, kun Martti Ahtisaari sai 828 038 ääntä. Toisella kierroksella Ahtisaari voitti 1 722 313 äänellä, kun Rehn sai 1 475 856 ääntä. (Vaalitilastot: www.tpk.fi/)

Vuonna 1994 ei saatu vielä ensimmäistä naispresidenttiä. Rehnistä kuitenkin kirjoitettiin useita kertoja myös Suomen Kuvalehdessä. Tavat, joilla hänestä kirjoitettiin, olivat mielenkiintoisia. Tekstit myös poikkesivat toisistaan jonkin verran. Toisissa korostettiin hänen naiseuttaan, mutta myös kummallisuuttaan enemmän kuin toisissa. Joissakin tuotiin esiin hyvin selkeästi, että naiseutta pidettiin heikkoutena ja miehisyyttä vahvuutena:

”Elisabeth Rehn on nainen mutta myös mies, selitti Pertti Salolainen puolustusministerin menestystä” (SK 21.1.1994, 23)

”Hän on nainen, mutta hänellä on ajatuksiakin, perustelivat nuoret kannatustaan” (SK 21.1.1994, 26)

Rehnin historiaa on kuvattu enemmän muissa häneen liittyvissä kirjoituksissa (esim. SK 4.2.1994).

Tutkimukseen valitsemani juttu on hieman poikkeuksellinen henkilöjuttu siinä mielessä, että Rehnin sitaatteja on vain kolme. Päähenkilön kuvaaminen jää pitkälti toimittajan varaan.

Teksti alkaa heti Rehnin sukupuolen analysoinnilla.

”Puolustusvoimain komentajakin on kuulemma sanonut, että puolustusministeri Elisabeth Rehn on hyvä tyttö”. Monet muutkin ovat samaa mieltä.”

Toimittaja kuitenkin toteaa, joko ironisesti tai tosissaan, että kyseessä on väärinkäsitys. Hänen mukaansa Suomen puolustusministerin tehtävät on oletettu liioitellun vaikeiksi. Hänen mielestään on kuviteltu, että moisista tehtävistä on voinut selviytyä vain amiraalit ja kenraalit (jotka kirjoittaja ilmeisesti luokittelee miehiksi).

”Nainen saattaa toimia puolustusministerinä vain olemalla kenraalien kannalta hyvä tyttö, mikä ei välttämättä ole kovin vaikeaa. Tarvitsee vain olla herrojen

*mieliksi. Asia vain paranee, jos on kiltteyden ja ahkeruuden ohessa vielä sieväkin.
Myös se on ainokaisena miesten keskellä helpompaa kuin muuten elon kilpailussa”*

Lukija saattaa epäröidä, onko toimittaja itse tätä mieltä vai onko kyseessä sarkasmi. Toimittaja saattaa pyrkiä nostamaan esiin vallitsevia ennakkoluuloja, mutta kyseessä voi olla myös Rehnin itseironia. Monitulkintaisuudesta huolimatta, naisen perinteinen paikka määritellään näillä sanoilla selkeästi. Naisen paikka ei ole puolustusministerinä. Toisaalta tekstistä nousee se stereotyyppinen käsitys, kuinka nainen johtajana toimii tai kuinka hän ylipäätään pääsee johtajaksi: kiltteydellä, ahkeruudella, myötäilemällä ja olemalla sievä. Tekstissä mainitaan myös se, että Rehn olisi ainokaisena päässyt miesten lemmikiksi.

Kirjoitus antaa vaikutelman, että siinä hyökätään vallitsevaa näkemystä vastaan, jonka mukaan naiset eivät pystyisi tekemään perinteisesti miehille kuuluvia työtehtäviä. Toimittajasta puhkuu ylpeys, että nyt myös nainen on osoittanut pystyvänsä yhteen sellaisista.

”Ei olekaan olemassa niin vaikeita ja raskaita tehtäviä, että niitä hoitamaan sopisi vain mies. Nainen hoitaa asiat mainiosti. Saattaa olla joitakin vaikeita ja raskaita tehtäviä, jotka oikea nainen oikealla paikalla hoitaa miestä paremmin”

Tekstissä arvostellaan sitä, että vaikuttajien maailma on edelleen miesten maailma. Toisaalta siinä halutaan myös tuoda esiin poikkeus, Elisabeth Rehn.

Rehnin voittokulkua perustellaan hänen naisellisilla ominaispiirteillään eikä esimerkiksi hänen urallaan aikaansaamillaan saavutuksilla. Kirjoituksessa kerrotaan, että 58-vuotias Rehn on tehnyt vaikutuksen sympatiallaan ja naisellisuudellaan, ”hymyllään ja iloisesti vilkkuvilla silmillään”.

Rehniä haastatellaan samalla kun kampaaja Matti Salonen laittaa presidenttiehdokkaan hiuksia. Rehn antaa ensimmäisessä sitaatissaan kampaajalle ohjeita kampauksen mallista. Rehnin ulkonäön kuvailemisessa keskitytään hänen käsiinsä.

”Kampausviitan alta pilkottavat hänen vahvannäköiset paksut sormensa. Timantti välähtää nimettömässä mutta käsistä usko, että niillä on myös raivattu metsää ja kannettu tiiliä silloin, kun Rehnin perhe yrityksensä konkurssissa vuonna 1982 oli menettänyt kaiken ja pääsi seuraavana vuonna rakentamaan uutta kotia itselleen.”

Yhteen lauseeseen on kiteytetty tämän hetken menestys timantin muodossa, raskas menneisyys, joka johtui perheyriksen konkurssista, kykeneväisyys fyysiseen työhön sekä koti, parisuhde ja uuden kodin rakentaminen. Tämän jälkeen siirrytään hetkeksi intiimille alueelle perheen pariin, ja kerrotaan menneestä aviokriisistä. Seuraavaksi Rehnin luonnetta kuvataan muun muassa hullunkuristen sattumusten, piikittelyjensä, hallitsemattomien sanomisiensa ja räväköiden toteamustensa kautta.

”Kun toimittajat ojensivat mikrofoninsa häntä kohti, hän kertoi juuri sen mistä piti olla hiljaa”

Rehnistä saa tämän perusteella holtittoman kuvan, hän on epälooginen ja arvaamaton. Tekstissä kerrotaan, kuinka Rehnin ulkopoliittinen pätevyys on kyseenalaistettu monta kertaa, mutta Rehn on myös puolustanut itseään. Toimittaja tulkitsee, että Rehn tiesi, mistä juorut ovat peräisin.

”Puolustusministerin ulkopoliittinen pätevyys asetettiin kyseenalaiseksi monta kertaa, eikä Rehn salaa käsitystään, että syytöstehtävä sijaitsi ulkoasiainministeriössä. Sieltä vuodatettiin tietoja, joiden mukaan asemasta huumaantunut puolustusministeri puhui sivu suunsa ulkomailla ja vaaransi edun”

Rehn ei paljasta syyllisiä, mutta kertoo sitaatissa tutkituttaneensa asian. Häneltä ilmeisesti myös kysytään, tai vaihtoehtoisesti hän kertoo oma-aloitteisesti väleistään ulkoministeri Pekka Haavistoon. Hän toteaa hyvän yhteistyön vallitsevan heidän välillään.

Toisaalta jutussa kerrotaan, että puolustusministeriössä ollaan oltu tyytyväisiä Rehniin. Epätavalliseksi tituleerattu ministeri on ”uskaltanut kysyä asioita rohkeasti”, jos jotain ei ole tiennyt. Naisen epävarmuus korostuu oudolla alueella, joten kärjistettynä tekstin perusteella: naisen kuuluukin kysyä ja olla epävarma, vaikka hän olisi minkälaisessa johtoasemassa.

Tekstissä myös arvostellaan entisten puolustusministereiden aikakautta, ”jolloin ulkomailta palannut kestäyksestä punoittava puolustusministeri ei lentokentällä oikein tarkkaan tiennyt, mitä armeijalle olikaan tullut ostetuksi”. Naista siis pidetään automaattisesti kunnollisempana ja raittiimpana kuin miestä.

Naista puolustusministerinä pidetään kaikin puolin poikkeuksena verrattuna entiseen. Mies Hornetissa tai tykkiveneen kannella on jälleen normi, nainen poikkeus.

”Nainen Hornetissa tai tykkiveneen kannella oli sen verran pikantti näky”

Tekstissä tuodaan esille, kuinka nainen on herättänyt uutta tasa-arvokeskustelua muun muassa puolustusvoimissa.

”Kysymys kasarmien käymälöiden ovista ei varmaan ollut edes juolahtanut miesministerien mieleen. Myös naisten asemasta ja oikeuksista puolustusvoimissa alettiin puhua vakavasti”

Rehn itse uskoo, että puolustusministerin salkku on saanut nyt uutta kiinnostusta, puolustusvoimiin liittyvät asiat ovat alkaneet kiinnostaa yleisöäkin enemmän ja lotat ovat saaneet entistä enemmän arvostusta. Rehn itsekin on entinen lottatyttö. Rehnin kerrotaan vierailleen Tampereella sotainvalidien kodissa, jossa ”hänen silmänsä kostuvat oikeasti”. Näin tekstissä tuodaan naisellinen herkkyys militaarisen roolin keskelle.

Jutun loppupuolella puhutaan Rehnin presidentinvaalikampanjasta ja tuodaan esille joitakin hänen vaaliteemojaan. Näitä kuitenkin vähätellään ja kirjoittaja väittää niiden olevan keskenään ristiriitaisia.

”Mutta Elisabeth Rehn pystyy näennäisen vaivattomasti edustamaan keskenään hyvinkin ristiriitaisia arvoja ja tavoitteita”

Rehn arvioidaan hyvin oikeistolaiseksi mutta liberaaliksi. Hänen luonnettaan kuvataan myös konservatiiviseksi ja naiiviksi. Toisaalta hänen suosionsa arvioidaan uhkaksi miesehdokkaille.

”Juuri vaalien alla hänen suosionsa nousee kohisten. Se murtaa kieli-, ikä- ja sukupuolirajoja tavalla, jonka täytyy tuntua hermostuttavalta miehisiin pääehdokkaista”

Toimittaja arvioi, että naiset saattaisivat hyvinkin äänestää Rehniä – ainakin mielenosoituksellisesti.

”Naiset saattavat hyvinkin kanavoidsa kiukkunsa presidentinvaalikamppailun kuvioista, Yleisradion nimityksistä, tai muusta koetusta epäoikeudenmukaisuudesta äänestämällä Elisabeth Rehniä, joka sentään on nainen ja lisäksi edustava”

Lauseesta saa vaikutelman, että naiset ovat niin hankalia luonteeltaan, että he saattavat kiukuspäissään tehdä jotakin holtitonta ja kenties peruuttamatonta, ja äänestää järjen vastaisesti, ainoastaan mielenosoituksellisesti. Tosin tekstin mukaan Rehnin vaikuttaa pelastavan hänen edustava ulkonäkönsä. Älykkyudesta, sopivuudesta työhön, osaamisesta, koulutuksesta tai aiemmasta kokemuksesta ei jutussa puhuta itse asiassa ollenkaan. Ainoastaan ulkonäkö lisää pätevyyttä.

Jutun lopuksi ympäristö on vaihtunut kampaamosta kansan keskuuteen, jossa Rehnin kuvataan sanovan ja tekevän epäloogisia ja kummallisiakin asioita. Tekstissä myös mainitaan Rehnin takkuilevasta suomen kielestä. Hänen kaksikielisyyttään ei siis pidetä vahvuutena.

”Ja Elisabeth Rehn painaa eteenpäin kuin panssarivaunu. Hieman onnahtelevalla suomen kielellään hän tulistuu talvisotaa vähättelevälle kyläkommunistille, kehuu varoittaneensa Zhirinovskista jo kolme vuotta sitten, lupaa silmät tuikkien keskustella tämän kanssa, puolustaa Ahon hallitusta, lupaa tutkituttaa päätökseen pettyneen kansalaisen rintamatunnusasian kolmanteen kertaan, vakuuttaa onnistuneensa kitkemään simputuksen lähes kokonaan, kertoo harkinneensa ehdokkuutensa perumista nähtyään Mäntyniemen, puolustaa presidentin palkankorotusta, lohduttaa taistelukuluston hukkaprozentista huolestunutta isänmaan ystävää, antaa luvan sinutella itseään vielä presidenttinäkin ja taputtaa paikalle tulleen koiran. Kaiken lisäksi hänellä näyttää olevan hauskaa”

Rehnin eriskummallisuutta korostetaan monin tavoin. Käsitys siitä, että nainen puolustusministerinä miesvaltaisella alueella on kummajainen, näkyy selkeästi tekstissä. Kirjoituksessa pyritään myös todistelemaan, että Rehn on selvinnyt tehtävästään hyvin. Tosin sitä, millaiset valmiudet hänellä olisi presidentin tehtäviin, ei arvioida. Hänen ulkonäköään puolestaan arvioidaan. Edustavaa ulkonäköä pidetään valtina.

Jutussa nostetaan esiin epäilyksiä, joita Rehniä kohtaan on esitetty. Epäilyiden syinä on osittain sukupuoli. Naisellisuutta tuodaan esiin luonnehtimalla Rehniä sympaattiseksi, iloiseksi ja sillä, että

”hänen silmänsä tuikkivat ja vilkkuvat iloisesti”. Valta osoitetaan timanteilla, mutta toisaalta Rehn kuvataan hieman höppänäksi, joka vain koheltaa julkisesti ja puhelee ristiriitaisiakin asioita.

Jutussa nousee esiin ristiriitaisia tulkintoja Rehnistä. Toisaalta hänen voittokulkuaan tuodaan esiin ylistävin sanoin, toisaalta taas hänen erikoisia piirteitään väheksytään. Toisinaan lukijan on vaikea vetää raja, missä kulkevat toimittajan sarkasmi, Rehnin itseironia ja vakavissaan esitetyt väitteet. Jutun tyyli on ajoittain hyvin raju, mikä myös sekoittaa selkeän kuvan saamista haastateltavasta.

Koska Rehn on naisena saavuttanut vahvan yhteiskunnallisen aseman, katsotaan hänen ajavan myös muiden naisten asiaa ja tasa-arvoa. Naiseus nostetaan esiin myös naisia koskevien tasa-arvokysymysten kautta. Hänet kuvataan myös helposti lähestyttäväksi ja välittäväksi, sillä hän pitää eläimistä, puhuu tavallisille ihmisille eikä häntä tarvitse teititellä.

Rehniin viitataan jutussa seuraavilla nimityksillä: ”hyvä tyttö”, ”naispuolinen puolustusministeri”, ”oikeistolainen hyvin tupeerattu hupakko”, ”asemastaan huumaantunut puolustusministeri”, ”vanhempi valtiopäivänainen”, ja ”epätavallinen ministeri”. Hänestä käytetään usein koko nimeä Elisabeth Rehn, tai pelkkää etunimeä. Kerran häntä nimitetään pelkällä sukunimellä.

6.5 Suomen Kuvalehti 2000-luku

2000-luvun aineistoksi valitsin Nokian entisen varatoimitusjohtajan ja Nokia Networksin johtajan, Sari Baldaufin, sekä pääministeri Mari Kiviniemen haastattelut.

6.5.1 Sari Baldauf: ”Niin kuin Jorma sanoi... hän aloittaa, kuten useaan kertaan haastattelun aikana”

Suomen Kuvalehti 18.12.2004, s. 20–24

Teksti: Arja Piispa

Kuvat: Petri Kaipainen

Haastateltavana Sari Baldauf, Nokia Networksin johtaja

”Sari Baldauf eron hetkellä: On uskallettava luopua”

Juttu käsittelee tehtävistään eroamassa olevaa Nokia Networksin johtajaa, Sari Baldaufia. Baldauf on yksi Suomen huippunaisjohtajista, muun muassa Nokian entinen varatoimitusjohtaja. Lisäksi hän on toiminut useiden suurten osakeyhtiöiden hallituksissa. Vuonna 1998 talouslehti Fortune nimesi Sari Baldaufin Euroopan vaikutusvaltaisimmaksi naisjohtajaksi. Muutama vuosi myöhemmin saman tekivät Wall Street Journal ja Financial Times. (Talouselämä 2010, www.talouselama.fi/)

Baldauf on myös hyvä esimerkki siitä, että huippunaisjohtaja on perheetön. Tilastojen mukaan naisjohtajat ovat niin Suomessa kuin muuallakin useammin perheettömiä kuin miesjohtajat tai muut naiset. Miesjohtajilla puolestaan on useammin puoliso ja lapsia kuin naisjohtajilla tai muilla ikäluokkansa miehillä (Kauppinen 2006, 21). Naimisissa olevalla miesjohtajalla oletetaan olevan vankka tukijoukko kotona, mikä antaa hänelle mahdollisuuden keskittyä täysillä työhönsä. Naimisissa olevan naisjohtajan puolestaan katsotaan asettavan perheensä edun uran edelle, joten hänen ei uskota omistautuvan työlleen yhtä kokonaisvaltaisesti kuin miesjohtajan (Kauppinen 2006, 22).

Suomen Kuvalehden haastattelussa pyritään selvittämään Baldaufin eron syytä ja hänen tulevaisuuden suunnitelmiaan. Kummassakaan ei käytännössä onnistuta. Heti alussa kerrotaan, että Baldauf kaihtaa julkisuutta. Tekstin lukemisen jälkeen lukija oivailtaa, ettei henkilöhaastattelun lukemisen jälkeenkään vielä tiedä paljoakaan Sari Baldaufista henkilönä.

Juttu alkaa Baldaufin tulevaisuuden suunnitelmien käsittelyllä. Baldauf kertoo oma-aloitteisesti ja puolileikillä alkavansa fysiikan opiskelun. Baldauf toteaa, että hän ymmärtää tekniikkaa, mutta ei

ymmärrä luonnon lakeja. Tämän vuoksi hän haluaa oppia fysiikkaa, ja ottaa selvää miten radioaallot kulkevat.

Jutun alkupuolella kerrotaan, että Nokiasta on lähtenyt kerralla kolme huippujohtajaa. Toimittaja pohtii tekstissään eropuuskan syitä potkuista huonoon ilmapiiriin. Mahdollisten potkujen taustalla aprikoidaan olevan muutaman päivän takainen uutinen, jonka mukaan Nokia hävisi miljardiluokan verkkokaupan kilpailijoilleen Yhdysvalloissa. Baldauf kiistää asiallisesti epäilyt ja toteaa, että kauppoja on tehty ennenkin. Hän perustelee, että johdon pitää uusiutua.

Jutussa ihmetellään syvästi, miksi Baldauf haluaa jättää paikkansa.

”Sari Baldauf on useasti listattu maailman vaikutusvaltaisimpien naisjohtajien joukkoon. Viimeksi lokakuussa Financial Times nimesi hänet Euroopan ykköseksi. Miksi hän luopuu vallastaan?”

Toimittaja korostaa, kuinka merkittävä naisjohtaja Sari Baldauf on myös kansainvälisesti. Lauseesta voi tulkita, että Baldauf on saavuttanut naiseksi harvinaislaatuisen hyvän aseman. Itse haluan johtaa tämän ajatuksen vielä pidemmälle: kun tällainen asema on naiselle niin harvinaista, naisjohtajalla on tavallaan vastuu pysyä tehtävässä ja olla esimerkkinä sekä tulenkantajana muille naisille. Tekstistä saa käsityksen, jonka mukaan valtaa kannattaa tavoitella, eikä sitä kannata päästää käsistään, jos sellaista saavuttaa.

Sari Baldaufin ulkonäköön viitataan jutussa kerran.

”Sari Baldauf on istunut pöytänsä takana tyylikkäässä jakkupuvussaan, timantit korvissa sädehtien, iloisesti hymyillen ja esimiehensä puhetta nyökytyksillä myötäillen.”

Tässä kohden muistutetaan, että joku on kuitenkin Baldaufin yläpuolella, hänen esimiehensä. Baldauf myös myötäilee esimiestään, eikä esimerkiksi päinvastoin. Myös toisessa kohdin jutussa korostetaan sitä, että Baldaufin yläpuolella on kuitenkin mies.

”– Niin kuin Jorma sanoi... hän aloittaa, kuten useaan kertaan haastattelun aikana

– Minulla on tapana tehdä suunnitelmia”

Baldaufin arvostusta pyritään nostamaan sillä, että hän olisi halunnut jättää Nokian jo pari vuotta sitten, mutta toimitusjohtaja Jorma Ollila pyysi häntä jäämään. Toisella kertaa Baldauf teki itsenäisen päätöksen, ja ylitti ”jopa” Ollilan.

”Baldauf sopi Ollilan kanssa jo runsaat kolme vuotta sitten, että hän lähtisi vuoden 2002 alussa. Sitten tuli New Yorkin terrori-isku ja paljon muuta. – Et voi nyt lähteä, Ollila sanoi. Uusi ajankohta sovittiin vuoteen 2003. Silloin Baldauf itse marssi pääjohtajan luo ja sanoi, että haluaa hoitaa asiat kuntoon”

Baldaufin valtaa määritellään miehen, mutta myös rahan kautta.

*”Mikä isopalkkaista optiomiljonääriä motivoi tekemään työtä? Raha tuskin enää?
– En ole koskaan tehnyt töitä rahan takia, että saisin paljon rahaa, hän sanoo.
– Se ei ole olennainen motivaattori. Ei meistä monenkaan olisi tarvinnut tehdä töitä aikoihin, mutta ei kukaan ole sen takia lopettanut”*

Baldaufilta siis udellaan, miksi hän haluaa luopua vallasta ja miksi hän ylipäättään on töissä, koska tienaa näin hyvin. Baldaufin ei oleteta haluavan säilyttää työtään, koska hän on siinä hyvä, tai koska hän nauttisi vastuusta, kansainvälisyydestä ja tuloksista, joita hän on saanut aikaan.

Baldauf on hyvin vaitelias yksityiselämästään.

”Pattereitaan Baldauf lataa luonnossa ja piilopirtillään Tammisaaren liepeillä, mielellään ystävien ja läheisten kanssa. Keitä läheiset ovat, on hänen yksityisasiansa. He ovat yksi syy siihen, että hän ei jakele haastatteluja, ei varsinkaan Suomessa”

Pienessä faktalaatikossa kerrotaan, että Baldauf on eronnut. Näiden tietojen valossa on selvää, ettei jutussa kerrota hänen perheestään.

6.5.2 Mari Kiviniemi: ”Aviomies, vaalien suurin häviäjä”

Suomen Kuvalehti 18.6.2010, s. 20–24

Teksti Leena Sharma

Kuvat Petri Kaipiainen

Haastateltavana Mari Kiviniemi, pääministeri

”Parrasvaloihin”

Mari Kiviniemeä haastateltiin Suomen Kuvalehteen siinä yhteydessä, kun hänet valittiin pääministeriksi. Anneli Jäätteenmäki teki lyhyen ja epäonnistuneen uran Suomen ensimmäisenä naispääministerinä, joten Kiviniemi oli Suomen naisjohtajuudelle uudenlainen alku. Tähän mennessä voidaan ainakin sanoa, että hän on pitkäaikaisin naispääministeri Suomessa. Kiviniemi on toiminut kansanedustajana, Suomen Keskustan puheenjohtajana ja pääministerinä, mitä ennen hän on ollut myös ulkomaankauppa- ja kehitysministeri sekä hallinto- ja kuntaministeri. (Mari Kiviniemi: www.eduskunta.fi/)

Haastattelun tapahtumapaikkana toimii Lahden suurhalli, jossa Kiviniemi on juuri valittu keskustan uudeksi puheenjohtajaksi ja Suomen seuraavaksi pääministeriksi. Jo jutun otsikossa Kiviniemi siirtyy ”parrasvaloihin”, eli julkisuuteen ja samalla muiden tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi.

Itse juttukaan ei ala politiikalla, pääministeriydestä hehkuttamisella, vaan sillä, miten pääministeriys ja julkisuus vaikuttavat Kiviniemen perheeseen.

”– Tässä on näiden vaalien suurin häviäjä, Mari Kiviniemi naurahtaa ja osoittaa paikalle saapuvaa miestään Juha Louhivuorta.

– Häneltä menee kuulemma yksityisyys.”

Kiviniemen sukupuoli ja myös naisjohtajuus korostuu useaan kertaan.

”Seuraavissa vaaleissa nähdään ensimmäistä kertaa Suomen historiassa nainen kahden suuren puolueen johdossa.”

Jutussa spekuloidaankin sitä, miksi keskustan johtoon valittiin nainen, ja mitä jos tehtävään olisikin valittu mies.

”Sdp:n puoluekokouksessa toukokuussa monet demariedustajat toivoivat Kiviniemen voittoa. He arvioivat, että puheenjohtaja Jutta Urpilaisen kannalta on parempi, että vastassa on Kiviniemi kuin kaksi ärhäkkää miestä: Mauri Pekkarinen ja Jyrki Katainen.

Heidän muistissaan oli ehkä parin kesän takainen Suomi Areenan väittely Porissa, missä Matti Vanhanen ja Jyrki Katainen pilkkasivat vastavalitun Urpilaisen vastauksia typeriksi. Kiviniemi on toista mieltä.

– Voi ajatella myös niin, että jos meillä olisi valittu mies, Sdp:n puheenjohtaja olisi noussut paremmin esiin miesten välissä. Sitä paitsi Jyrki Katainen on hyvin käyttäytyvä ihminen, en pidä häntä sellaisena repijänä ja tykittäjänä, että joku jäisi väittelyssä jyrän alle.

Kiviniemen mielestä keskustan puheenjohtajakamppailussa sukupuoli ei ollut mitään erityistä merkitystä. Jos joku fyysinen ominaisuus painoi, se oli ikä. Hän uskoo, että Suomessa ollaan pikkuhiljaa pääsemässä normaalitilanteeseen, missä sukupuoli ei ole merkityksellinen asia.”

Kiviniemi arvioi itseään myös epätyypilliseksi naiseksi, mutta myös puoluettaan tasa-arvoiseksi. Hän kertoo keskeiseksi osaamisalueekseen talouspolitiikan ja korostaa tuntemustaan myös ulko- ja turvallisuuspolitiikasta sekä Eurooppa-politiikasta. Hän tekee eron myös itsensä ja ”perinteisten naispoliitikkojen” välille.

– Voi sanoa, että olen yleispoliitikko. Jos ajatellaan perinteisiä naispoliitikkojen alueita kuten sosiaalipolitiikkaa, en ole ollut niissä valiokunnissa. Roolit ovat muuttuneet, varsinkin meidän puolueessamme: nyt nousi sosiaali- ja terveysministeriksi mies. Kaikissa puolueissa ei näin ole.

Tekstissä selvitetään Kiviniemen suhdetta ja välejä muihin puoluejohtajiin, Jutta Urpilaiseen, Timo Soiniin, Anni Sinnemäkeen ja Jyrki Kataiseen. Kiviniemellä on Suomen Kuvalehden mukaan parhaimmat välit miespuolisiin puoluejohtajiin. Naispuolisista puheenjohtajista Kiviniemi pyrkii erottautumaan, ikään kuin olisi edullisempaa olla hyvissä väleissä miespuolisten kollegojen kanssa. Kiviniemi tekee eroa Jutta Urpilaiseen ja painottaa yhteenkuuluvuuttaan Jyrki Kataiseen, jonka kanssa heillä on myös yhteinen harrastus. Kiviniemi korostaa erilaisuuttaan perinteisestä naisesta metsästysharrastuksensa nimissä ja puhuu ”miehekkäästä” lahjastaan kollegaltaan.

– Hän (Jutta Urpilainen) on vasta toisen kauden kansanedustaja, emmekä ole olleet samoissa valiokunnissa. Mutta ihan hyvät välit meillä on.

Katainen, kollega hallituksesta ja ministeriöstä, on paljon tutumpi. Keskustan ja kokoomuksen johtajia yhdistää myös metsästysharrastus.

– Sen jälkeen kun sain karhu- ja hirvikortin, Jyrki osti minulle pikku pullon Jägermeisteria taskumatilla. Ollaan piruiltu, että jos minut valitaan, niin hallitukselle tulee joka kuukausi metsästyspäivät, Kiviniemi nauraa.

Kiviniemi erottautuu myös vihreiden Anni Sinnemäestä, vaikka toteakin, etteivät he ole ”kuitenkaan ideologisesti mitenkään valovuosien päässä” toisistaan. Jopa perussuomalaisten Timo Soinin kanssa vaikuttaa löytyvän enemmän hengenheimolaisuutta.

Naispoliitikon elämä todetaan erilaiseksi miespoliitikoihin verrattuna, mutta lapsista ja perhe-elämästä ei juuri puhuta aviomiehen mainintaa lukuun ottamatta. Jutun lopussa keskitytään siihen, kuinka Kiviniemen yksityiselämä muuttuu. Esimerkiksi otetaan Facebook, turvallisuus ja asuminen. Kirjoittaja toteaa, että naispoliitikko joutuu helposti tarkkaan ulkonäkösyyniin. Esimerkiksi kerrotaan lehdissä raportoidut, Kiviniemen leopardikuvioiset ilta-asut ja kotelomekot, joita hän käytti muun muassa puoluekokouksessa.

Hän (Mari Kiviniemi) myöntää, että ulkoasuun satsaaminen vaatii naispoliitikolta ”hirveästi eforttia”

– Mutta ehkä miehillä on sitten omat paineensa.

Tekstissä nousee esiin naiseus ja sen liittäminen pääministeriyteen sekä sitä kautta johtajuuteen. Nainen pääministerinä on uutinen. Tässä jutussa myös mieheydestä sukupuolena puhutaan jonkin verran, vaikka käsitys miehestä normina näkyikin voimakkaana. Pääministerinä on totuttu näkemään mies, joten nainen on tähän nähden selkeä poikkeus. Naisilla myönnetään olevan miehiä enemmän ulkonäköpaineita. Haastattelussa Kiviniemi kuitenkin toteaa, että miehillä saattaa olla politiikassa omat paineensa. Näitä miesten paineita ei kuitenkaan käsitellä. Joko niistä ei haluta puhua, tai niihin ei haluta puuttua naispoliitikkoa koskevassa jutussa. Sukupuolta käsitellään jutussa muutoin monella tavalla.

Naiseuteen viitataan sanoilla ”nainen”, ”naispoliitikko”, ”naisulkopoliitikko”, ”naistalouspoliitikko”, ”äiti” ja ”sisko”, jotka esiintyvät jutussa ja otsikoissa yhteensä yhdeksän

kertaa. Mieheyteenkin viitataan kymmenen kertaa. Sukupuolella vaikuttaa siis olevan väliä ja se herättää kiinnostusta.

Kiviniemen näkemyksiä puolueen tai maan tulevaisuudesta ei kysytä tai niistä ei ainakaan mainita, sen sijaan ihmissuhteet ”työpaikalla” koetaan tärkeämmiksi asioiksi raportoida. Jutussa ei tuoda esiin lapsia, niistä ei itse asiassa mainita sanaakaan. Tosin aviomies tuodaan tekstiin mukaan heti alussa.

Haastattelussa antamissaan vastauksissaan Kiviniemi antaa itsestään vaikutelman, jolla hän tekee eroa muiden naisministereiden välille ja yhdistää itsensä pikemmin miesministereihin. Hän korostaa erilaisuuttaan muun muassa harrastusten ja uransa välietappien kautta.

Kiviniemeä kutsutaan yksinkertaisesti sukunimellä, eikä häneen liittyen ole keksitty minkäänlaisia symbolisia viittauksia. Kiviniemeä pidetään nuorena, mutta ikää pidetään positiivisena asiana. Kun Kiviniemi valittiin pääministeriksi, hän oli 42-vuotias. Jutussa ei kuitenkaan määritellä mihin nähden Kiviniemi katsotaan nuoreksi, verrataanko häntä muihin pääministereihin, ministereihin yleensä, poliitikkoihin vai johtajiin. Toisaalta jutussa ei tule ilmi, missä iässä pääministeriksi on liian nuori ja onko eri asia uskottavuuden kannalta olla nuori mies tai nuori nainen.

Kiviniemi ei päätöksenteollisesti hae tukea miehiltä, toisaalta sen kaltaisia asioita ei jutussa edes käsitellä.

7 Sukupuolta korostavat diskurssit naisjohtajista Suomen Kuvalehdessä

Tässä kappaleessa tarkastelen aineistoani diskurssianalyysin avulla. Olen nimennyt diskurssit sen perusteella, että ne asemoivat haastateltavan tiettyyn positioon ja muodostavat haastateltavalle tietynlaisen identiteetin. Samalla nämä diskurssit määrittelevät normaaliuden ja poikkeuksen välistä rajaa. Diskurssit ovat usein myös arvolutautuneita näkemyksiä, joiden perusteella asemoiminen tapahtuu.

7.1 Perheenäitidiskurssi

Aineistostani nousi yksi hyvin voimakas diskurssi, joka määritteli kodin naisen luonnolliseksi ympäristöksi. Nainen edusti myös työpaikallaan kotia, ja esimerkiksi toimitusjohtaja Maisa Siiralalta kysyttiin yksityiskohtaisesti jopa lastenkasvatusperiaatteita. Tämä toi esiin myös ristiriidan, jota naisjohtajat kokivat työssään: kuinka yhdistää työ ja perhe-elämä. Useimmat naisjohtajat potevat huonoa omaatuntoa koettaessaan jakaa oikeudenmukaisesti vähäistä aikaansa kodin ja uran välille (Vanhala 2005, 199, 202). Huonosta omastatunnosta kysyttiin myös finanssijohtaja Satu Huberilta.

”Siksi hän ei kannakaan huonoa omaatuntoa siitä, ettei luopunut urastaan, kuten äitinsä Raili Laitinen aikanaan teki.

– Tietysti tunnen jatkuvaa riittämättömyyttä, mutta en varmaan olisi yhtään parempi äiti, jos olisin aina kotona.”

Useissa jutuissa merkillepantavaa oli se arvojärjestys, joka niissä luotiin. Koti määriteltiin luonnolliseksi naisen paikaksi, joka oli ensisijainen ja välttämätön, kun taas työ ja johtajuus olivat vapaaehtoisia. Joissakin Suomen Kuvalehden jutuissa, kuten Marjatta Väänäsen haastattelussa, haastateltava todisteli, että koti menee aina uran edelle. Koska kodin toimet kuitenkin kärsivät naisen poissaolosta, naisen vastuulla oli hoitaa niille sijaistyöntekijä. Tämä todettiin Satu Huberin haastattelussa. Yhdessä jutuissa ei puhuttu naisjohtajan aviomiehen roolista kodinhoidossa tai perheasioissa. Vanhemmilta naisjohtajilta perhe-elämästä ei kuitenkaan tavallisesti kysytty, vaan kysymys kosketti vielä 1990-luvun lopullakin nuoria naisjohtajia. Tyypillinen esimerkki tällaisesta jutusta oli Valtiokonttorin finanssijohtaja Satu Huberin haastattelu, jossa tuotiin esille kotiaskareet. Jutun mukaan kodinhoito sujui kodinhoitajan avulla, sillä naisjohtajalla ei ollut aikaa hoitaa kotia. Jättämällä tässä kohden kokonaan pois maininta aviomiehestä, jutussa annettiin ymmärtää, että kotityöt kuuluvat naisen vastuulle.

Naisen julkisuus on historiallisesti ollut harvinaisempaa kuin miehen, joten se vaikutti aiheuttavan aineistoni perusteella pohdintaa. Muun muassa Pirkko Työläjärven haastattelussa vuonna 1980 julkisuus määriteltiin ongelmalliseksi. Ongelman kärsijät olivat jutun mukaan tavallisesti aviomies ja lapset. Työläjärven mukaan hänen kohdallaan ongelmaa ei syntynyt, koska mies oli jo valmiiksi julkisuudessa ja lapsia heillä ei ole.

”Minun kohdallani ei ole tätä hintaa tarvinnut maksaa. Meillä ei ole lapsia, ja mieheni on samanlainen yhteiskunnallinen ihminen kuin minäkin”

Myös Maisa Siiralalta kysyttiin vuonna 1970, mitä lapset tuumivat siitä tilanteesta, että äiti on toimitusjohtaja. Julkisuuden katsotaan vaikuttavan vahvasti kodin piiriin ja yksityiselämään, ja siksi jutuissa toisinaan selvitettiin, miten julkisuus perhe-elämässä on otettu vastaan.

Tätä ongelmaa ei ollut esimerkiksi Sari Baldaufin kohdalla, jonka kerrottiin olevan lapseton ja eronnut miehestään. Naisjohtajat ovat useammin perheettömiä kuin muut naiset ja miehet tai miesjohtajat keskimäärin (Vanhala 2005, 200–201, Karento 1999, 62; Kauppinen 2006, 21). Sari Baldauf olikin tyypillinen esimerkki tällaisesta menestyneestä naisjohtajasta, jolla ei ole perhettä. Niinpä joko julkisuus, tai johtajuuden vaatima sitoutuneisuus ja työmäärä, näyttäisivät aiheuttavan haittaa enemmän naisjohtajille kuin miesjohtajille.

Kodin asioihin naisjohtajat liitettiin aineistossani myös siten, että heidän annettiin kertoa haastatteluissa lastenkasvatusperiaatteistaan tai kannastaan esimerkiksi siihen, miten perhe-elämä voitaisiin huomioida työelämässä paremmin.

Aineistossani 2000-luvulla naisilta ei kuitenkaan enää kysytty niin suoraan perheen merkityksestä tai kyseenalaistettu jakaantunutta roolia perheenäitinä ja johtajana. Sikäli kuin aineistostani voi päätellä, suhtautuminen perhekysymyksiin on 2000-luvulla muuttunut huomattavasti aiempaa varovaisemmaksi.

7.2 Selviytyjädiskurssi

Aineistoni henkilöjutuissa pyrittiin usein todistelemaan naisjohtajan pätevyyttä. Toisinaan naisjohtajalta kysyttiin suoraan, hirvittääkö häntä vastuu ja riskit, kuten finanssijohtaja Satu Huberin haastattelussa 1990-luvulta. Toisinaan naiselta varmistettiin, onko hänen ulottuvillaan asiantuntija-apua, jos hänen taitonsa ja kykynsä eivät riittäisikään. Näin tehtiin Maisa Siiralan haastattelussa 1970-luvulla. Siiralan ei siis katsottu olevan itse asiantuntija. Siiralalta kysyttiin myös, kokiko hän ”taloudellisen puolen” hoitamisen vaikeaksi. Lisäksi Siiralan hurjaa vastuun määrää päiviteltiin laajasti heti jutun alussa.

Etenkin 1970-luvulla naisjohtajien taitoja kyseenalaistettiin räikeästi, ja toisinaan naiset itsekin myönsivät, etteivät osaa kaikkea. 1970-luvulla Marjatta Väänänen jopa ihmetteli, että hänet oli katsottu sopivaksi ministerin tehtävään. Toisaalta naiset selittivät, että he ovat valmiita oppimaan uutta ja ottamaan selvää heille vieraista asioista. Naiset siis sisäistivät, että heihin ei uskottu, joten heidän itsetuntonsa sopeutui tähän näkemykseen. Naisten ei aina uskottu pärjäävän vastuullisissa johtotehtävissä. Tekstien mukaan selviytymistä hankaloitti lisäksi usein se, jos naiset toimivat miesvaltaisella alalla. Rakennusalalla toimitusjohtajana työskentelevä Siirala kuitenkin totesi, ettei ”naisuus ole este selviytymiselle”, vaikka toimittaja tätä selvästi epäilikin. Selviytyjädiskurssi korostui voimakkaasti nimenomaan Siiralan haastattelussa, koska hän oli vielä nuori ja perheellinen.

Selviytymisen vaikeutta korostettiin sillä, että haastateltavista tuotiin esiin luonteen heikkouksia. Vielä 1990-luvulla presidentin vaalikampanjan alla puolustusministeri Elisabeth Rehnin ”hölmöyttä” tuotiin esiin erittäin provosoivasti. Vasta 2000-luvulle tultaessa tyyli kuitenkin alkoi muuttua. Naisjohtajien tietämättömyyttä ei enää korostettu, eikä heidän epävarmuuttaan enää tuotu esiin teksteissä. Kysymykset kaunistuivat, eikä kyseenalaistamista tehty enää ainakaan suoraan.

Henkilöjutuissa on kaikesta huolimatta usein tavoitteena tuoda esiin haastateltava hyvässä valossa, ja aineistoni jutuissakin korostettiin ainakin jossain kohdin naisjohtajien selviytymistaitoa. 1970-luvulla jutuissa pyrittiinkin korostamaan haastateltavien erinomaisuutta ylistävin sanoin, kyseenalaistamisesta huolimatta. Sanoma näissä jutuissa olikin toisinaan hyvin ristiriitainen: aluksi naisellisuutta ja johtamistaitoja väheksyttiin, mutta tämän jälkeen haastateltavan erinomaisuutta korostettiin maailmaa syleilevin sanoin. Esimerkki tällaisesta on opetusministeri Marjatta Väänäsen haastattelu 1970-luvulta. Väänäsen tapauksessa naisjohtajan positiivisiksi puoliksi nähtiin persoonallisuus, ulkonäkö ja sinnikkyys. Silmiinpistävää onkin, että aineistoni jutuissa ei juuri korostettu naisjohtajien selviytymisen perustana työkokemusta, asiantuntevuutta, kielitaitoa, organisointikykyä tai vaikkapa koulutusta. Vaikka työkokemuksesta kerrottiin, sitä ei pidetty edellytyksenä nykyiseen vakanssiin. Toisinaan huippu-ura oli mahdollistunut lähinnä hyvän tuurin avulla, ”tuhkimotarinaan” (SK Työläjäjärvi).

Elisabeth Rehnin haastattelu 1990-luvulta oli myös hyvä esimerkki siitä, kuinka naisen valtaa koetettiin perustella tyylikkäällä ulkonäöllä ja reippaalla persoonallisuudella. Taustalla piili kuitenkin työttömyys ja päätöksentekotaitojen väheksyntä.

Toisaalta hyvien piirteiden ylikorostaminen on myös merkki siitä, että hyvyyttä pitää jollakin tavalla todistella. Jos arvovalta olisi ollut kiistatonta, todistelua ei olisi tarvittu. Teksteissä hehkutettiin naisten itsevarmuutta, jämäkkyyttä ja tarmokkuutta. Väänästä kehuttiin ”oikeaksi poliitikoksi”. Myös haastateltavien annettiin todistella teksteissä omaa pätevyyttään tai jämäkkyyttään päätöksenteossa.

”Mutta älköön kukaan luulko, ettei Marjatta Väänänen olisi oikea poliitikko. Kyllä hän on – siinä suhteessa umpiluuta” (SK Väänänen)

”Olen tosissani” (SK Siirala)

Naisjohtajien keskeneräistä johtajuutta tuotiin esille muun muassa Maisa Siiralan, Satu Huberin ja Elisabeth Rehnin jutuissa. Epävarmuus nostettiin esiin selviytymiskeinoja korostamalla, jolloin naisjohtaja ”uskaltaa kysyä asioita rohkeasti” jos ei tiedä, ”on valmis oppimaan uutta” tai ”käyttämään asiantuntijan neuvoja”. Toisaalta jutuissa on haluttu tuoda esiin ”ettei hän kuvittele osaavansa kaikkea”. Näillä puhetavoilla naisesta on hankala saada vahvaa kuvaa.

Selviytyjän tukija on 2000-luvullakin yleensä mies, tai ”asiantuntija”. Asiantuntija puolestaan on todennäköisesti mies, esimerkiksi oma esimies, veli tai aviomies (SK Siirala). Tästä lisää Aatamin kylkiluusta -diskurssin kohdalla.

7.3 Kummajaisdiskurssi (toiseus)

Aineistoni haastatteluissa nainen näyttäytyi usein erikoisuutena johtajana. Nais erityisyys johtamisessa johti usein myös jatkuvaan sukupuolten uudelleen määrittelyyn johtamisessa. Nais erityisyys ja tämä ”kummajaisuus” näkyi läpi koko aineistoni vuodesta 1970 vuoteen 2010.

Tässä kummajaisdiskurssissa mies asetetaan normiksi, josta nainen poikkeaa. Naiseus asemoituu toiseuden rooliin, poikkeukseksi. Teksteissä tätä poikkeusta pyritään usein perustelemaan ja sen hyvyyttä todistellaan. Taustalla piilee kuitenkin jatkuva epäily poikkeuksen riittävydestä tehtäviin, jotka on hoidettu ennen aivan toisin. Poikkeusta pyritään kuvailemaan vertaamalla sitä normiin, tässä tapauksessa miesjohtajaan. Poikkeus ymmärretään normin kautta sekä nostamalla esiin

eroavaisuuksia normin ja poikkeuksen välillä. Poikkeus korostuu aineistossani muun muassa siksi, että olen valinnut tekstejä, joissa naisjohtajat toimivat itselleen ennen valtaamattomalla alueella. Haluan kuitenkin tutkia, miten tämä toiseus teksteissä näkyy.

Naisen pääsyä johtajaksi ihmeteltiin 1970- ja 1980-luvuilla, naista presidenttiehdokkaana hehkutettiin 1990-luvulla ja naista pääministerinä 2000-luvulla. Naisjohtajan ihmettely ei luultavasti loppu, ainakaan ennen kuin naiset ovat vallanneet kertaalleen kaikkien alojen johtopaikat.

Maisa Siiralan haastattelussa vuonna 1970 todettiin suoraan, että Siirala on ”poikkeuksellinen toimitusjohtaja”. Kummalliseksi Siiralan teki ainakin se, että hän oli nainen. Lisäksi hän oli tehtävään poikkeuksellisen nuori, tosin Siiralan ikää ei jutussa mainittu.

Kaukokiidon toimitusjohtaja Saimi Westerlund pohdiskelee haastattelussaan uransa alkuvaiheen tuntemuksia, joissa hän punnitsi asennoitumista tehtävänsä ja etsi sopivaa naisjohtajan mallia.

”Miesjohtajat tunnisti silloin kilometrin päästä” (SK Westerlund)

Miesjohtaja nähtiin normiksi, ja naisjohtajan suhde tähän normiin oli epäselvä. Westerlund ei tiennyt, pitäisikö pyrkiä olemaan samanlainen vai olla jollakin tapaa naisellisempi. Westerlundia kuvataan jutussa hyvin uudistushenkiseksi, hän toi esiin muun muassa naisasiakysymyksiä työpaikallaan, mutta uudisti myös toimintaa ja toi yritykseen kansainvälisiä virtauksia. Tosin uudistushenkisyyden taustalla saattaa vaikuttaa persoona yhtäläillä kuin sukupuolikin. ”Rekkarouva” on joka tapauksessa alansa kummajainen, sillä hän on päätenyt ”kotirouvasta johtajaksi”.

Naiseus on miesvaltaisessa johtoportaan helpposti silmiinpistävä näky. 1990-luvulla Elisabeth Rehniä pidettiin erikoisuutena puolustusministerin tehtävissä.

”Nainen Hornetissa tai tykkiveneen kannella oli sen verran pikantti näky” (SK Rehn)

”– Voi ajatella myös niin, että jos meillä (keskustapuolueessa) olisi valittu mies, Sdp:n puheenjohtaja olisi nousut paremmin esiin miesten välissä.” (SK Kiviniemi)

Erilaisuutta korostetaan kysymyksillä ja toteamuksilla, kuten

”millaista on olla nainen politiikassa” (SK Työläjäarvi)

”pelkäätkö, että teidän on vaikea selviytyä mieskeskeisen kulttuurimme rakennusrintamalla siksi, että olette nainen” (SK Siirala).

ei ole ”vähäisintäkään syytä asettaa huutomerkkiä toteamuksen perään: Nainen rakennusliikkeen toimitusjohtajana” (SK Siirala)

Kummallisuutta lisää se, että naisjohtajat toimivat perinteisillä miesten alueilla. Naiset nähdään pehmeiksi ja tunteellisiksi, ja ristiriita syntyy, kun heidät heitetään miesten kovalle ja kylmälle johtajuusalueelle. Tämän lisäksi he astuvat julkisuuteen, mikä poikkeaa myös perinteisestä naisen roolista.

Teksteissä pyrittiin selvittämään naisjohtajuutta eroavaisuuksien kautta, esimerkiksi selvittämällä naisten ja miesten eroja ja vastaavasti, miten naispoliitikot eroavat miespoliitikoista.

”Naisena olemiseen liittyy sellaisia perusarvoja, joita ei ole miesten maailmassa. Ja nuo maailmat ovat erilaisia – ilman arvoasetelmia. Niitä ei voi selittää kaavalla yksi ynnä yksi on kaksi. Naispoliitikojen tehtävä on osoittaa, että on naisten maailma!” (SK Työläjäarvi)

Naisjohtajan ulkonäköpaineet osataan kuvata konkreettisiksi eroiksi, miehilläkin todetaan olevan omat paineensa, tosin niitä ei tarkemmin eritellä.

*”Hän myöntää, että ulkoasuun satsaaminen vaatii naispoliitikolta ’hirveästi eforttia’
– Mutta ehkä miehillä on sitten omat paineensa.” (SK Kiviniemi)*

Menestyvä nainen on kaikin tavoin poikkeus valtavirrasta, ja siksi hänen menestystään hehkutetaan.

”Sari Baldauf on useasti listattu maailman vaikutusvaltaisimpien naisjohtajien joukkoon. Viimeksi lokakuussa Financial Times nimesi hänet Euroopan ykköseksi” (SK Baldauf)

”Seuraavissa vaaleissa nähdään ensimmäistä kertaa Suomen historiassa nainen kahden suuren puolueen johdossa.” (SK Kiviniemi)

”Pirkko Työläjärvi, liityitte puolueeseen vasta vuonna -68. Vuonna -72 olitte jo eduskunnassa, vuonna -75 puolueenne varapuheenjohtaja, viime vaaleissa saitte runsaasti yli kymmentuhatta ääntä. Olette jo kolmatta kertaa ministerinä ja istutte tässä haastateltavana Smolnan sinisellä samettisohvalla, toisena valtiovarainministerinä. Miltä tuntuu? Ettekö nipistele itseänne?” (SK Työläjärvi)

Sukupuolen vaikutusta menestykseen arvioidaan useassa jutussa. Yleensä haastateltavat haluavat kieltää sukupuolensa vaikutuksen menestykseen tai sen puutteeseen. Kysymyksen asettelu on muuttunut neljässä vuosikymmenessä käänteiseksi. Työläjärveltä kysyttiin, onko sukupuolesta ollut haittaa uralla, Kiviniemeltä puolestaan kysyttiin, valittiinko hänet pääministeriksi siksi, koska hän on nainen.

”Sukupuoleni on ollut lähinnä etu, minua ei ole vierastettu sen vuoksi.” (SK Työläjärvi)

”Kiviniemen mielestä keskustan puheenjohtajakamppailussa sukupuolella ei ollut mitään erityistä merkitystä. Jos joku fyysinen ominaisuus painoi, se oli ikä” (SK Kiviniemi)

Tutkimukseni valossa naiseus on edelleen työelämässä etenemiselle pikemminkin este ja haitta, kuin etu. Silti esimerkiksi Kiviniemen haastattelussa oletetaan, että hänet valittiin pääministeriksi naiseuden vuoksi. Hänet olisi siten valittu johtotehtävään nimenomaan sukupuolensa edustajana. Mielenkiintoista onkin, missä vaiheessa kysymys on kääntynyt päälaelleen. Tosin julkisella sektorilla on voimakkaammat tasa-arvoperiaatteet ja määräykset yksityiseen sektoriin verrattuna, joten taustalla saattaa vaikuttaa oletus naiskiintiöiden täyttämistä. Haastateltava tuodaan kuitenkin huonoon valoon vihjaamalla, että hänet on valittu pelkästään kiintiöperiaatteella kuin hänen taitojensa ja kykyjensä vuoksi. Joka tapauksessa kiintiönainen poikkeaa aina valtavirrasta, eli miehestä. Kiintiönaisen asema on myös huonompi verrattuna mieheen, jonka ei tarvitse pinnistellä tullakseen huomatuksi johtajavalinnassa. Kiintiönaisen leima on helposti negatiivinen, koska häntä ei ole yksiselitteisesti valittu taitojensa perusteella.

Naisjohtajan ja miesjohtajan eroavaisuutta tuodaan esiin myös naisten ja miesten kykyjen vertailulla. Naisjohtajan epäillään tarvitsevan miehisiä ominaisuuksia politiikassa, eli naiseus asetetaan arvoasteikossa miestä alemmas. Toisin sanoen menestykseen tarvitaankin miehisiä piirteitä, ”pelkkä” naiseus ei riitä.

”Täytyykö naisen olla politiikassa mies?” (SK Työläjärvi)

”Elisabeth Rehn on nainen mutta myös mies, selitti Pertti Salolainen puolustusministerin menestystä” (SK Rehn 21.1.1994, 23)

Naisen pitäisi siis pyrkiä olemaan enemmän mies, jotta hän menestyy. Toisaalta, jos hän on liian miehinen, hänet koetaan kylmäksi ja pelottavaksi.

Kiviniemen haastattelussa pääministeriä kuvataan epätyypilliseksi naiseksi. Jutussa tehdään eroa Kiviniemen ja perinteisten naispoliitikkojen välille, mutta Kiviniemi erotetaan myös muista naispuolisista puoluejohtajista. Kiviniemen yhteys ja hyvät välit miespuolisiin puolueiden puheenjohtajiin korostuu. Naisjohtajan vahvuutta korostetaan tekemällä hänestä miesjohtajan kaltainen. Vaikuttaa, että haastateltavat ovat varsinkin 2000-luvulla myös itse sisäistäneet tämän aselman. Kun miehisuus on tavoite, johon pyritään, muodostuu naiseudesta häiriötila, josta pyritään pois.

7.4 Tunteilijadiskurssi

Tässä diskurssissa nainen asemoidaan tunteidensa vangiksi. Hänen tekemisiään ei nähdä välttämättä järkeen pohjautuviksi valinnoiksi, vaan tunteiden aiheuttamiksi tuloksiksi.

Naisen tunteilijadiskurssi tulee esille siten, että tuntemuksia eri asioihin kysytään paljon. Häneltä kysytään tunnepitoisia kysymyksiä, kuten miltä nopea menestys tuntuu, pelottaako mieskeskeinen kulttuuri, hirvittääkö riski, painaako vastuu, miltä tuntuu olla naispoliitikko, miltä julkisuus tuntuu, miltä määrääminen tuntuu, milloin itkettää ja millaiset suhteet kollegoihin on. Toisinaan tieto ja strategiakin ovat naisjohtajan kohdalla uskon asia, kuten kysyttäessä ”uskotteko ryhmätyöhön?” (SK Siirala).

Naisjohtajat määritellään aineistossani usein hyvin tunteellisiksi olennoiksi etenkin vielä 1980-luvulle asti, jolloin heidän tekemisiään arvioidaan pitkälti tunteiden ja myös ihmissuhteiden kautta. Kuitenkin 1990–2010 -luvulla naisjohtajilta kysytään usein, millaiset välit heillä on kollegoihinsa, kuten puolustusministeri Elisabeth Rehnin suhteet ulkoministeri Pekka Haavistoon, tai pääministeri Mari Kiviniemen suhteet muihin puoluejohtajiin.

Naista itseään kuvataan herkästi tunne-elämän kautta. Hän on joko yllättävän kylmä ja asiallinen (SK Väänänen), tai sitten holtiton tunteidensa purkaja, joka tekee äkkipikaisesti jotakin peruuttamatonta (SK Rehn). 2000-luvulla tunteiden kuvailu on vähentynyt, samalla haastateltavat ovat ottaneet selkeästi etäisyyttä haastattelijoihin.

Naisen tunne-elämää kuvataan eri tulokulmista, mutta usein nämä tulokulmat ovat jopa päällekkäisiä ja menevät sekaisin.

7.4.1 Kylmä nainen

Naisjohtaja koetaan liian tunteettomaksi ja jopa pelottavaksi. Esimerkiksi Väänästä kuvataan ”viileän asialliseksi”.

”Ihmisenä häntä ei pääse lähelle, eikä oikeastaan opi tuntemaan.”

”Hän on niin kylmäkiskoinen ja hillitty, että panee ajattelemaan, miten pitkälle se on luontaista, miten pitkälle opeteltua.”

Kylmää naista verrataan helposti mieheen. Perinteisesti nainen ymmärretään tunteelliseksi, joten poiketessaan stereotyyppisestä naisesta, kylmä nainen aiheuttaa hämmennystä.

Naisen uskottavuutta kylmyys kuitenkin vaikutti lisäävän. Kylmä nainen oli usein hieman iäkkäämpi ja kokeneempi johtaja. 2000-luvulla kylmä nainen -diskurssi on yleisempi, mutta kylmyyttä ei suoraan todeta. Esimerkiksi Sari Baldaufin haastattelussa vain mainittiin, että Baldauf haluaa pitää yksityiset asiat yksityisinä, joten kylmyys on muuttunut 2000-luvulla lähinnä etäisyyden ottamiseksi.

7.4.2 Herkkä nainen

Naisen herkkyyys tuotiin jutuissa esiin etenkin perheen kautta. Perheen merkitys teksteissä kuitenkin väheni 2000-luvulle tultaessa. Johtajana ja perheenäitinä yksi herkkyyden merkki oli riittämättömyyden tunne.

”– Tietysti tunnen jatkuvaa riittämättömyyttä (SK Huber)”

”Marjatta Väänänen elämässä koti ja perhe merkitsevät eniten – siksi hän ei odota muulta kovin paljon” (SK Väänänen)

Herkkyyttä voi olla myös itkemisen kuvailu (SK Työläjäjärvi). Herkkä nainen oli myös kokenut jotakin ikävää menneisyydessään, kuten perheyriityksen konkurssin tai aviokriisin (SK Rehn).

Rehnin herkkyyttä tuodaan esille myös kertomalla hänen vierailleen Tampereella sotainvalidien kodissa, jossa ”hänen silmänsä kostuvat oikeasti”.

Pehmeyttä kuvattiin myös siinä, millaista työvoimapolitiikkaa johtaja harjoitti.

”Saimi Westerlund on kova rekkarouva, joka työnantajana ajaa pehmolinjaa” (SK Westerlund)

Useimmiten naisen tunteellisuus tuotiin 1970–1990 -luvuilla kuitenkin esiin sekavuutena, joka saattoi vaikuttaa myös päätöksentekoon. Tästä lisää seuraavassa kappaleessa.

7.4.3 Sekava nainen

1970–1990 -luvuilla naiset kuvataan tutkimissani jutuissa usein hyvin tunteellisiksi, mutta tunteet nähdään helpommin epäloogisiksi myrskyiksi kuin luonnollisiksi inhimillisyyden piirteiksi. 2000-luvulla otetaan selkeästi etäisyyttä tunteisiin ja jutuissa pyritään antamaan haastateltavista selkeästi hillitympi kuva.

Sekavan naisen piirteitä tuodaan esille teksteissä antamalla ymmärtää, että naiset itkevät helposti (SK Työläjärvi), sanovat ääneen mitä mieleen juolahtaa sekä toimivat ristiriitaisesti järjen ja tunteiden rajamailla. Tekstin luoma mielikuva sekavuudesta korostuu litteroimalla haastateltavan sanomiset muuttamatta niitä lehtikielelle ja ylipäättään valikoimalla tekstiin sellaisia tokaisuja, jotka saavat naisjohtajat näyttämään hölmöiltä. Toisaalta toimittaja itse on voinut ymmärtää jotakin väärin tai hän ei ole hahmottanut, mitä haastateltava oikeastaan tarkoittaa. Myös kysymysten valinnoilla voidaan ohjata vastauksia.

”On kiva sanoa paukauttaa ääneen asioita, joita on mietiskellyt!” (SK Työläjärvi)

”Milloin Teitä itkettää?”

– Aika ajoitin itkettää ihan hurjasti, itse asiassa olen aikamoinen porukolli” (SK Työläjärvi)

Kun tekstissä sana ”porukolli” nostettiin myös väliotsikoksi, Työläjärvestä sai helposti itkeskelevän mielikuvan.

Toimittaja teki teksteissä usein tulkintoja haastateltavastaan, mikä saattaa myös antaa haastateltavasta erikoisen kuvan.

”Vaikuttaa siltä kuin Marjatta Väänänen vastustuksesta ja hyökkäilystä valittaessaan samalla myös nauttisi niistä” (SK Väänänen)

”Mutta Elisabeth Rehn pystyy näennäisen vaivattomasti edustamaan keskenään hyvinkin ristiriitaisia arvoja ja tavoitteita” (SK Rehn)

Naisjohtajista annettiin toisinaan myös mielikuva, jonka mukaan he toimivat epäjohdonmukaisesti ja järjenvastaisesti.

”Kun toimittajat ojensivat mikrofoninsa häntä kohti, hän kertoi juuri sen mistä piti olla hiljaa” (SK Rehn)

”Olivat tytöt kuulemma tehneet aikamoisia päätöksiä yhdessä” (SK Väänänen)

”Mutta kovissa neuvotteluissa... No, häntä ymmärretään. Hän on nainen.” (SK Väänänen)

Toisinaan naisjohtajia nimiteltiin, vaikkakin toisia lainaten.

”Oikeistolainen hyvin tupeerattu hupakko” (SK Rehn)

”Puolustusministeri Elisabeth Rehn on hyvä tyttö” (SK Rehn)

Aineistossani naiset erotettiin miehistä sekavuudella, sillä yleensä miehiin liitetään loogisuus, strategisuus, käytännöllisyys, ongelmanratkaisukyky ja johdonmukaisuus (Aaltio-Marjosola 2001, 59–66, 67–68; Karento 1999, 17). Naisjohtajat asetettiin siis toiseuden piiriin, josta käsin heitä verrattiin miesjohtajiin.

Naisista saatiin toisinaan sekava kuva luettelemalla heistä mainittuja, keskenään ristiriitaisiakin ominaispiirteitä.

7.4.4 Määrätietoinen nainen

Edellisessä alaluvussa totesin, että naisia pidetään perinteisesti tunteellisempina kuin miehiä. Naisjohtajissa korostuivat ne persoonallisuudet, jotka osoittautuivat koviksi ja määrätietoiseksi.

”Ja Elisabeth Rehn painaa eteenpäin kuin panssarivaunu” (SK Rehn)

Naisjohtajia kuvattiin muun muassa sanoilla ”tarmokas”, (SK Huber, SK Siirala) ”taistelutahtoinen” (SK Väänänen). Westerlundista annettiin itsevarma ja määrätietoinen vaikutelma hänen haastattelussaan.

Toisinaan määrätietoisuudesta kertominen vaikuttaa lähinnä todistelulta.

”Mutta älköön kukaan luulko, ettei Marjatta Väänänen olisi oikea poliitikko. Kyllä hän on – siinä suhteessa umpiluuta” (SK Väänänen)

7.5 Jakkupukunainen -diskurssi

Naisjohtajaa määritellään usein ulkonäkönsä kautta. Naisen valtaa lisää tai sen puutetta korvaa tyylikäs ulkonäkö, johon liittyvät muun muassa jakkupuku ja timantit. Nämä antavat haastateltavasta arvokkaan ja menestyvän vaikutelman.

”Timantti välähtää nimettömässä” (SK Rehn)

Tyylikkyydellä pyritään ilmeisesti antamaan haastateltavalle jonkinlaisia lisäpisteitä.

”Sari Baldauf on istunut pöytänsä takana tyylikkäässä jakkupuvussaan, timantit korvissa sädehtien, iloisesti hymyillen ja esimiehensä puhetta nyökytyksillä myötäillen.” (SK Baldauf)

”Tämän kaltaisia kysymyksiä on tältä tarmokkaalta ja tyylikkäältä naiselta turha kysellä” (SK Huber)

”Asia vain paranee, jos on kiltteyden ja ahkeruuden ohessa vielä sieväkin” (SK Rehn)

”...äänestämällä Elisabeth Rehniä, joka sentään on nainen ja lisäksi edustava” (SK Rehn)

1970–1990 -luvuilla Suomen Kuvalehdessä puhuttiin erikoisella tavalla ulkonäöstä. Lisäksi ulkonäössä kiinnitettiin huomiota eri asioihin kuin mitä tänä päivänä. 1990–2000 -luvuilla erityisesti vaatteet, timantit ja jakkupuvut kiinnostavat, 1970–1980 -luvuilla puolestaan muut yksityiskohdat ja ulkoinen olemus.

”...tuo tätimäinen hahmo...” (SK Väänänen)

Myös esimerkiksi Rehn on tehnyt haastattelun mukaan vaikutuksen sympatiallaan ja naisellisuudellaan, ”hymyllään ja iloisesti vilkkuvilla silmillään”.

2000-luvulla kiinnitetään huomiota suuremmin vaatteisiin. Kiviniemen haastattelussa todetaan kiertelemättä, että naispoliitikko joutuu miespoliitikkoa helpommin tarkkaan ulkonäkösyyniin. Esimerkiksi kerrotaan lehdissä raportoidut, Kiviniemen leopardikuvioiset ilta-asut ja kotelomekot, joita hän käytti muun muassa puoluekokouksessa. Kiviniemi myös myöntää haastattelussaan ulkonäköpaineiden olemassaolon.

”Hän (Mari Kiviniemi) myöntää, että ulkoasuun satsaaminen vaatii naispoliitikolta ’hirveästi eforttia’”

Ulkonäköön puututaan Kiviniemen mukaan jo lähipiiristä.

”- Äiti soittaa, että sinulla oli sitten hirveän näköisesti hiukset televisiossa, tai sisko kysyy, että mitä ihmettä sinulla oli päällä”

7.6 Aatamin kylkiluusta -diskurssi

Nimesin tämän diskurssin aineistossani Aatamin kylkiluusta -diskurssiksi, koska tämä asemoi naisjohtajan usein suhteessa mieheen tai miehen kautta. Naisjohtajan suhteutumista miehiin arvioitiin sekä perheessä että työpaikalla. Usein naisten tärkeälle asemalle pyrittiin saamaan lisäarvoa miesten kautta.

2000-luvulla Sari Baldauf tukeutui haastattelussaan esimieheensä, Nokian toimitusjohtaja Jorma Ollilaan. Baldauf saadaan tässä näyttämään alisteiselta esimiehelleen, Jorma Ollilalle.

”– Niin kuin Jorma sanoi... hän aloittaa, kuten useaan kertaan haastattelun aikana”

”...esimiehensä puhetta nyökytyksillä myötäillen”

”– Et voi nyt lähteä, Ollila sanoi”

Toisaalta Baldaufille koetettiin antaa lisäarvoa, koska hän on tekemisissä tällaisen suuren mahtiherran kanssa.

Mari Kiviniemi puolestaan painotti yhteenkuuluvuuttaan Jyrki Kataiseen, jonka kanssa heillä oli myös yhteinen harrastus, metsästys. Sen sijaan Kiviniemi erotettiin naispuolisista puolueiden puheenjohtajista. Ystävyys Jyrki Kataisen kanssa vaikutti olevan arvokkaampaa kuin esimerkiksi Anni Sinnemäen kanssa, hallituskumppanuudesta huolimatta.

Satu Huber sai jutussa lisäarvoa, kun hänen isänsä huomautettiin olevan pankinjohtaja ja entinen Yhdyspankin varatoimitusjohtaja. Jutussa kerrottiin myös keitä olivat Huberin veli ja isoisä. Heidän molempien arvokas asemansa mainittiin niin ikään jutussa. Myöhemmin jutussa kerrottiin, että

Huberin veli oli ollut aikanaan Huberin esimies MeritaNordbankenissa. Yritys myös saatettiin peria omalta isältä (SK Siirala).

Usein myös asiantuntija-apua saadaan miehiltä, toisinaan myös aviomieheltä.

”Arvostan suuresti sitä apua, jota saan mieheltäni” (SK Siirala)

Ennen 2000-lukua nainen määriteltiin toisinaan vielä perheensä kautta. Esimerkiksi Maisa Siiralan elämäntarina kiedottiin isäänsä, mieheensä ja lapsiinsa jo heti jutun alussa. Perheeseen naisjohtajat sidottiin myös esimerkiksi huonon omantunnon kautta, joka aiheutui perhe-elämän ja työn hankalasta yhteen sovittelusta.

Johtajan tehtävissä naiset nähtiin toisinaan vajaiksi ilman maskuliinisia kykyjä. Miesjohtajuudelle oli selvät ihanteet etenkin vielä 1970-luvulla, jolloin naisjohtajuus nähtiin näiden ihanteiden vastakohtaksi. Toisaalta korostamalla itsessään miehisiä piirteitä naisjohtaja vaikuttaa uskovan näihin ihanteisiin itsekin, kuten ilmenee esimerkiksi Kiviniemen haastattelussa.

Aineistosta sai sen vaikutelman, että naisellisuus itsessään ei riitä, niin kuin Työläjärvelle esitetty kysymys antaa ymmärtää.

”Täytyykö naisen olla politiikassa mies?” (SK Työläjärvi)

”Elisabeth Rehn on nainen mutta myös mies, selitti Pertti Salolainen puolustusministerin menestystä” (SK Rehn 21.1.1994, 23)

7.7 Naissukupuolen edustaja -diskurssi

Naisjohtajat määrittyivät useimmissa aineistoni teksteissä oman sukupuolensa edustajiksi. Naisjohtajalta on kysytty koko neljäkymmenen vuoden ajan naisten tasa-arvoon liittyviä asioita ja ylipäättään asioita, jotka koskivat vain naisia. Naisjohtajien myös uskottiin haluavan vaikuttaa naisten tasa-arvoon, varsinkin ennen 2000-lukua. Toisaalta harva uskalsi hyvän aseman saavutettuaan myöntää, että tasa-arvossa olisi jotakin parannettavaa.

”– Ja feminismi nostaa karvani pystyyn! Mielestäni feministit toimivat miesten ehdoilla. Suoraan sanottuna heidän yhteiskunnallinen analyysinsä on väärä! (Naurua) Pinnallinen!” (SK Työläjäarvi)

”Hän uskoo, että Suomessa ollaan pikkuhiljaa pääsemässä normaalitilanteeseen, missä sukupuoli ei ole merkityksellinen asia.” (SK Kiviniemi)

Toisinaan jutuissa nostettiin esiin se, miten naisjohtajat jo olivat parantaneet naisten asemaa.

”Kysymys kasarmien käymälöiden ovista ei varmaan ollut edes juolahtanut miesministerien mieleen. Myös naisten asemasta ja oikeuksista puolustusvoimissa alettiin puhua vakavasti” (SK Rehn)

Kun naisjohtaja oli saavuttanut tai saavuttamassa korkean aseman, häneen valettiin koko naiskansakunnan toivo. Naisjohtajan menestys nähtiin kaikkien naisten menestyksenä.

”Naisilla on nyt tuhannen taalan tilaisuus. Elisabeth Rehnin loppukiri tekee sunnuntaista todella jännittävän päivän” (SK Rehn)

Toisaalta jos nainen luopui vallastaan, tämä nähtiin menetyksenä koko naissukupuolelle.

”Sari Baldauf on useasti listattu maailman vaikutusvaltaisimpien naisjohtajien joukkoon. Viimeksi lokakuussa Financial Times nimesi hänet Euroopan ykköseksi. Miksi hän luopuu vallastaan?” (SK Baldauf)

Naisjohtajilta kysyttiin myös kaikkia naisia edustavia tuntemuksia, kuten ”miltä tuntuu olla naisena politiikassa” tai ”pitääkö naisen olla mies politiikassa”.

Tämä diskurssi asemoi naiset laumaksi tai joukoksi, joten heidän yksilöllisyytensä jää varjoon. Heidän arvonsa vähenee, koska he eivät erotu joukosta henkilökohtaisten ominaisuuksiensa johdosta. Naisjohtajalla on myös ehkä arvioitu olevan velvollisuus, tai ainakin tahto ja kiinnostus, edistää yrityksen edun lisäksi myös yleisesti naisten asemaa. Toisaalta tämä on jakanut naisen huomion kahteen suuntaan, jolloin on voinut syntyä uskottavuusongelma naisen täydellisestä sitoutumisesta yrityksen tai organisaation palveluksessa toimimiseen. Lisäksi haasteena on vielä ollut perinteinen oletus siitä, että kaikkien naisten mielestä perheen perustaminen on elämässä tärkeintä. Tällöin huomion on voitu olettaa jakautuvan jo kolmeen eri suuntaan. Tällaiset käsitykset naisten motiiveista ovat saattaneet nakertaa naisen uskottavuutta määrätietoisena johtajana, jolla on vain yksi päämäärä, yrityksen tai organisaation etu.

8 Aineiston yhteenveto ja johtopäätökset

Olen käynyt läpi aineistooni kuuluneet kahdeksan naisjohtajan henkilöhaastattelut Suomen Kuvalehdessä. Aineiston pohjalta havaitsin useita eri diskursseja, joiden valossa naisjohtajat asemoitiin yhteiskunnassa tietynlaisiin asemiin. Käyn lopuksi vielä läpi kiteytetysti havaitsemani diskurssit, kartoitan teksteistä löytämiäni sukupuolistavia vastakohtapareja ja teen tutkimukseni pohjalta johtopäätökset.

8.1 Pysyvät ja muuttuvat diskurssit

Havaitsemiani diskursseja olivat perheenäitidiskurssi, selviytyjädiskurssi, kummajaisdiskurssi, tunteilijadiskurssi, jakkupukunainen -diskurssi, Aatamin kylkiluusta -diskurssi ja naissukupuolen edustaja -diskurssi. Lisäksi tunteilijadiskurssin alla voi nähdä erilaisia tulokulmia, joihin naiseus samaistetaan.

Perheenäitidiskurssissa nousi esiin naisen ristiriitainen rooli kodin ja uran välillä. Selviytyjädiskurssissa naisjohtajan nähtiin olevan suurten haasteiden edessä, koska hän toimi tehtävissä, jotka olivat perinteisesti kuuluneet miehille. Lisäksi naiselle katsottiin kuuluvan päävastuu kodista ja perheestä, joten nainen tasapainotteli perheen ja työn välillä. Kummajaisdiskurssissa naisjohtaja nähtiin eksoottiseksi, koska hän toimi tyypillisesti miehisessä tehtävässä. Tunteilijadiskurssissa puolestaan nainen nähtiin tunteellisena johtajana, mutta toisaalta tunteetonta naista pidettiin kylmänä ja määrätietoisenä. Jakkupukudiskurssissa naiseutta tuotiin esiin korostamalla naisjohtajan ulkonäköä ja tyylikkyyttä. Aatamin kylkiluusta -diskurssissa naista tutkailtiin suhteessa mieheen, kuten hänen omaan esimieheensä, aviomieheensä, veljeensä tai isäänsä. Miehet nähtiin usein naista tukevassa roolissa tai jopa naisjohtajuuden mahdollistajina. Toisaalta naisjohtajan puutteita paikattiin miehisellä verkostolla, josta oli mahdollisuus saada apua, jos naisjohtajan taidot loppuivat kesken. Naissukupuolen edustaja -diskurssissa naisjohtajien harvinaisuus asetti naisjohtajat edustamaan koko naissukupuolta. Heiltä saatettiin kysyä mitä he ajattelivat feminismistä, naisista johtajina tai äitiysloma-asioista työpaikoilla. Oletan, että naisjohtajat nähtiin tavallaan tärkeiksi naisten tasa-arvon sanansaattajiksi, mutta toisaalta he olivat tavalliseen naiskansalaiseen nähden erityisessä asemassa. Koska he olivat saavuttaneet hyvän

aseman, he eivät halunneet niin sanotusti liata omaa pesäänsä, eli arvostella työyhteisöään julkisesti. Toisaalta naispoliitikot halusivat esiintyä koko kansan poliitikkoina, joten he eivät halunneet leimautua vain naisten asioita ajaviksi poliitikoiksi. Jo äänien kalastamisenkin kannalta koko kansan poliitikkona esiintyminen voidaan katsoa olevan tärkeää.

Yksittäisessä tekstissä saattoi esiintyä useita ja keskenään hyvin ristiriitaisiakin diskursseja. Toisaalta jutussa saatettiin korostaa naisjohtajan persoonallisuutta ja yksilöllisiä luonteenpiirteitä, mutta toisaalta häntä pidettiin koko naissukupuolen edustajana kysymällä häneltä naisten tunteita, näkökulmia tai mielipiteitä naisia koskevista asioista. Häntä voitiin myös vähätellä jutussa, mutta toisaalta hänen erinomaisuuttaan saatettiin tuoda esiin ylikorostetuin sanoin.

Pysyvimpiä diskursseja olivat aineistoni pohjalta perheenäiti-, tunteilija-, ja jakkupukunainen - diskurssit, joiden kautta naisjohtajia käsiteltiin. Tosin perheenäitidiskurssi muuttui 1990-lopussa ja 2000-luvulla puolisoskeskeisemmäksi, jolloin lapsia ei tuotu enää tekstissä esiin entiseen malliin. Toisaalta tutkimusten mukaan tämän päivän naisjohtajat ovat miesjohtajia useammin perheettömiä, joten perhekeskeisyys vähenee tällöin automaattisesti. Tunteilijadiskurssi on muuttunut siten, että naisjohtajien tunteellisuutta kuten itkemisherkkyyttä ei kysytä enää suoraan, mutta esimerkiksi hänen välejään yhteistyökumppaneihin saatetaan kuvailla. Ulkonäöllisesti naisia kuvattiin persoonallisemmin 1970–1980 -luvulla, jolloin saatettiin kiinnittää huomiota erikoisiin asioihin. 2000-luvulla ulkonäköä kuvaillaan pääasiassa vaatetuksen, mutta myös korujen kautta.

Naisasiakysymyksiä ei aineistossani esitetty enää 2000-luvulla. Lisäksi naista ei enää korostettu selviytyjänä, eikä hänen taitojaan kyseenalaistettu. Nainen saattoi kuitenkin esiintyä kummajaisena, jos hänet oli valittu tehtävään, jossa nainen ei ennen ollut työskennellyt. Naisen valitsemista johtotehtävään saatettiin epäillä myös taktiseksi valinnaksi, eikä naisen kykyjä tai lahjakkuutta varsinaisesti nähty valinnan perusteeksi. Vielä 2000-luvun aineistossani naisjohtajan yläpuolella oleva miesjohtaja saattoi saada paljon näkyvyyttä naisjohtajaa koskevassa henkilöjutussa. Naisen aviomies saatettiin myös mainita. Naisjohtajuuden ja miesjohtajuuden eroja ei enää korostettu. Kaiken kaikkiaan aineistoni perusteella voi sanoa, että suurimmat muutokset diskursseissa tapahtuivat 1990–2000 -luvun taitteessa.

8.2 Naiseuden ja miehisyyden vastakohtaparit

Henkilökuvissa lukijan kiinnostus pyritään herättämään monin eri tavoin, yksi keino on luoda ristiriitoja tai vastakohta-asetelmia. Nämä vastakohta-asetelmat voidaan rakentaa esimerkiksi vanhojen ja nuorien, rikkaiden ja köyhien, menneisyyden ja tämän hetken, tai esimerkiksi menestyksen ja sen hinnan välille (Räty 1998, 140). Omassa aineistossani lukijan kiinnostusta heräteltiin luomalla vastakohta-asetelmia muun muassa stereotyyppioilla, kuten pehmeän ja tunteellisen naisen sekä kovan ja maskuliinisen johtajantyön välille. Havaitsin aineistossani seuraavia vastakohtapareja, joissa usein vaikuttivat stereotyyppiset näkemykset sukupuolesta.

Taulukko 1: Vastakohtaparit

Nainen	Mies
Pehmeys, herkkyys	Kovuus
Kotirouva	Työssä menestyvä
Pieni ihminen	Suuri yritys
Naisjohtaja	Johtaja
Työympäristön viihtyvyys	Tehokkuus
Nuori	Vanha, kokenut
Arki	Luksus, rikkaus, hauskuus
”Fiilis” – usko ja tunne	Strategia
Koti	Julkisuus

Vastakohtapareja syntyi siksi, että naiseutta ja naisjohtajuutta pyrittiin kuvailemaan tutun ja turvallisen miesjohtajuuden kautta. Mies oli siis normi, johon naista verrattiin. Vanhimmissa henkilöjutuissa vastakohtien esille tuominen korostui suorilla vertauksilla ja avoimella ihmettelystä, mutta 2000-luvulla ihmettely alkoi olla hienovaraisempaa. Naiseutta saatettiin silti verrata mieheyteen esimerkiksi puolison, naisjohtajan esimiehen tai miehisten harrastusten kautta. Ihmetystä 2000-luvulla aiheuttivat esimerkiksi naiselle epätyypilliset, miehiseksi mielletyt

harrastukset. Naiseus aiheutti ihmettelyä läpi koko aineistoni. Usein se, että naisjohtajuutta pystyttiin riittävästi määrittämään, vaikutti vaativan jonkinlaista vertaamista mieheen. Naisjohtajia ei juuri verrattu esimerkiksi aikaisempiin naisjohtajiin. Toisinaan heidän aiemmat saavutuksensakin jäivät varjoon, kun heidän pätevyyttään arvioitiin. Heidän persoonaansa tuotiin esille usein nimenomaan sukupuolen kautta. Lisäksi nainen sai usein uskottavuutta sillä, että hänen lähipiiristään tai perheestään löytyi vaikutusvaltainen mies.

Naiseus nähtiin jutuissa tyypillisesti herkkyytenä ja pehmeutenä, mutta koska naisjohtaja haastoi perinteisen kuvan naiseudesta, hänen määrätietoisuuttaan korostettiin. Määrätietoisuus vaikutti kuuluvan perinteisesti miesten maailmaan. Naisjohtaja astui samalla työroolinsa kautta perinteisestä naiseudesta ”kovalle alueelle”, miesten maailmaan eli johtajuuden maailmaan. Naisen piiriä oli perinteisesti arki ja koti, josta nainen johtajan asemansa kautta pääsi luksuksen piiriin. Siellä nainen sonnustautui timantteihin ja jakkupukuun.

Vastakohtaksi maskuliiniselle johtajuuden maailmalle, julkisuudelle, strategiselle ajattelulle ja tehokkuudelle nähtiin koti ja kodin arki sekä muun muassa tunteiden, tunnelman tai vaikkapa työpaikan viihtyvyyden korostaminen. Yhtenä vastakohtaparina oli järki ja tunne, joista tunne liitettiin naiseuden piiriin. Niinpä myös aineistoni naisjohtajiin kohdistui tunne-elämää käsitteleviä kysymyksiä. Vielä 1970–1980 -luvulla kysymykset olivat hyvin suoria liittyen muun muassa itkemiseen ja epävarmuuteen. Suurimmassa osassa jutuista käsiteltiin ainakin jollakin tavalla haastateltavien epävarmuutta, mutta toisaalta niissä pyrittiin hullunkurisesti todistamaan, että naisjohtajat olivat ”tosissaan”. Lisäksi myös oletettiin, että naisjohtajat pyysivät tarvittaessa ainakin apua asiantuntijoilta. Naisjohtajilta kysyttiin myös usein, miltä jokin tuntui tai mitä he uskoivat. Naisjohtajiin ei välttämättä aina suhtauduttu kuin asiantuntijoihin ja kysytty, miten asiat oikeasti ovat. Myöhemmin tunne-elämään liittyvät kysymykset ovat muotoutuneet niin, että naisjohtajilta kysytään, miten he tulevat toimeen yhteistyökumppaneidensa kanssa ja millaiset välit heillä on.

Vastakohtat sekoittuivat tyypillisesti keskenään. Naisen johtajuuteen liittyviä, positiivisia piirteitä tuotiin esiin maskuliinisten ihanteiden kautta. Naisen heikkouksia puolestaan tuotiin esiin stereotyyppisten naisellisten piirteiden kautta. Parissa jutussa naisjohtajien nähtiin tuovan uusia tuulia johtamalleen alueelle, mutta nämä liittyivät nimenomaan naisten aseman parantamiseen eikä niitä pidetty niinkään itse alan kehittämisen kannalta tärkeinä.

8.3 Naisen näköinen haastateltava

Henkilöhaastatteluissa kiinnostavuutta tavoiteltiin kuvailemalla yksityiskohtia, kuten haastateltavan naisellista ulkonäköä ja esimerkiksi kertomalla, että johtajalla oli timantit korvissa tai että hänellä oli tätimäinen hahmo. Naisten ulkonäköön kiinnitettiin huomiota myös siksi, että miellyttävällä ja tyylikkäällä ulkonäöllä korostettiin arvovaltaa. Valtaa näyttivät tuovan esimerkiksi timantit, jakkupuku ja ylipäättään tyylikäs pukeutuminen. Ulkonäköä kuvailevien yksityiskohtien määrä ei juuri ole muuttunut neljässäkympyessä vuodessa, mutta niiden tyyli on muuttunut hienovaraisemmaksi. 2000-luvulla ulkonäön kuvailu Suomen Kuvalehdessä oli aineistoni perusteella hillittyä, mutta yhdessä jutussa todettiin kuitenkin se, että naisjohtajat ovat julkisuudessa usein ulkonäkönsä puolesta suurennuslasin alla.

Ulkonäön lisäksi naiseutta tuotiin esille ensinnäkin nimittämisen tai suorastaan nimittelyn keinoin, toisaalta hahmottamalla naiseutta, naisjohtajan työtä tai vertaamalla häntä mieheen, ja kolmanneksi, asettamalla naisjohtaja kaikkien naisten edustajaksi.

Naiseutta tuotiin esiin suoraan korostamalla naiseutta ja muistuttamalla, että haastateltava oli esimerkiksi ”naisjohtaja” tai ”virkaäiti”. Toisinaan naisista käytettiin hyvin tyylyttömiäkin nimityksiä, vaikka paikoin tarkoituksena saattoi olla vain näpäyttää yleisiä ennakkoluuloja tai siteerata itseironista haastateltavaa.

Naiseutta tuotiin esille myös korostamalla, että haastateltava oli poikkeus miesvaltaisessa johtajuuden maailmassa tai poikkeus ylipäättään kyseisellä alalla. Naiset saivat lisäksi kertoa, miten he olivat päätyneet tällaiseen asemaan ja miltä se tuntui. Naisjohtajat hahmotettiin usein miesten kautta, ja heidän erityistä asemaansa miehille tyyppillisellä alueella tuotiin esiin muun muassa esittämällä heille siihen liittyviä suoria kysymyksiä, jotka oli kirjoitettu auki henkilöjutuissa. Monissa kysymyksissä nousi esiin perinteisiä stereotypioita naisista.

Taulukko 2: Naiseuden esille tuominen

<p>Nimittäminen/ nimittely</p>	<p>Rekkarouva, tätimäinen, hyvä tyttö, hyvin tupeerattu hupakko, naisjohtaja, naispuolinen toimitusjohtaja, naiskansanedustajatyyppejä, virkaäiti, vanhempi valtiopäivänainen, naispuolinen puolustusministeri</p>
<p>Naiseuden ja naisjohtajuuden hahmottaminen sekä vertaus mieheen</p>	<p>Naiseuteen johdattavat kysymykset: Millaista on olla nainen, millaista on olla menestynyt nainen, onko naiseus este johtajuudelle miesvaltaisella alalla, täytyykö naisen olla politiikassa mies.</p> <p>Naiseutta ja naisjohtajuutta korostavat toteamukset: <i>”huutomerkki nainen rakennusliikkeen toimitusjohtajana -toiteamuksen perään”</i>, <i>”maailman menestyneimpiä naisjohtajia”</i>, <i>”nainen puolustusministerinä”</i></p> <p>Hahmottaminen miehen kautta: valtasuhde määrittää esimiehen, veljen, aviomiehen tai isän uran/aseman kautta</p>
<p>Naisjohtaja kaikkien naisten edustajana</p>	<p>Naispresidenttiehdokas luo toivoa kaikille naisille, naisjohtajan vallasta luopuminen on pettymys kaikille naisille, kannanotot yleisesti naisia koskeviin asioihin, naisen edustaminen johtajana</p> <p><i>”Naisilla on nyt tuhannen taalan tilaisuus”, ”miksi naisjohtaja luopuu vallastaan”, ”mitä mieltä olette feministeistä”</i></p> <p><i>”Kysymys kasarmien käymälöiden ovista ei varmaan ollut edes juolahtanut miesministerien mieleen. Myös naisten asemasta ja oikeuksista puolustusvoimissa alettiin puhua vakavasti”</i></p> <p><i>”Seuraavissa vaaleissa nähdään ensimmäistä kertaa Suomen historiassa nainen kahden suuren puolueen johdossa”</i></p>
<p>Stereotypit naisista</p>	<p>Kysymykset: itkettekö helposti (oletus: naiset itkevät helposti), millaista on ottaa määrääjän asenne työpaikalla (oletus: naisen on vaikeaa määrätä), miten asemaanne suhtaudutaan kotona (oletus: naisen paikka on kotona ja perheen mielipiteet vaikuttavat, voiko nainen toimia johtajana ja julkisuudessa)</p>

Mies asettui teksteissä usein normiksi, johon naista verrattiin. Mieheyttä ei sinänsä korostettukaan erityisenä sukupuolena, vaan pikemminkin sellaisena ilmiönä, johon on ennen totuttu. Joissakin jutuissa nousi esiin joitakin stereotyyppisiä oletuksia siitä millaisia miehet ovat, tai esimerkiksi millaisia kiinnostuksen kohteita heillä on. Miehet esimerkiksi harrastavat naisia tyypillisemmin metsästäystä tai miesministerit käyttävät enemmän alkoholia kuin naiset. Miessukupuolen ongelmia

johtamiskulttuurissa ei tuotu varsinaisesti esiin, vaan hankaluuksia näytti aiheuttavan usein naisten sopeutuminen miehiseen johtamiskulttuuriin. Toisaalta jutut käsittelivät nimenomaan naisia ja heidän henkilökuviaan, joten miesten ongelmat jäivät ehkä tästäkin syystä toiselle sijalle jutuissa.

Naisjohtajien ikä nousi esiin useissa henkilökuissa. 1970-luvulla julkaistussa tekstissä nuoren naisjohtajan selviytymistaitoja ihmeteltiin, toisaalta 2000-luvulla suhteellisen nuori johtaja nähtiin positiivisena ja raikkaana ilmestyksenä. Toisaalta näitä haastateltavia on hankala verrata keskenään, koska nuori ikä ja vastuun määrä tulivat esiin näissä jutuissa eri tavoin. 1970-luvun tekstissä oli kyse opiskeluiässä olevasta naisesta yrityksen johtajana, kun taas 2000-luvun jutussa kerrottiin nelikymppisestä naisesta pääministerinä.

Naisjohtajat vaikuttavat kuitenkin saavan sitä enemmän arvostusta, mitä enemmän heillä on ikää ja kokemusta. Toisaalta iäkkäämpiä naisjohtajia pidettiin aineistossani luonteeltaan jopa kylminä, mikä myös tuntui ihmetyttävän toimittajia. Oletus näyttää olevan, että naisen kuuluu olla tunteellinen myös johtajana, mutta toisaalta hänen pitäisi noudattaa myös johtajuuden yleistä ihannetta, maskuliinista jämäkkyyttä. Naisten tunteellisuutta pidetään toisaalta heikkoutena, koska tällöin naisten oletetaan toimivan epäjohdonmukaisesti ja arvaamattomasti, kuten esimerkiksi Elisabeth Rehnin haastattelu osoitti.

Perhe-elämä vaikuttaa olevan usein tärkeä osa naisjohtajan henkilökuvaan. Helppo tapa määritellä haastateltava ja kertoa hänestä jotakin henkilökohtaista lukijalle on kertoa, onko hänellä perhettä. Toisaalta perheestä ja perheen arjesta kertomisella pyritään tuomaan lukija lähelle haastateltavan arkea ja löytämään todellinen minuus työroolin alta. 1990-luvulle asti kodin askareet ja lapsista huolehtiminen määriteltiin aineistossani naisten tehtäviksi. Jos kotitöihin tarvittiin apua, siinä auttoi kotiapulainen tai siivooja, ei aviomies. Usein haastateltava kertoi, että urastaan huolimatta koti ja perhe ovat hänelle tärkeintä. Naisilta ehkä on odotettu perinteisesti täyttä sitoutumista perheeseensä, ja täydellinen uskollisuus kotia kohtaan on katsottu myös hyveeksi. Naisten on ollut maineensakin kannalta hyvä todistella uskollisuuttaan kotia kohtaan. Toisaalta heihin ei ole osattu suhtautua vakavina johtajina, koska heidän on ajateltu joka tapauksessa laittavan perheensä uran edelle. Näin on ehkä ajateltu, että ura on heille vain sivujuonne tai jonkinlainen ajanviete elämässä. Usein aineistossani korostettiin, että haastatellut naisjohtajat olivat kuitenkin työnsä suhteen tosissaan.

2000-luvulla kotitöistä ja niiden jakautumisesta ei uskallettu enää edes kysyä, tai ainakaan niihin ei ole enää vastattu yhtä reilusti. Kotitöiden jakautumisesta on aineistoni perusteella tullut lähes tabu,

josta ei enää puhuta. Samanlainen vaitonaisuuden periaate vaikuttaa ulottuvan monille muillekin saroille, kuten epävarmuuden penäämiseen sekä tasa-arvokysymysten esiin nostamiseen. Suomen Kuvalehdessä tasa-arvokysymyksistä puhuttiin reilusti varsinkin 1970–1980 -luvuilla, mutta keskustelu on sittemmin vaiennut.

Kaiken kaikkiaan 1970-luvulta 1990-luvulle tyyli lähestyä haastateltavaa oli suurempi, tuolloin kysyttiin suoraan nykypäivään nähden tökeröitäkin kysymyksiä, eikä haastateltavaa kuvaavissa adjektiiveissa säästelty.

1970-luvun ja 2000-luvun aineiston välissä on selkeä muutos myös siinä mielessä, että haastateltavat tuovat itseään esiin eri tavalla. Vielä 1990-luvulla naiset myöntävät auliimmin epävarmuutensa ja puhuvat yksityiselämästään, mutta 2000-luvulle tultaessa naisjohtajat ottavat selkeästi etäisyyttä haastattelijaan ja julkisuuteen. Yksityiselämästä kerrotaan varoen, jos ollenkaan. Perheasioita ei haluta korostaa eikä mahdollista epävarmuutta tai tietämättömyyttä enää tuoda suoraan esille. Asia saatetaan pukea esimerkiksi sellaiseen muotoon, että ”halutaan oppia uutta”. Haastateltavat alkoivat näin ollen ottaa etäisyyttä haastattelijoihin ja valitsivat sanansa tarkemmin 2000-luvulla. Vielä 1980-luvulla Työläjärvi kuvaili itseään häijyksi, mitä 2000-luvun naisjohtajilta ei voinut enää haastatteluissa odottaa. Lisäksi toimittajat vaikuttivat tekevän entistä varovaisempia kysymyksiä etenkin yksityiselämään liittyen, tai ainakaan he eivät enää tuoneet niitä suoraan esiin teksteissään.

Koska henkilökuviissa on tavoitteena päästä lähelle haastateltavaa ja tuoda esiin hänen persoonansa, jutuissa tavoitellaan laajaa kokonaiskuvaa haastateltavasta ja ihmisistä hänen ympärillään. Haastateltavasta haetaan hänen erityispiirteitään ja yksilöllisiä ominaisuuksiaan. (Räty 1998, 138–139) Tällaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia olivat aineistossani muun muassa haastateltavan ulkonäkö, yksityinen elämä kuten perhe-elämä ja oma ajatusmaailma. 1970–1980 -luvuilla haastateltavilta saatettiin kysyä hyvinkin laveasti heidän suhteestaan politiikkaan tai elämään yleensä tai työpaikan hyvinvointiin ja jopa lastenkasvatusperiaatteisiin liittyviä asioita. Haastateltavien luonnetta kuvattiin usein hyvin monisanaisesti tuttavilta ja kollegoilta saatujen kommenttien värittämänä, adjektiiveja säästämättä.

Toisinaan vaikutti siltä, että vaikka toimittaja kuinka tarkasti yritti kuvata haastateltavaansa, hän ei päässyt perille naisjohtajan luonteesta. Kokonaiskuvasta tuli varsinkin 1970–1980 luvuilla vielä helposti ristiriitainen. Lisäksi tietyt sitaatit tai toimittajan omat kommentit saattoivat tuntua

irrallisilta. Jos haastateltavasta oli aineistossani olleen jutun mukaan ”kiva sanoa paukauttaa ääneen asioita, joita on mietiskellyt”, lukijalle jäi epäselväksi, haluttiinko haastateltavaa kuvata suorana ja määrätietoisen vai harkitsemattomana. Toisaalta teksteissä käytettiin vielä 1990-luvulle asti usein sarkasmia, mikä saattaa hämmentää lukijaa. Tekstissä sarkasmi jää helposti epäselväksi, koska siitä puuttuvat äänensävyt, painotukset ja ilmeet, jotka muuten tukisivat sanoman ymmärtämistä. Sarkasmilla saatettiin pyrkiä kuvaamaan naisjohtajaa rennolla tyyllillä, mutta toisaalta sillä saatettiin tarkoituksettomasti vähentää johtajan uskottavuutta.

Johtajuuskäsitys vaikuttaa muuttuneen myös aineistoni kattaman ajanjakson aikana. 1970-luvulla toimitusjohtajalta kysyttiin, miltä hänestä tuntui ottaa ”määrääjän” paikka. Johtajuus on kuitenkin muuttunut selvästi käskyttämisestä yhteistyöhön ja ”mahdollistavaan johtajuuteen”, jossa johtajuus on ansaittua. Johtamistutkimuksessa puhutaan myös jaetusta johtajuudesta, joka korostaa yksilöjohtajuuden sijaan kollegiaalista yhdessä tekemistä sekä tiedon, kokemusten ja vastuun jakamista. Mahdollistava johtaja puolestaan on määritelty niin, että hän saa ihmiset luottamaan itseensä ja hän rohkaisee, palvelee ja tukee alaisiaan. Työntekijät ovat hänen kanssaan tasa-arvoisia kumppaneita, joille hän toimii esimerkkinä. Mahdollistava johtaja myös luottaa alaisiinsa, mikä pohjautuu inhimilliseen vuorovaikutukseen. Samalla olennaiseksi muodostuu se, miten johtaja suhtautuu muihin ihmisiin, lähipiiriinsä ja yhteiskuntaan. Tällaisessa johtajuudessa johtajalta onkin entistä tärkeämpää kysyä, kuinka hän tulee toimeen lähipiirinsä kanssa, miltä asiat tuntuvat hänestä ja mihin hän uskoo. Vuoden 2010 haastattelussa pääministeri Kiviniemeltä kysyttiinkin, millaiset välit hänellä on muihin puolueiden puheenjohtajiin. Oleellisena siis pidettiin yhteistyösuhteita.

Perinteinen, yksipuolinen, maskuliininen ja hierarkkinen johtajaihanne sulkee ovia niin miehiltä kuin naisiltakin. Se ei jousta, vaan asettaa työn ja tulokset etusijalle. Maskuliininen ja hierarkkinen johtajuus vie mahdollisuudet edetä urallaan myös niiltä miehiltä, jotka haluavat keskittyä entistä enemmän perheeseensä. Perhe-elämä on tärkeää myös miehille. Eniten huonosta omasta tunnosta perheen laiminlyömisestä kohdalla vaikuttavat potevan kuitenkin naisjohtajat.

Ihmiset huomioivalla johtamisella otetaan huomioon koko yhteiskunnan hyvinvointi. Siinä huomioidaan perheiden, sekä lasten että vanhempien hyvinvointi, mikä heijastuu myös koko yhteiskunnan tilaan.

Tutkimukseni perusteella neljässä kymmenessä vuodessa ovat muuttuneet niin naisjohtajat, käsitykset johtajuudesta kuin toimittajatkin. Lisäksi tapa kirjoittaa henkilökuvia on muuttunut.

Naisjohtajien määrä haastateltavina on kuitenkin edelleen pieni verrattuna miesjohtajiin. Tutkimukseni perusteella kuitenkin tyyli haastatella naisjohtajia on muuttunut oleellisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tästä huolimatta voi havaita, että mediassa naisjohtajista kirjoitetaan ja puhutaan silti toisinaan eri tavoin kuin miesjohtajista.

Esimerkiksi Aamulehti julkaisi 4.12.2010 jutun, jonka mukaan Nokian kaupunginvaltuuston puheenjohtajaksi oli nousemassa ensimmäistä kertaa nainen. Otsikossa kerrottiin, että uusi puheenjohtaja oli ”iloinen ja keskusteleva työmyyrä”. Haastateltavan ammatillista osaamista ei korostettu, vaan päinvastoin, jutussa painotettiin lähinnä uuden puheenjohtajan kokemattomuutta. Haastateltava myös itse totesi, etteivät hänen tietonsa olleet lainkaan edellisen puheenjohtajan luokkaa ja myönsi tarvitsevansa edeltäjäänsä tutorikseen. Sivun jäävältä valtuuston puheenjohtajalta myös kysyttiin, luottaako hän seuraajansa. Tämän jälkeen ex-puheenjohtaja todisteli, ettei hän epäile seuraajansa onnistumista eikä häntä ”hirvitä” seuraajansa pärjääminen. Hän myös arveli, että arvovaltaa tulisi myöhemmin kokemuksen kautta.

Pari päivää myöhemmin Aamulehdessä oli melko laaja nimitysuutinen, jossa miespuolinen, mobiilipelejä tuottavan yrityksen tekninen johtaja siirtyi tietojärjestelmäratkaisuja myyvän yrityksen tekniseksi arkkitehdiksi (Aamulehti 6.12.2010). Tässä jutussa ei kuvailtu haastateltavan luonnetta eikä tunnelmia, otsikkoon nostettiin työelämää koskeva linjaus, ja lisäksi haastateltava sai kommentoida muutenkin työelämäänsä ja alaansa liittyviä asioita. Henkilökohtaiselta sektorilta ainoastaan haastateltavan arvomaailma ja harrastukset pääsivät hieman esiin. Näitäkin kuvattiin kuitenkin toiminnan, ei tunne-elämän tai luonteen kuvailun kautta. Haastateltava siirtyi pelimaailmasta erilaisten yrityksille ja julkiselle sektorille suunnattujen tietojärjestelmien pariin, mutta haastateltavan kykyjä ei missään vaiheessa epäilty, vaan jutussa pikemminkin korostettiin hänen aiempaa työkokemustaan.

Tutkimuksessani jo 1970-luvun aineistossani esiin nousseita naisjohtajan epävarmuutta ja tunteellisuutta korostavia diskursseja voi havaita mediassa siis myös 2010-luvulla. Niin ikään uskon, että harvalle toimittajalle tulisi mieleen kuvailla miestä tai miesjohtajaa ”iloiseksi ja keskustelevaksi työmyyräksi”, niin kuin naispuolista kaupunginvaltuuston puheenjohtajaa kuvattiin Aamulehdessä. Nainen johtajana on edelleen uutinen, mikä tuli esiin 4.12.2010 Aamulehden jutussa. Jo ingressissä kerrottiin, että ”Nokian kaupunginvaltuustoa johtaa ensimmäistä kertaa nainen”.

Aina ongelmana ei ole se, että naisjohtajia kuvattaisiin toisin kuin miesjohtajia. Työssäni sähköisessä mediassa olen havainnut sen, että naisjohtajat ja naiset ylipäätään välttelevät ottamasta kantaa asioihin useammin kuin miehet ja miesjohtajat. Naiset siirtävät asemastaankin huolimatta haastattelupyynnön miehiä tavallisemmin toiselle henkilölle, usein vieläpä miesjohtajalle. Naisjohtajat vaikuttavat myös tuovan epävarmuuttaan esiin miesjohtajia herkemmin, kuten myös Aamulehden (4.12.2010) jutussa tuli ilmi. Työssäni olen törmännyt lisäksi siihen, että vielä haastattelun jälkeenkin naiset epäröivät kommenttiansa pätevyyttä miehiä useammin.

Median vaikutus käsityksiimme naisjohtajista on merkittävä. Media voi osoittaa heidän poissaolonsa jättämällä heidät huomiotta. Toisinaan naisjohtajat nostetaan esiin korostamalla heidän eksoottisuuttaan, mutta samalla normiksi määrittäen miesjohtaja. Media voi joko korostaa johtajan sukupuolta tai jättää sen huomioimatta. Sukupuolikäsityksiin liittyviä stereotyyppioita voidaan rikkoa tai uusintaa. Naisjohtajien näkyvyydellä voidaan vaikuttaa heidän uskottavuuteensa. Ennen kaikkea uskottavuuteen vaikuttaa kuitenkin se, *miten* heidät tehdään näkyviksi. Uskottavuus puolestaan vaikuttaa siihen, kuinka naisjohtajille annetaan valtaa, kuinka herkästi heitä valitaan johtaviin tehtäviin ja kuinka ylös hierarkiassa heidät päästetään. Medialla on valtaa pitää yllä tasa-arvoon vaikuttavia asenteita tai purkaa niitä. Valitettavan usein media ei ole näistä piilevistä asenteista kuitenkaan itsekään vapaa, vaan toimituksissa saatetaan toimia alitajuisesti niitä korostavasti. Taustalla ei siis välttämättä ole tietoinen naisjohtajien huomioimatta jättäminen, vaan esimerkiksi median johtotasolla, politiikan toimituksissa tai taloustoimituksissa syntyneet hyvän johtajuuden mielikuvat, jotka ovat perinteisesti maskuliinisia. Näin parhaina haastateltavina saatetaan automaattisesti pitää miesjohtajia, koska naisjohtajia ei edes huomata tai heitä ei osata etsiä. Toimitusten miespuoliset päälliköt ja toimittajat saattavat myös tuntea paremmin miespuoliset johtajat kuin naisjohtajat. Jos naiset kieltäytyvät herkemmin haastatteluista, pysyvät naisjohtajien haastattelut edelleen vähäisinä. Naisjohtajia olisi lisäksi hyvä rohkaista ottamaan kantaa asioihin sen sijaan, että heiltä kysyttäisiin, miten epävarmoja he ovat. Toimittajan kysymyksillä on suuri merkitys siinä, millaiseksi haastattelu tai juttu muodostuu. Samoin toimittajan poiminnat lopulliseen juttuun vaikuttavat merkittävästi siihen, millaisen kuvan haastateltavasta saamme.

Talouden ja politiikan toimituksissa olisi hyvä olla myös näkyvä naisedustus, jotta erilaisia naisverkostojakin voisi syntyä. Naisedustus ei silti automaattisesti merkitse tasa-arvon lisääntymistä. Tärkeää olisi myös huomioida, etteivät naistoimittajat sisäistäisi liiaksi miesvaltaista politiikan ja talouden toimituskulttuuria, vaan toisivat toimituksiin kursailematta uusia, raikkaita tuulia.

Lähdeluettelo

- Aaltio-Marjosola Iris (2001) *Naiset, miehet ja johtajuus*. Helsinki: WSOY.
- Aslama Minna (2006) *Sukupuoli numeroina*. Teoksessa: Mäkelä Anna, Puustinen Liina & Ruoho Iris: *Sukupuolishow*. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Barrett Michèle (1985) *Nykyajan alistettu nainen*. Suomentanut: Saarinen Aino ym. Tampere: Vastapaino.
- Butler Judith (2006) *Hankala sukupuoli: Feminismi ja identiteetin kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen & Leena-Maija Rossi. Helsinki: Gaudeamus.
- De Beauvoir Simone (2009) *Toinen sukupuoli. I, Tosiasiat ja myytit*. Suom: Lukkari Hanna, Koskinen Iina ja Ruonakoski Erika. Helsinki: Tammi.
- De Lauretis Teresa (1987) *Technologies of Gender. Essays on theory, Film and Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.
- De Lauretis Teresa (2004) *Itsepäinen vietti. Kirjoituksia sukupuolesta, elokuvasta ja seksuaalisuudesta*. Koivunen Anu (toim.) Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari Leena, Julkunen Raija & Silius Harriet (toim.) (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough Norman (1997) *Miten media puhuu?* Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Fraser Nancy (1990) *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*. *Social Text* 25/26, 56–80.
- Hall Stuart (1997) *The Work of Representation*. Teoksessa: Hall Stuart (ed.) *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
- Hall Stuart (1999) *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Halonen Irma Kaarina (1988) *Naiset ja julkisuus. Länsimainen uutiskäsitys ja nainen ei-uutisena*. *Tiedotustutkimus* 11:2.
- Halonen Irma Kaarina (1999) *Matka journalismin sukupuolittumisen strategisille alueille*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Harisalo Risto & Ensio Miettinen (2004) *Luottamuspääoma. Yrittäjyyden kolmas voima*. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Herkman Juha (2001) *Audiovisuaalinen mediakulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Hirdman Yvonne (1990) *Genussystemet*. Teoksessa: *Demokrati och makt i Sverige*. SOU 1994:44. Stockholm: Maktutredningens hufvudrapport.

- Højgaard Lis (1990) Vil kvinder lede? Et spørgsmål om fornyelse. Kobenhavn: Ligestillingsrådet.
- Jallinoja Riitta (1985) Nainen 1800-luvun murroksessa. Teoksessa: Kostiainen Auvo (toim.) Nainen historiassa. Turku: Turun yliopiston offset-paino.
- Jamieson Kathleen Hall (1995) Beyond The Double Bind: Women and Leadership. New York: Oxford University Press.
- Jokinen Arja (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa: Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen Arto (2000) Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: University Press.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suonio Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen Raija (1994) Suomalainen sukupuolisota? Teoksessa: Heinämaa Sara, Näre Sari: Pahan tyttäret, sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Tampere: Gaudeamus.
- Julkunen Raija (1999) Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. Teoksessa: Apo Satu, Pylkkänen Anu, Lähteenmäki Maria, Kuusipalo Jaana, Julkunen Raija, Lehto Anna Maija, Nikula Paavo, Eskola Katarina, Nenola Aili: Suomalainen nainen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kalliokoski Jyrki (1991) Yhtiö, laki, kielenkäyttö ja alamaiset. Lehtihaastattelun analyysiä. Teoksessa: Laitinen Lea, Nuolijärvi Pirkko ja Saari Mirja (toim.): Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kanter Rosabeth Moss (1977) Men and Women of the Corporation. New York: Basic Books.
- Karento Helena (1999) ”Olen tehnyt parhaani”. Tutkimus naisista valtion ja kuntien johtajina ja vaativissa asiantuntijatehtävissä. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Karlsson Risto (1996) Kansikuva uusiksi. Kuusikymmentä vuotta elämää ja ihmisiä Yhtyneissä Kuvalehdissä. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.
- Karvonen Erkki (1992) Odotuksen struktuurit ja populaari representaatio: fenomenologinen tutkielma sosiaalisista odotuksista ja niiden suhteesta populaarikulttuuriseen esittämiseen. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja A 80. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kauhanen Antti & Napari Sami (2009) Työurat Suomessa – onko sukupuolella merkitystä? Tutkimus teollisuustoimihenkilöistä 1981–2006. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Taloustieto Oy. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kauppinen Kaisa (2006) Lasikaton monet sävyt ja särmät. Teoksessa: Lipponen Päivi (toim.): Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä. Helsinki: kirjapaja.
- Kinnunen Merja (2001) Luokiteltu sukupuoli. Tampere: Vastapaino. Väitöskirja.

Kinnunen Merja & Korvajärvi Päivi (toim.) (1996) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino.

Koivunen Anu (1996) Sorto. Teoksessa Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Koivunen Anu & Liljeström Marianne, (toim.) (1996). Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Koivunen Hannele (2006) Lasikaton myyttiset rakenteet. Suurmiehiä ja piennaisia. Teoksessa: Lipponen Päivi (toim.): Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä. Helsinki: kirjapaja.

Korppi-Tommola Aura (1985) Naisten koulunkäyntimahdollisuuksien laajeneminen vuoden 1800 jälkeen. Teoksessa: Kostiainen Auvo (toim.): Nainen historiassa. Turku: Turun yliopiston offset-paino.

Korppi-Tommola Aura (2004) Naisliikkeen ja naishistorian vuorovaikutus. 2/2004, 17–22. Artikkelilehdessä: Tieteessä tapahtuu.

Kunelius Risto (1999) Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Juva: WSOY.

Kuusipalo Jaana (1999) Suomalaiset naiset politiikassa. Teoksessa: Apo Satu, Pylkkänen Anu, Lähteenmäki Maria, Kuusipalo Jaana, Julkunen Raija, Lehto Anna Maija, Nikula Paavo, Eskola Katarina, Nenola Aili: Suomalainen nainen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Landes Joan B. (1998) Introduction. Teoksessa: Joan B. Landes (toim): Feminism, the Public and the Private. Oxford: Oxford University Press.

Leinonen Minna, Uosukainen Katja & Ylöstalo Hanna (2006) Näkymätön sukupuoli, olematon tasa-arvo. Teoksessa: Lipponen Päivi (toim.) Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä. Helsinki: kirjapaja.

Lehtonen Mikko (1996) Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.

Liikkanen Mirja (1984) Cultural Activities among the Finnish women. Sivulaudaturtutkielma. Helsingin yliopiston tiedotusopinlaitos.

Lähteenmäki Maria (1999) Vastuu kasvattaa itsenäisyyttä. Naisliike Suomea rakentamassa. Teoksessa: Apo Satu, Pylkkänen Anu, Lähteenmäki Maria, Kuusipalo Jaana, Julkunen Raija, Lehto Anna Maija, Nikula Paavo, Eskola Katarina, Nenola Aili: Suomalainen nainen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lämsä Anna-Maija (toim.) (2003) Näköaloja naisjohtajuuteen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisu. No. 137/2003.

Lämsä Anna-Maija (2007) Sukupuolinäkökulma johtajuuteen. Johtajuustutkimuksen nykysuuntia. KATAJA:n tohtorikurssi 2.10.2007 Tampereen yliopistossa.

Lämsä Anna-Maija, Vanhala Sinikka, Kontoniemi Nea, Hiillos Minna, Hearn Jeff (2007) Naisjohtajuuden tutkimus Suomessa historiallisesta näkökulmasta. Liiketalouden aikakauskirja. 3/2007, 294–321.

Metzler Ken (1977) Creative Interviewing. The Writer's Guide to Gathering Information by Asking Questions. Third Edition. Boston: Allyn and Bacon.

Mustakallio Sinikka (1993) Tulokseksi tasa-arvo. Kokemuksia valtionhallinnon tasa-arvotyöstä. Helsinki : Painatuskeskus.

Mäkelä Anna, Puustinen Liina & Ruoho Iris (2006) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Naiset ja miehet työelämässä (2009). Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto EK.

Nieminen Hannu ja Pantti Mervi (2004) Media markkinoilla. Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Helsinki: Loki-kirjat.

Niskanen Kirsti ja Nyberg Anita (toim.) (2009) Kön och makt i Norden. Del I. Landsrapporter TemaNord 2009:569. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Nizovsky-Mähönen Nina (1980) Naisten television katselu. Helsingin yliopiston tiedotusopinlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Oakley Judith G. (2000) Gender-based Barriers to Senior Management Positions: Understanding the Scarcity of Female CEOs. Journal of Business Ethics 27: 321–334, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Ojajärvi Sanna (1998) Sukupuolten representaatiot parisuhdevisailussa. Teoksessa: Kantola, Moring & Väliaverronen: Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. 170–199.

Ojajärvi Sanna (2004) Toistamisen politiikka. Judith Butler ja sukupuolen tekeminen. Teoksessa: Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen (toim.): Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Helsinki: Gaudeamus.

Pacius-Hakanen Anneli (1984) Pohjoismainen valtalehdistö ja naisten rauhanmarssit vuosina 1981 ja 1982. Helsingin yliopiston tiedotusopinlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Petäjaniemi Tuulikki (1998) Naisten ja miesten tasa-arvo – yhteinen etu. Teoksessa: Tasa-arvo, saavutuksia ja haasteita. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Pirnes Unto (1988) Kehittyvä johtajuus. Johtamisen dynamiikka. Keuruu: Aavaranta-sarja n:o 10.

Pulkkinen Pia, (2002) ”Vähän enemmän arvoinen”. Tutkimus tasa-arvokokemuksista työpaikoilla. Helsinki: Tilastokeskus. Tutkimusraportti 234.

Pulkkinen Tuija (2000) Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa: Anttonen Anneli, Lempiäinen Kirsti ja Liljeström Marianne toim. Feministejä, aikamme ajattelihoita. Tampere: Vastapaino.

- Rakow Lana (1986) Rethinking Gender Research in Communication. *Journal of Communication* 36:4, 11–26.
- Rantalaiho Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa: Anttonen Anneli, Henriksson Lea & Nätkin Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Ridell Seija (1994) Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Tiedotusopin laitoksen julkaisuja sarja A, 28. Tampereen yliopisto.
- Ropo Arja, Eriksson Marja, Sauer Erika, Lehtimäki Hanna, Keso Heidi, Pietiläinen Tarja, Koivunen Niina (2005) Jaetun johtajuuden särvät. Helsinki: Talentum.
- Ropo Arja (2006) Jaetun johtajuuden haaste – onko naiseudelle tilaa johtamisen maailmassa? Teoksessa: Lipponen Päivi (toim.) Akat aidan tekee, miehet käyvät mittaamassa. Nainen työelämässä. Helsinki: kirjapaja.
- Ruoho Iris (2006) Julkisuudet, naiset ja journalismi. Teoksessa: Mäkelä Anna, Puustinen Liina & Ruoho Iris (2006) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Räty Panu (1998) Henkilökuvaa ajan kuvana. Teoksessa: Kantola Anu & Mörä Tuomo (toim.) Journalismia! Journalismia? Porvoo: WSOY.
- Salminen Ari (2002) Hallintotiede. Organisaatioiden hallinnolliset perusteet. Hallinnon kehittämiskeskus Edita. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Elina Sana (toim.) (1995) Naiset, miehet ja uutiset. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja A:1. Helsinki: Yleisradio.
- Sana Elina (1996) ”Riittää kun et vastusta”. Tasa-arvotyö muutosvälineenä Yleisradiossa. Teoksessa: Luostarinen Heikki, Kivikuru Ullamaija, Ukkola Merja (toim.): Sopulisilppuri, mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Savolainen Tarja (1995) Naiset, uutiset ja feminismit. Teoksessa: Sana Elina (toim.) Naiset, miehet ja uutiset. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja A:1. Helsinki: Yleisradio.
- Savolainen Tarja (1996) Paikkoja feministisen mediatutkimuksen kartalla.. Helsingin yliopiston viestinnän laitos. Lisensiaatintutkimus.
- Siivonen Jonita (2006) Lohduttava ja piinaava naistenlehti. Teoksessa: Mäkelä Anna, Puustinen Liina & Ruoho Iris (2006) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus
- Siivonen Jonita (1999) Stor Anna, Liten Anna och tio andra personporträtt. Om innehållsliga och språkliga monster i en mediegenres kvinnobeskrivningar. SSKH Skrifter, nr 11. Helsingfors: Forskningsinstitutet, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Silius Harriet (1995) Sukupuolitetun ammatillisuuden julkisuus ja yksityisyys. Teoksessa: Eräsaari Leena, Julkunen Raija, Silius Harriet: Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Jyväskylä: Vastapaino.

Suikkanen Risto, Syrjälä Hanna (2010) Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2010. Journalismin tutkimusyksikkö. Julkaisuja/Publications Sarja/Series B 55/2010 Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

Sulkunen Irma (1989) Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen. Helsinki: Hanki ja jää.

Tervonen Ilkka (1994) Haastattelun monet kasvot. Teoksessa: Rajamäki Tuula (toim.): Saanko haastattelun? Helsinki: Radio- ja televisioinstituutti.

Tutkielmaluettelo 1927–1992. Tiedotusopin laitoksella valmistuneet opinnäytetyöt. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja. sarja E 21/1992.

Utrio Kaari (2006) Suomen naisen tie: pirtistä parlamenttiin. Helsinki: Tammi.

Vanhala Sinikka (2005) Huono omatunto: naisjohtaja perheen, työn ja uran törmäyskurssilla. Työ ja ihminen 19:2.

Vanhala Sinikka, Laukkanen Mauri, Koskinen Antero (2002) Liiketoiminta ja johtaminen. Helsinki: KY-palvelu.

Veikkola Eeva-Sisko (1999) Onko huipulla tyyntynyt? Helsinki: Tilastokeskus.

Vinnicombe, S. & Singh, V. 2002. Sex role stereotypes and requisites of successful top managers. Women in Management Review 17(3/4), 120–130.

Zilliacus-Tikkanen Henrika (1982) Kvinnlig och manlig journalistiknyhetsvärdering ur jämställdhetssynvinkel. Helsingin yliopiston tiedotusopinlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Aineisto:

Maisa Siirala

Suomen Kuvalehti 24.4.1970 s. 38–39

Teksti: Elina Karjalainen, kuvat: Topi Ikäläinen: ”*Koko elämä on politiikkaa*”

Haastateltavana Maisa Siirala, Veikko Piispan rakennusliikkeen toimitusjohtaja

Marjatta Väänänen

Suomen Kuvalehti 31.1.1975, s. 26–30

Teksti: Juha Numminen, kuvat: Kalle Kultala: ”*Katkeran suloista*”

Haastateltavana Marjatta Väänänen, toinen opetusministeri, kulttuuriministeri

Marjatta Väänänen:

<http://www.keskustanaiset.fi/Suomeksi/Vaikuttajanaisia.iw3> (Luettu 2.11.2010)

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=271&{kieli}=su&{haku}=kaikki> (Luettu 2.11.2010)

Saimi Westerlund

Suomen Kuvalehti 4.5.1984, s. 78–80

Teksti: Martti O. Hosia, kuvat: Jorma Komulainen: ”*Rekkarouvan pehmolinja*”

Haastateltavana Saimi Westerlund, Helsingin Kaukokiidon toimitusjohtaja

Pirkko Työläjä

Suomen Kuvalehti 3.4.1980, s. 36–40

Teksti: Riitta Pyysalo, kuvat: Timo Kirves: ”*Pirkon polku*”

Haastateltavana Pirkko Työläjä, toinen valtiovarainministeri

Pirkko Työläjä:

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=910191&{kieli}=su&{haku}=kaikki>

(Luettu 3.11.2010)

Satu Huber

Suomen Kuvalehti 25.9.1998, s. 71–73

Teksti: Arja Piispa, kuvat: Petri Kaipiainen: ”*Satu Huber: Velkasalkun kantaja*”

Haastateltavana Satu Huber, Valtiokonttorin finanssijohtaja

Satu Huber:

http://www.yit.fi/palvelut/sijoittajat/johto_hallinto/YITn-hallitus/Satu-Huber (Luettu 27.11.2010)

Elisabeth Rehn

Suomen Kuvalehti 14.1.1994, s. 16–19

Teksti: Leena Häyrinen, kuvat: Hannu Lindroos: ”*Pois alta miehet ja männynkävyt, Elisabeth tule*”

Haastateltavana: puolustusministeri, presidenttiehdokas Elisabeth Rehn

Elisabeth Rehn:

<http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?{hnro}=233&{kieli}=su&{haku}=kaikki> (Luettu 15.10.2010)

Sari Baldauf

Suomen Kuvalehti 18.12.2004, s. 20–24

Teksti: Arja Piispa, kuvat: Petri Kaipiainen: ”*Sari Baldauf eron hetkellä: On uskallettava luopua*”

Haastateltavana Sari Baldauf, Nokia Networksien johtaja

Talouselämä 2010 Sari Baldauf: <http://www.talouselama.fi/tyoelama/article163671.ece> (Luettu: 14.10.2010)

Mari Kiviniemi

Suomen Kuvalehti 18.6.2010, s. 20–24

Teksti: Leena Sharma, kuvat: Petri Kaipiainen: ”*Parrasvaloihin*”

Haastateltavana Mari Kiviniemi, pääministeri

Mari Kiviniemi:

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?\\${APPL}=hetekaue&\\${BASE}=hetekaue&\\${THWIDS}=0.45/1290164925_199115&\\${oohtml}=hex/hx3510&\\${html}=hex/hx3510&\\${snhtml}=hex/hxnosynk](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/hx5000.sh?${APPL}=hetekaue&${BASE}=hetekaue&${THWIDS}=0.45/1290164925_199115&${oohtml}=hex/hx3510&${html}=hex/hx3510&${snhtml}=hex/hxnosynk) (Luettu 16.11.2010)

Muu media:

Aamulehti 4.12.2010: Työ ei saa vaatia luopumaan kaikesta muusta elämästä
Aamulehti 6.12.2010: Arja Laitinen on iloinen ja keskusteleva työmyyrä
Suomen Kuvalehti 21.1.1994: Vahva johtaja ei puhutellutkaan
Suomen Kuvalehti 21.1.1994: ”Vi ska inte nuolasta ännu”
Suomen Kuvalehti 4.2.1994: Pikku-lotta joka rakastaa Akseli Koskelaa
Ylen Elävä Arkisto: Marjatta Väänänen
<http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=4&ag=27&t=183&a=1350>. (Luettu 13.10.2010)

Internetlinkit:

Suomen Kuvalehti:

<http://suomenkuvalehti.fi/ota-yhteytta/> (Luettu 23.10.2010)
<http://mediatiedot.otavamedia.fi/lehdet/yleisaikakauslehdet/suomen-kuvalehti/default.aspx> (Luettu 28.11.2010)
<http://www.levikintarkastus.fi/levikkitietokanta/index.php> (Luettu 28.11.2010)
<http://www.otavamedia.fi/web/guest/suomenkuvalehti> (Luettu 28.11.2010)

Corporate Gender Gap Report 2010

<http://www.weforum.org/pdf/gendergap/corporate2010.pdf>

Nordic gender Institute:

Lehdistötiedote 18.11.2009:
<http://www.nikk.uio.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=998> (Luettu 20.4.2010)

Tieteessä tapahtuu:

<http://www.tieteessatapahtuu.fi/0204/korppitommola.pdf> (Luettu 12.4.2010)

Naisen asema työelämässä 2009:

http://kotiliesi.fi/s/files/vanhat/13339-Naisen_asema_tyolamassa.pdf (Luettu 18.10.2010)

Eduskunta ja valtioneuvosto:

Tietoa valtioneuvostosta: http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/vuodesta-1917/tulokset/fi.jsp?report_id=V2 (Luettu 2.11.2010)

Talouselämä 2009

<http://www.talouselama.fi/selvitykset/article267413.ece?s=il&wtm=talouselama/-04042009> (Luettu 3.11.2010)

Tilastokeskus 2009 (naisjohtajien määrä Suomessa):

http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/2009/tiedote_010_2009-08-25.html (Luettu 5.4.2010)

Vaalitilastot:

www.tpk.fi, www.tpk.fi/public/download.aspx?ID=40831&GUID (Luettu 27.10.2010)